

श्री. मोहनलाल. हीमचंद

सु. १९२५-२६.

॥ श्रीमद् बुद्धिसागरसूरीश्वर ग्रन्थमाला ग्रन्थाङ्क ७८ ॥

महाकवि शास्त्रविशारद जैनाचार्य योगनिष्ठ

श्रीमद् बुद्धिसागरसूरिविरचित

॥ लाला लाजपतराय अने जैनधर्म ॥

मेसाणावासी शेठ नगीनदास राय वंदना सुपुत्रोनी सहाययी
छपावी प्रसिद्ध करनार

श्री अध्यात्मज्ञानप्रसारक मंडळ,

हा. वकील मोहनलाल हीमचंद मु. पादरा.

वडोदरा—ब्रह्मणामित्र स्टीम प्रि. प्रेसमां अंबालाल विठ्ठलभाई ठक्करे
वकील मोहनलाल हीमचंदने माटे छापी प्रसिद्ध कर्युं.

ता. १-१०-२४.

प्रथमावृत्ति.

प्रति १०००.

वीर सं. २४२०

इ. स. १९२४

वि. १९८०

क्रि. ०-४-०.

॥ श्रीमद् बुद्धिसागरसूरीश्वर ज्ञानमंदिर १९८॥

महाकवि शाण्डिल्यशिरद जैनाचार्य योगनिष्ठ

श्रीमद् बुद्धिसागरसूत्रिनिर्णयित

॥ लाला लाजपतसिंघ अने जेनेधर्म ॥

प्रेसणावासी शेठ नगीनदास रायचंदना सुपुत्रोनी सहायथी

छपावी प्रसिद्ध करनार

श्री अध्यात्मज्ञानप्रसारक मंडळ,

हा. वकील मोहनलाल हीमचंद मु. पादरा.

वडोदरा—छाणामित्र स्टीम प्रि. प्रेसमां अंबालाल विठ्ठलभाई ठकरे

वकील मोहनलाल हीमचंदने माटे छापू प्रसिद्ध कर्युं.

ता. १-१०-२४.

प्रथमावृत्ति.

प्रति १०००.

वीर सं. २४२०

इ. स. १९२४

वि. १९८०

ज्ञा. श्री क्लेसासागरसुरि ज्ञानमंदिर

श्री महावीर जैन-अराधना केंद्र, कोकण,

जि नाशिकमंड

कि. ०-४-०.

સદ્ગત શેઠ નગીનદાસ રાયચંદ ભાખરીઆ.

મહેસાણા.

જન્મ સંવત ૧૯૦૪.

સ્વર્ગવાસ સં. ૧૯૬૬.

કારતક વદી)) ને મંગળવાર.

અસાડ વદી ૫ ને બુધવાર.

શ્રીકૃષ્ણ આર્ટ વર્કસ, વીડલદાસ રોડ, મુંબઈ ર.

નિવેદન.

“ ભારતકા ઇતિહાસ ” નામનું પુસ્તક શ્રીચુત્ લાલા લજ્જપતરાયે લખી આશરે એક વર્ષ પહેલાં છપાવી બહાર પાડ્યું છે તેમાં જૈન ધર્મ, જૈનો અને તીર્થંકરો સંબંધીમાં તેમણે જે ભૂલ-ભરેલા કેટલાક વિચારો દર્શાવ્યા છે તેનો પ્રચુત્તર જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરિએ આપ્યો છે. તે ગ્રન્થરૂપે આ મંડલ તરફથી છપાવવામાં આવ્યો છે. મેસાણાવાળા શેઠ નગીનદાસ રાયચંદના સુપુત્રોએ આ પુસ્તક છપાવવાનું ખર્ચ આપેલ છે તેથી તેઓને ધન્યવાદ આપવામાં આવે છે અને મંડલ તરફથી અન્ય પુસ્તકો છપાવવામાં સહાય કરો એમ વિજ્ઞપ્તિ કરીએ છીએ. શેઠ નગીનદાસ રાયચંદ કે જે ગરીબોના બેલી દયાળુ શેઠ તરીકે પ્રખ્યાત થયા તેમનો ફોટો અને જીવનચરિત અત્ર હાબલ કરવામાં આવ્યું છે. શેઠ નગીનદાસના સુપુત્રો અમથાલાલ, મણિલાલ, ચંદુલાલ, મોહનલાલ, ચમનલાલ, પોપટલાલ છે તે સર્વે બંધુઓ અધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રસારક મંડલને પોતાનું સમજી પુસ્તકો છપાવવા વગેરેમાં આત્મભોગ આપી જૈનધર્મની અને જૈન સંઘની સેવાભક્તિ કરી રહ્યા છે. જૈનધર્મ પર અન્ય વિદ્વાનો ખોટો આક્ષેપ કરે છે તેથી આત્મામાં ધ્યાન સમાધિમાં આનંદ લેનારા એવા ગુરૂ મહારાજને પણ જૈનધર્મની સેવારૂપ સ્વકરજ અદા કરવાની પ્રવૃત્તિ સેવવી પડી છે, તેથી લાલાજી મહાશયની ભૂલ સુધરે અને દ્વિતીયાવૃત્તિમાં સુધારો થાય એમ ઇચ્છીએ છીએ. આ પુસ્તકના વાચનથી જૈનો અને જૈનેતરોને લાલાજીએ કરેલા આક્ષેપના ઉત્તર તરીકે ઘણું જાણવાનું મળશે. આવા ઉપયોગી પુસ્તકો છપાવવામાં જૈન ગૃહસ્થો સહાય કરે એમ ઇચ્છીએ છીએ. આ પુસ્તકની કિંમત ૦-૪-૦ રાખવામાં આવી છે. જે પડતર કરતાં ઘણી ઓછી છે તેનો લાલ સર્વ સજ્જનો લેશે એવી આશા છે.

લી.

વિ. ૧૯૮૦ ભાદ્રપદ પૂર્ણિમા
મુ. પાદરા.

અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળ.
વકીલ મોહનલાલ હીમચંદ.

પ્રસ્તાવના.

અમોએ વિ. સં. ૧૯૭૬ ની સાલનું ચોમાસું (ગુજરાત) વિભવપુરમાં કર્યું તે પ્રસંગે ચાતુર્માસમાં મુંબાઈની જૈન એશોસી-એસન સભાએ અમારા પર દેશનેતા લાલા લાજપતરાયે રચેલ “ભારતકા ઇતિહાસ”માં જૈન ધર્મ સંબંધી જે જે ભૂલો હતી તેની યાદી કરીને મોકલી. તેના ઉત્તરમાં અમોએ એક કાડું લખી તેમાં જણાવ્યું હતું કે બનશે તો લાલાજીએ કરેલી ભૂલો તથા આક્ષેપોનો ઉત્તર આપવામાં આવશે. વિભવપુરથી ચોમાસું પૂર્ણ કર્યા બાદ મહુડી થઈ પ્રાંતિજ વિહાર કર્યો. પ્રાંતિજમાં માઘ ફાગણ ચૈત્ર સુધી રહેવાનું થયું અને તે પ્રસંગે લાલાજી મહાશયના આક્ષેપોનો ઉત્તર લખાયો છે. મેસાણાથી સુશ્રાવકશેઠ મોહનલાલ નગીન-દાસ દર્શન વન્દનાર્યે આવ્યા તેમણે આ બધું પુસ્તક વાંચ્યું અને તેથી તેમના મનમાં આ પુસ્તક છપાવવાની ઇચ્છા થઈ અને તે અમોએ કપૂલ રાખી. આ પુસ્તક વાંચીને લાલાજી લાજપતરાય “ભારતકા ઇતિહાસ”માં થએલી પોતાની ભૂલોને સુધારશે એમ ઇચ્છીએ છીએ. જૈન ધર્મમાં એકવીસમી સદીના આરંભના પચીસ વર્ષ પછી આર યુગ પ્રધાનો થશે એવું અમોએ જે લખ્યું છે તે વૃદ્ધમુનિપરંપરા ચાલતી આવેલી કિંવદન્તીના આધારે લખ્યું છે. ચૂસ્ત વૈષ્ણવ ધર્મી ગાંધી મહાત્માએ નવજીવનમાં સત્યાર્થ પ્રકાશમાં કંઈ આશા જેવું નથી એવું લખ્યું હતું તેથી આર્યસમાજે સઘળી ખળભળી ઉઠી હતી અને ગાંધીજી સામે શાસ્ત્રાર્થનાં ચેલેજથી અને બિભત્સ શબ્દો સુધીની વૃષ્ટિથી પણ તૃપ્ત થઈ નહોતી. એક આર્ય સમાજીએ તો ગાંધીજીને મારી નાખવાની ધમકી આપી હતી. કવિરાજ નાનાલાલ દલપતરામ તો અમને કહેતા હતા કે ગાંધી-જીએ આર્ય સમાજને છેડી ભમરાનું મધ ઉડાડ્યું છે. આર્ય સમાજીઓનાં જેમ ગાંધીજીના આક્ષેપથી દિલ દુઃખાયાં છે તેમ લાલાજી

લાજપતરાયના આક્ષેપથી જૈન કૌમની લાગણી ઘણી દુઃખાઈ છે. લાલાજી પોતે સત્ય સમજી શકે તે માટે આ લઘુ પુસ્તક રચ્યું છે. તેમને જો આ પુસ્તકથી સત્ય જણાયે તો સાફ, અન્યથા શાસ્ત્રાર્થ કરવાની ચેલેજ પણ અમોએ તેમને આપી છે. લાલાજી દેશલક્ષ્મી દેશનાયક છે. તેમણે સર્વ જાતના ધર્મીઓનો સત્ય પ્રેમ ખેંચવો જોઈએ અને કોઈપણ ધર્મવાળાનો દ્વેષ ઠહોરી ન લેવો જોઈએ. અત્યારે તો હિંદુ, બૌદ્ધ, જૈન ઇત્યાદિ હિંદમાં પ્રગટેલા સર્વ ધર્મવાળાઓનું સંગઠન કરવું જોઈએ, અન્યથા વ્યવસ્થિતબળયુક્તિયુક્ત ખ્રીસ્તિયોની અને મુસલમાનોની ધાર્મિક ચળવળથી લાખો કરોડો હિંદુઓની જો આ પ્રમાણે દશા રહેશે તો તેઓ ખ્રીસ્તિ મુસલમાન થઈ જવાના. લાલાજીને જો ધર્મની બાબતમાં પડવાની ઇચ્છા થાય તો નાહક જૈનોની સહાયા પડવા કરતાં એ તરફ લક્ષ આપવું જ જોઈએ, અને તે દિશા તરફ સ્વામી શ્રદ્ધાનંદજીએ લક્ષ આપ્યું પણ છે. જૈનો અન્ય ધર્મીઓને જૈન ધર્મી બનાવી શકે છે અને જૈન શાસ્ત્રોના આધારે અન્યોને જૈનો બનાવવામાં સ્વર્ગ અને મુક્તિની અતુક મે પ્રાપ્તિ દર્શાવી છે. તેથી જૈનો અન્ય ધર્મીઓને તથા નાસ્તિકજડવાદીઓને જૈન બનાવી શકે છે અને આર્યસમાજીઓ હિંદુઓ કે જે ખ્રીસ્તિ વગેરે થઈ ગએલા હોય છે તેઓની પાછી શુદ્ધિ કરી હિંદુ બનાવી શકે છે એવાં હિંદુ શાસ્ત્રોનાં પ્રમાણો છે અને એમ જો હિંદુઓ ન કરે તો દુનિયાની સપાટી પરથી હિંદુઓનું અસ્તિત્વ ટળી જાય. સ્વામી શ્રદ્ધાનંદજીએ શુદ્ધિતું કાર્ય ઉઠાવી લીધું છે તેમ હવે જૈનોએ પણ જાગૃત્ થવું જોઈએ. સ્વામી શ્રદ્ધાનંદજીને ગાંધીજીએ હિંદુ મુસલમાન એકતામાં ભયરૂપ કહ્યા તેથી શ્રદ્ધાનંદજી કંઈ ડગલા નહીં તેમ જૈનોએ પણ પોતાના ધાર્મિક કાર્યોની ચળવળ પ્રગતિમાં દેશ નાયકોની ટીકાઓથી ડરવું ન જોઈએ અને આત્મભોગ આપીને અર્પાઈ જવું જોઈએ. અન્ય ધર્મીઓ વગેરે જૈન ધર્મમાં અને જૈનોમાં ખરાબ દોષો દેખાડીને જૈનોને નાસ્તિક અન્ય ધર્મી બનાવવા પ્રયત્ન કરે અને તે બાબતમાં જે ધર્મગુરૂઓ સમ-

૬

લાવી રહે તે જૈનો અને જૈન ધર્મ ગુરૂઓ પોતાના કર્તવ્યથી બ્રહ્મ થાય છે. લાલા લજપતરાય અને જૈન ધર્મનો પ્રબંધ રચવામાં અમારે અમારી ફર્જ બજાવવી પડી છે અને બજાવીશું. લાલાજી વગેરે પર દ્રેષ કેંધ વિના અમોએ લેખ લખ્યો છે. તેમાંથી વાચકો મધ્યસ્થ દૃષ્ટિથી સત્ય ગ્રહણ કરશે. હવે તો શ્વેતાંબર દિગંબર જૈનોએ જૈન ધર્મના ઉપર થતા આક્ષેપોનો ઉત્તર આપવા માટે એક જૈન ધર્મ રક્ષક મંડલ સ્થાપવું જોઈએ અને તે મંડળે ફક્ત અન્ય ધર્મીઓના થતા હુમલાઓને માસિક ગ્રંથો મારફત જવાબ આપવો અને તે સામે વિરોધ દર્શાવવો. તેણે એક જ બાબત હાથમાં લેવી જોઈએ અને જૈન શ્વેતાંબર દિગંબર જૈનશાસ્ત્રો પર જે અન્ય ધર્મીઓ ગ્રંથો લેખો દ્વારા હુમલા કરે તો તેઓના બચાવ માટે તૈયાર રહેવું અને શ્વેતાંબર દિગંબરની શાસ્ત્રોની બાબતમાં પરસ્પર મંડળમાં દાખલ થનારાઓએ પોતાની માન્યતા ગમે તેવી હોય તો પણ લેખ-ગ્રંથથી ખંડન મંડનમાં ન પડવું. આ પ્રમાણે શ્વેતાંબર દિગંબરનું જૈન ધર્મ રક્ષક મહામંડળ થાય અગર એકલા શ્વેતાંબરનું પહેલું જૈન ધર્મ રક્ષક મંડળ થાય તો પણ તે ઇચ્છવા યોગ્ય છે અને તે માટે જૈન સંઘે હીલચાલ શરૂ કરવી જોઈએ કે જેથી વ્યવસ્થિત બલબુદ્ધિના સમૂહનો સારી રીતે ઉપયોગ કરી શકાય. શ્વેતાંબર જૈનો બગીને હવે મારી સૂચના તરફ લક્ષ્ય આપશે. હું પણ એવા મંડળમાં યથાશક્તિ આત્મલોગ આપીશ. જૈનો હાલ તો આપત્તિ-ધર્મની દશામાં આવી પડયા છે. જૈન ધર્મોભિમાન વિના જૈનો માયકાંગલા જેવા દુનિયામાં બની ગયા છે. જૈનોની સંખ્યા દરવર્ષે ઘટતી જાય છે. જૈનો પરસ્પર પોતાના મતલેહોની તકરારોથી ઉંચા ન આવે તો તેઓ માંદામાંદાની સામાન્ય તકરારોથી પૃથુરાજ અને જયચંદ્રની પેઠે છેવટે પોતાનો નાશ પોતાની ભૂલથી કરાવે એવી પરિસ્થિતિમાં આવી પડયા છે, માટે ગીતાર્થ ગુરૂઓની આજ્ઞા સલાહ પ્રમાણે તેમણે ધર્મની બાબતમાં વર્તવું જોઈએ. હાલમાં શ્વેતાંબર જૈનોમાં પ્રખર પંડિત સૂરિ મુનિયો છે. શ્રીવિજયનેમિ-

સૂરિ, શ્રીસાગરાનંદસૂરિ, શ્રીવિજયોદયસૂરિ, શ્રીરામવિજયજી, શ્રી પં. મેઘવિજયજી શ્રીવિજયસિદ્ધિસૂરિ, શ્રીવિજયનીતિસૂરિ, શ્રીઅજીતસાગરસૂરિ, પન્યાસ. કેશરવિજયજી, પં દેવવિજયજી, શ્રી પ્રવતકં કાંતિવિજયજી તથા શ્રીવલ્લભવિજયજી તથા શ્રીહંસ વિજયજી, શ્રીકૃપાચંદ્રસૂરિ તથા શ્રીમણિસાગરજી વગેરે અનેક સૂરિ મુનિયો છે તથા શ્રાવકો છે, તેઓ જે જૈનશાસન, જૈનધર્મ ભક્તિ દષ્ટિએ ધર્મ રક્ષક મંડલ તરીકે જોડાઈને ઉદાર દિલથી દેશ-કાલાનુસારે કાર્ય કરે તો અન્યધર્મીઓના આક્ષેપ હુમલાઓનો જવાબ આપી શકે અને જૈનધર્મનો મહિમા વધારી શકે. શ્વેતાંબર દિગંબર જૈનોએ હવે તો સ્થાવર તીર્થોની આબતમાં પરસ્પર મળી લવાઈ નીમીને ઘરપેટે તકરારોનો અંત લાવવો જોઈએ અને લાખો રૂપીઆનો એવી આબતમાં થતો ધૂમાડો હવે ન કરવો જોઈએ. નિર્બલ જૈનગ્રંથ ન પાકે તે માટે આલલગ્નના હિંસક યજ્ઞોમાંથી જૈન આલકોને અને બાલિકાઓને બચાવી લેવાં જોઈએ અને જૈન આલકોએ ધર્મગુરુઓના હાથેજ ધાર્મિક શિક્ષણ મલવું જોઈએ કે જેથી પરંપરાગમના જ્ઞાતા જૈનો બને. અન્યધર્મી પડિતો પાસે જૈનોને ધાર્મિક શિક્ષણ અપાવવાથી કંઈ ફાયદો થતો નથી માટે નવતત્ત્વાદિક તત્ત્વજ્ઞાનનું શિક્ષણ તો જૈનધર્મી ગુરુઓના હાથે મળવું જોઈએ. આર્યસમાજીઓ, ખ્રીસ્તિયો અને મુસલમાનો પોતાના ધર્મમાટે જે આત્મભોગ આપે છે, તથા ધર્મ માટે જેટલું અભિમાન ધરાવે છે તે જોતાં છક થઈ જવાય છે અને સુખમાંથી એકદમ અવાજ નીકળે છે કે અરે આપણે તેવી આબતોમાં હજી મહદાલ છેએ. જૈનદેરાસરોની હયાતી શ્રદ્ધાળુ જૈનોપર અવલંબીને રહી છે, જૈનો ન હોય તો જૈન દેરાસરોને પૂજનાર કોણ છે ? જૈનો ન હોય તો જૈનશાસ્ત્રોને અવલંબનાર કોણ છે ? જંગમ તીર્થ જૈનો-પર સર્વ તીર્થોની હયાતીનો આધાર છે, માટે જૈનોએ અન્યોને જૈન બનાવવા માટે કરોડો રૂપૈયા ખર્ચવાની જરૂર છે અને જૈન ધર્મનાં પુસ્તકોનો સર્વ દેશોમાં ફેલાવો કરવાની જરૂર છે. જૈન

૯

ધર્મ પ્રચારક મહા મંડલ સ્થાપીને તે દ્વારાએ જૈન ધર્મનો પ્રચાર કરવાના જે જે ઉપાયો હોય તે સર્વે આદરવાની જરૂર છે.

લાલા લાજપતરાય અને જૈનધર્મ પુસ્તકમાં લાલાજીને પ્રત્યુત્તર આપતાં જૈનધર્મ વિરૂદ્ધ જે કંઈ મારાથી લખાયું હોય તેની પ્રથમથી જૈન સંઘ આગળ માફી માગું છું અને જે જે ક્ષતિયો થઈ હશે તે સંબંધી વિદ્વાનો સૂચનાઓ કરશે તેો દ્વિતીયા વૃત્તિમાં સુધારો કરીશ. લાલાજીને જેમ જવાબ આપ્યો તેમ મીસીસ સ્ટીવનસન વગેરેએ જૈનધર્મ સિદ્ધાંત આચારો સંબંધી જે ખંડન કર્યું છે તેનો જવાબ “ જૈનધર્મ ખ્રીસ્તિ ધર્મનો મુકાબલો નામના ગ્રંથમાં ” તેમજ જૈન ખ્રીસ્તિસંવાદમાં આપ્યો છે જૈનો તે વાંચીને અમને એવા કાર્યોમાં સહાયક થાઓ એમ ઇચ્છું છું.

લેખક:—બુદ્ધિસાગર.

૧૯૮૦ ભાદ્રપદ સુદિ પંચમી, પેથાપુર (ગુજરાત).

श्री अध्यात्मज्ञानप्रसराक मंडळ तरफथी

श्रीमद् बुद्धिसागरसूरिजीग्रन्थमाळामां

प्रगट थयेला ग्रन्थो.

ग्रथांक	पृष्ठ	किंमत.
१ क. भजन संग्रह भाग १ जो.	२००	०-८-०
१ अध्यात्म व्याख्यानमाळा.	२०६	०-४-०
* २ भजनसंग्रह भाग २ जो.	३३६	०-८-०
* ३ भजनसंग्रह भाग ३ जो.	२१५	०-८-०
* ४ समाधिस्तकम्.	६१२	०-८-०
५ अनुभवपञ्चिशी.	२४८	०-८-०
६ आत्मप्रदीप.	३१५	०-८-०
* ७ भजनसंग्रह भाग ४ थो.	३०४	०-८-०
८ परमात्मदर्शन.	४००	०-१२-०
* ९ परमात्मज्योति	५००	०-१२-०
* १० तत्त्वबिंदु.	२३०	०-४-०
११ गुणानुराग.(आट्टत्ति बीजी)	२४	०-१-०
* १२-१३. भजनसंग्रह भाग ५ मो		
तथा ज्ञानदीपिका.	१९०	०-६-०
* १४ तीर्थयात्रानुं चिमान (आ बीजी) ६४		०-२-०
१५ अध्यात्मभजनसंग्रह	१९०	०-६-०
१६ गुरुबोध.	१७४	०-४-०
* १७ तत्त्वज्ञानदीपिका	१२४	०-६-०
१८ गहूळीसंग्रह भा. १	११२	०-३-०

१०

* १९-२०	श्रावकधर्मस्वरूप भाग १-२ (आवृत्ति त्रीजी)	४०-४०-१-०
* २१	भजनपदसंग्रह भाग ६ ठो.	२०८ ०-१२-०
२२	वचनामृत.	८३० ०-१४-०
२३	योगदीपक	३०८ ०-१४-०
२४	जैन इतिहासिक रासमाळा.	४०८ १-०-०
* २५	आनन्दघनषद भावार्थ (१०८) ८०८ संग्रह भावार्थ सहित.	२-०-०
२६	अध्यात्मज्ञान्ति (आवृत्ति बीजी)	१३२ १-३-०
२७	काव्यसंग्रह भाग ७ मो	१५६ ०-८-०
* २८	जैनधर्मनी प्राचीन अने अर्वाचीन स्थिति.	९६ ०-२-०
* २९	कुमारपाळ (हिंदी)	२८७ ०-६-०
३०	थी ४- ३४ सुखसागर गुरुगीता	३०० ०-४-०
३५	षडद्रव्यविचार.	२४० ०-४-०
३६	विजापुरवृत्तांत.	९० ०-४-०
३७	साबरमतीकाव्य.	१९६ ०-६-०
३८	प्रतिज्ञापालन.	११० ०-५-०
* ३९-४०-४१	जैनगच्छमतप्रबंध, संघप्रगति, जैनगीता.	३०४ १-०-०
४२	जैनधातुप्रतिमा लेखसंग्रह भा. १	१-०-०
४३	मित्रमैत्री.	०-८-०
* ४४	शिष्योपनिषद्	४८ ०-२-०
४५	जनोपनिषद्.	४८ ०-२-०
४६-७	धार्मिक गद्यसंग्रह तथा पत्र सदुपदेश भाग १ लो.	९७६ ३-०-०
४८	भजनसंग्रह भा. ८	९७६ ३-०-०
* ४९	श्रीमद् देवचंद्र भा. १	१०२८ २-०-०
५०	कर्मयोग.	१०१२ ३-०-०

૧૧

૫૧	આત્મતત્ત્વદર્શન.	૧૧૨	૦-૧૦-૦
૫૨	ભારતસહકારશિક્ષણ કાવ્ય.	૧૬૮	૦-૧૦-૦
૫૩	શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર ભા. ૨	૧૧૦૦	૩-૮-૦
૫૪	ગહ્ણી સંગ્રહ ભા. ૨	૧૩૦	૦-૪-૦
૫૫	કર્મપ્રકૃતિટીકાભાષાંતર.	૮૦૦	૩-૦-૦
૫૬	ગુરુગીત ગુંહલીસંગ્રહ.	૧૨૦	૦-૧૨-૦
૫૭-૫૮	આગમસાર અને અધ્યાત્મગીતા.	૪૭૦	૦-૬-૦
૫૯	દેવવંદન સ્તુતિ સ્તવન સંગ્રહ.	૧૭૫	૦-૪-૦
૬૦	પૂજાસંગ્રહ ભા. ૧ લો.	૪૧૬	૧-૦-૦
૬૧	ભજનપદસંગ્રહ ભા. ૧	૫૮૦	૧-૮-૦
૬૨	ભજનપદસંગ્રહ ભા. ૧૦	૨૦૦	૧-૦-૦
૬૩	પત્રસદુપદેશ ભા. ૨	૫૭૫	૧-૮-૦
૬૪	ધાતુપ્રતિમાલેખ સંગ્રહ ભાગ ૨	૨૨૫	૧-૦-૦
૬૫	જૈનદષ્ટિપ્ત્ત્વ ઈશાવાસ્યોપનિષદ્ ભાવાર્થવિવેચન.	૩૬૦	૧-૦-૦
૬૬	પૂજાસંગ્રહ દ્વિતીયાવૃત્તિ તથા અન્યપૂજાઓ સહિત -ભાગ ૨ બીજો.	રૂ. ૨-૦-૦	૨-૦-૦
૬૭	સ્નાત્રપૂજા.		૦-૨-૦
૬૮	શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી અને તેમનું જીવનચરિત્ર.		૦-૪-૦

સંસ્કૃત ગ્રન્થો

૬૯	શુદ્ધોપયોગ	} ૦ ૭૩ સંઘકર્તવ્યગ્રન્થ ૭૪ પ્રજાસમાજકર્તવ્યગ્રન્થ ૭૫ શોકવિનાશક ૭૬ ચેટકવોધગ્રન્થ ૭૭ સુદર્શનાસુવોધ	} નં ક્રમ ૦ ૦ ૦ ૨-૦ રૂ ૦ ૦ ૦ ૪-૦
૭૦	દયાગ્રન્થ		
૭૧	શ્રેણિક સુવોધ		
૭૨	કૃષ્ણગીતા		
૭૮	લાલા લાજપતરાય અને જૈનધર્મ.		

५३

छपाता ग्रन्थो.

जैनधर्म अने ख्रीस्ति धर्मनो मुकाबलो.	मणिचन्द्रकृत २१ सज्जाय भावार्थ (आत्मदर्शन).
जैन अने ख्रीस्ती संवाद.	जैनधर्म शंका समाधान.
मोटुं विजापुर वृत्तांत.	आत्मशक्तिप्रकाश.
७९ चिन्तामणि.	क्षमापना.
कन्याधिक्रयदोष.	तत्त्वविचार.
आत्मप्रकाश.	श्री यशोविजयजी निबन्ध.
ध्यानविचार.	भजनसंग्रह भा.१ चौथी आवृत्ति
अध्यात्मगीता (संस्कृत)	श्रीमद् देवविलास रास
आत्मसमाधिशतक ,,	(देवचंद्रजी चरित्र)
सत्यस्वरूप.	मुद्रित श्वेतांबरजैनग्रन्थ नामावलि.

* आ निशानीवाळा ग्रंथो सीलकमां नथी.

उपरनां पुस्तको मळवानुं ठेकाणुं.

वकील मोहनलाल हीमचंद.

(गुजरात) पादरा.

शा. आत्माराम खेमचन्द.

साणंद.

भांखरीया-मोहनलाल नगीनदास.

मुंबाइ कोटवजार गेट नं. १९२-९४

बुकसेलर, मेघजी हीरजी.

पायधुनी-मुंबाइ.

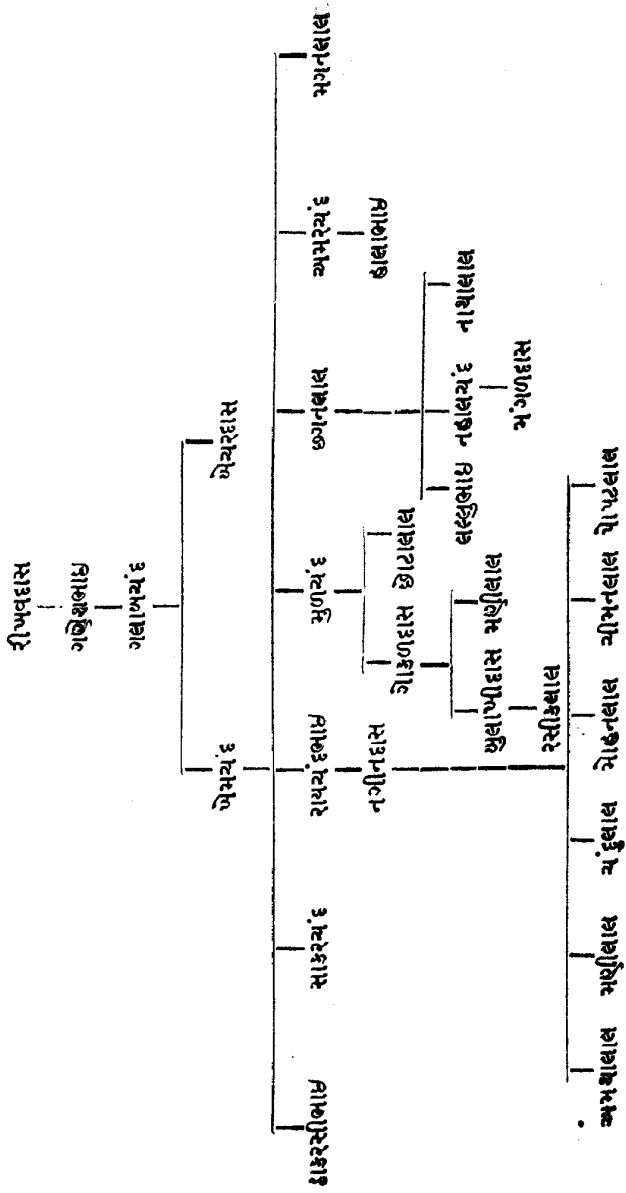
शेठ. नगीनदास रायचंद भांखरीया.

मु. मेसाणा.

विजापुर जैन ज्ञानमन्दिर.

शा. चन्दुलाल गोकलदास.

“ ભાંખરિઆ ” ના કુટુંબની વંશાવલી.

મહેસાણા નિવાસી સ્વ. શેઠ નગીનદાસ રાયચંદ ભાંખરીઆતું સંક્ષિપ્ત જીવન ચરિત્ર.

જીવન ચરિત્ર જગાવતાં, જગમાં અનેરી ચેતના,
કૃતપુણ્ય કાર્યોની સુવાસો, સ્મૃતિપટે એ રેલતાં.
શિખવે અમોલા પાઠ, -કર્તવ્યો સુધર્મ વિશેષતા,
આદર્શ નવલા આપતાં, શુભ દાન ધર્મ અનેકધા.
દોરે મનોહર રૂપરેખા, ભાવિમાંહિ સુરેખ ત્યાં,
શિખવે સુદેવ ધર્મ સદ્ગુણ એ ત્રણેની સેવના.
અભિલાષ ઉદ્ભવતા પરમ, સત્કાર્ય કરવા નવ નવા,
જીવન ચરિત્ર મળી જડયાં બહુ મૂલ્યવાન સદા અહા ?

—પા. ૬.

જીવન ચરિત્ર એ ભૂતકાળમાં થયેલા સત્પુરુષોના આદર્શ જીવનની રૂપરેખાં હોઈ, નવાં જીવન ઘડવામાં માર્ગ દર્શક લોભી-આની ગરજ સારે છે. જીવન ચરિત્ર આપણને કર્તવ્ય, ત્યાગ, દયા, પરોપકાર, દેવ ગુણ ધર્મ અને સ્વદેશની ભક્તિનાં જવલંત દષ્ટાંત પૂરાં પાડી આપણા ભાવી જીવનમાં નવીન ચેતનાના જ્યોતિ અમત્કાર અમકાવી, કર્તવ્યતાના પંથે દોરી જાય છે.

સ્વ. શેઠ નગીનદાસ રાયચંદ ભાંખરીઆતું સંક્ષિપ્ત જીવન ચરિત્ર અત્ર આપવાની પ્રવૃત્તિ થવામાં જીવન દોરનારનો હેતુ તેમના વિશિષ્ટગુણોતું દર્શન કરાવવાનો છે. દરેક જીવનચરિત્રમાંથી કૌંઠનો કાંઈ શિખવાતું તો અવશ્ય મળે છેજ.

મહુમ શેઠ નગીનદાસનો જન્મ ગુજરાતના શ્રીમંત સયા-જીરાવ ગાયકવાડના કહી પ્રાંતના મેહેસાણા નામના પ્રસિદ્ધ નગરમાં સં. ૧૯૦૪ ના કારતક વહિ અમાવાસ્યાના રોજ થયો હતો, અને

આ પુત્રનાં પગલાં વખણાયાં હતાં. તેમના પિતાનું નામ રાયચંદલાઈ હતું. તેઓ (રાયચંદલાઈ) પ્રથમ ઉંઝા પાસેના “લાંખર” ગામમાં રહેતા હતા અને આથી તેમની અટક લાંખરીઆ રાખવામાં આવી છે. લાંખરથી મહેસાણા આવી રહ્યા અને તત્પશ્ચાત્ વ્યાપારાર્થે ચૌચાંશી બંદરને વાવટેા ગણાતા મુંબાઈ શહેરમાં આવ્યા અને જ્યાં બંધ ચલાવેને વહેપાર મોટા પાયાપર શરૂ કર્યો અને પુણ્ય પ્રતાપે તેમજ પોતાની કાર્ય કુશળતાથી તે ધંધામાં સારૂ ક્ષત્રી શકયા, તેમજ ક્ષીતિ આબરૂ તથા સારી લક્ષ્મી ઉપાજન કરી શકયા. જે દુકાન અથવાપિ તેમના સુપૌત્રો ચલાવે છે. તેમને જૈનધર્મ અને સુગુરૂ પર ઘણો પ્રેમ અને શ્રદ્ધા હતી અને પોતે ધાર્મિક જ્ઞાન પણ સારૂ મેળવ્યું હતું.

મોટી ઉંમર થતાં સુધી તેમને સંતાન ન હોવાથી કાંઈક ચિંતા થવા સરખુ છતાં સમતાથી ધર્મધ્યાનમાં દત્તચિત રહેતાં પુખ્તવયે તેમને ત્યાં આપણા ચારિત્ર નાયક શેઠ નગીનદાસનો જન્મ થયો હતો અને કુટુંબમાં આનંદ પ્રસરી રહ્યો હતો.

આવા પ્રસંગે પુત્રોત્પત્તિના અભાવે ઘણાક ધર્મજ્ઞાન રહિત જીવેા, મેલડી, ભુઆ દેવી આદિ મિથ્યાત્વી દેવ દેવલાંની માનતા આખડી રાખે છે, પણ મહુંમે તેમ ના કરતાં માત્ર જૈન ધર્મ સુગુરૂ અને સુદેવનાંજ આરાધન ચાલુ રાખ્યાં હતાં ને ધર્મના પસાયે તેમને ત્યાં પુત્ર થયો હતો. આ પરથી ખાસ શીખવા જેવું એ છે કે પ્રારબ્ધમાં હોયછે તો અવશ્ય ક્ષણ મળે છેજ, પણ નકામી ધમાલ કે બાધા આખડીઓ રાખવી તે નકામું છે, તેમજ ધર્મને પસાય પણ આશ્ચર્યકારક છેજ.

પુત્ર પ્રાપ્તિ થવાથી તેમજ ધર્મને પ્રતાપ નજરે જોવાથી શેઠે કેશરીઆજીનો સંઘ કાઢવા નિશ્ચય કરી સંવત્ ૧૯૧૦ માં છરેરી પાળતો સંઘ કાઢી સંઘ અને તીર્થ સેવાનું મહાનું પુણ્ય ઉપાજન કર્યું તત્પશ્ચાત્ આ ધર્મજ્ઞાસુ લવ્યાત્માએ સંવત્ ૧૯૨૩ વૈશાખ સુ. ૭ ના રોજ મહેસાણામાં (મહેસાણાનું આખુ-

૧૬

ગામ) સર્વ કૌમ જથાવાળાઓને પ્રેમ વાત્સલ્ય જમણુ આપી આશરે રૂ. ૧૦૦૦૦ ખચ્ચો હતા. આવાં સુકૃત્યો કરનાર પિતાના પુત્રને પણ તે પિતાનાજ સંસ્કારો પડયા હતા. તેમજ વિચારો પણ પિતાના જેવાજ બહોળા અને ધર્મિષ્ઠ હતા. તેમણે સફુરુ પાસે ધર્મતું જ્ઞાન બાલ્યાવસ્થાથીજ મેળવ્યું હતું. કુટુંબના સંસ્કારોએ આ જ્ઞાનને વધારે પ્રકાશ આપ્યો, અને દેવ ધર્મ તથા ગુરુ પર વધારે દૃઢ પ્રીતિવંત થયા. તેઓ પ્રસંગોપાત્ત ગુરુ શ્રીમદ્ રવિસાગરજી મહારાજનો સમાગમ થતાં આ સંસારની અસારતા-લક્ષ્મીની ચપળતા વિગેરેની અનિત્ય ભાવના ભાવતા અને ઉદય આવેલાં કર્મ લોગવવા સંસારમાં રહેવા ફરજ પડી છે, એમ માની નિર્લેપ-વૃત્તિથી સંસાર ધુરા વહેતા હતા.

તેમને ત્યાં તેમના જેષ્ઠ પુત્ર અમથાલાલનો જન્મ થતાંજ કુટુંબમાં આનંદ પ્રસયો હતો. આ શુભ પગલાંના સુપુત્રના જન્મથી શેઠ નગીનદાસને ધર્મકૃત્યોપર વિશેષ રુચિ થઈ હતી, અને છરેરી પાળતો સંઘ, પિતાની માફક કાઠવા તેમણે નિશ્ચય કયો અને શ્રાવક, શ્રાવિકા, સાધુ સાધ્વીના સમુદાયસાથે સંઘ, શ્રી કેશરીઆજીનો કાઠયો હતો, તથા આઠવર્ષની વયના શ્રી અમથાલાલને કેશરતુલા તેમના ભારોભાર કેશરતોલી શ્રી કેશરીઆજીને (દાદાને) કેશર અઠાવ્યું હતું. જેમાં તેઓને આશરે રૂ ૧૨૦૦૦) ખર્ચ થયા હતા. મહેસાણામાં શ્રી પાર્શ્વનાથપ્રભુના મોટા દેહરાસરમાં એક દેરડી નકરો ભરી લીધી હતી અને તેમાં શ્રી મુનિસુવતસ્વામીની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૯૫૦ માં કરી હતી. તે વખતે રથયાત્રાને વરઘોડો ધામધૂમથી કાઢી તથા નવકારશી કરી ધર્મ પ્રભાવના કરી હતી.

એકંદર ધર્મ કાર્યોમાં મહુમ અગ્રભાગ લેતા હતા. ઉત્સાહ અને ઉમંગથી ધર્મકાર્ય કરતાં વ્યાપારાક્રિમાં વિપુલ સંપત્તિ અને ઉજવલ કીર્તિ તેઓ પામ્યા હતા. સુબાઈમાં તેમની પ્રતિષ્ઠા સારી હતી, અને સુબાઈના કોટના જૈન દેરાસરના મેનેજર તરીકે

૧૭

તેમણે ૬૨ વર્ષ સુધી કાર્ય કર્યું છે, તેમને ૬૨વર્ષ શ્રી સિદ્ધા ચળની યાત્રાચે જવાનો નિયમ હતો, તેમજ શ્રી કેશરીઆલ તીર્થ માટે પણ તેમને બહુ શ્રદ્ધા અને પ્રેમ હતો અને વખતો વખત ત્યાં યાત્રાચે જતા હતા.

શેઠ નગીનદાસે પિતાની ચાહની દુકાન પ્રમાણિકપણે ચલાવવા માંડી હતી, અને ચહા બબરમાં ઘણી સારી ખ્યાતિ મળેલી હતી. તેઓ ઉદાર દિલના સરળ સ્વભાવી મિલનસાર પ્રકૃતિવાળા સ્પષ્ટ વક્તા, ક્યાણુતથા આનંદી સ્વભાવના હતા. તેઓએ પિતાની પાછળ ન્યાતો કરી પાંચ ન્યાતે ઝેરાંની દહાણી કરી સાંસારિક વ્યવહારને પણ શોભાવ્યો હતો. આનંદપૂર્વક જીવન વ્યતીત કરતાં તેઓ આયુષ્ય પૂર્ણ થયે મહેસાણામાં સવંત ૧૯૬૯ ના અશાઠ વદિ ૫ ને જુધવારના રોજ સવારે સાડા અગીઆર વાગે ધર્મ શ્રવણપૂર્વક સ્વર્ગગમન કરી ગયા.

તેમને મહાત્મા શ્રીમદ્ રવિસાગરજી મહારાજ તથા શાંત મૂર્તિ શ્રીમદ્ સુખસાગરજી મહારાજ પર બહુ પ્રેમ ભક્તિ અને શ્રદ્ધા હતી અને તેમનામાં ધર્મરૂચિનાં જ્વલંત કિરણો એજ સદ્-ગુરૂશ્રીએ પ્રગટાવેલાં હતાં. સદ્ગુરૂ સેવાનું ક્ષણ અલૌકિકજ હોય છે. મહુમ ઉક્ત મહાત્માનું કોઈ કાળે વચન ઉત્થાપન કરતા નહિં, તેમને સદ્ગુરૂસેવાથી મહાન્ ધર્મલાભ તેમજ વ્યાવહારિક સં-પત્તિ થઈ હતી, તેમજ તેમણે ધર્મ પ્રભાવના પણ ગુરૂ ઉપદેશથી સારી કરી હતી, તેમજ વહેવારિક કાર્યો પણ કુળને શોભે તેવાં કર્યાં હતાં. સંઘ કાઠીને સંઘ ભક્તિ પણ કરી હતી આ સૌ ગુરૂ ઉપદેશ-નાંજ શુભ પરિણામ હતાં. મહુમ પોતાની પાછળ છ પુત્રો મૂકી ગયા છે. નગીનદાસે ગુરૂશ્રી પાસે વ્યાખ્યાનો સાંભળ્યા છે, તેઓ ટેકીલા ગુરૂભક્ત હતા.

૧. અમથાલાલ. ૨. મણિલાલ. ૩. ચંદુલાલ. ૪. મેહનલાલ
૫. ચીમનલાલ. ૬. પોપટલાલ.

આ સુપુત્રો પણ પિતાની પાછળ પોતાની ચાહની દુકાન

પ્રમાણિક પણે ચલાવે છે. તેમજ ધર્મકૃત્યો પણ કરે છે. તેઓ પણ સર્વે ધર્મમાં દત્ત ચિત્તવાળા ગુરૂલકત અને શાસન પ્રેમી છે. પૂજ્ય પિતાની પાછળ તેમજ યોગનિષ્ઠાધ્યાત્મજ્ઞાનદિવાકર ધર્મધુરધર બાલપ્રહારી મહાકવિ શાસ્ત્રવિશારદ જૈનાચાર્ય શ્રીમહાબુદ્ધિસાગર-સૂરીશ્વરજીના સદુપદેશથી સંવત્ ૧૯૭૯ ના માગસર સુદિ છકંના રોજથી નવપદ ઉઘાપન મહોત્સવ (ઉજમણ) ઘણીજ ધામધૂમથી કર્યું હતું. હમેશાં ગુરૂ મહારાજશ્રીમહાબુદ્ધિસાગરસૂરિની વિરચિત અધ્યાત્મજ્ઞાનથી ઉભરાતી નવરસપૂજાઓ પ્રભુ પાસે ભણાવાતી, તથા ભાવનાઓ આંગી વિગેરે તેમજ ટોળીઓ પ્રભુગુણ ગાતી. આવા શુભ મહોત્સવે મહેસાણા શહેર હલમલી રહ્યું હતું. ગુરૂશ્રીના ઉપદેશથી છ છોડ ખાદીના ભરાવ્યા હતા ને ત્રણ છોડ મખમલના ભરાવવામાં આવ્યા હતા. તેમણે પોતાના પૂજ્ય પિતા તથા પૂજ્ય માતૃશ્રી બાઈ નાથી (કે જે સં. ૧૯૭૩ ના આશોમાસમાં કાળ ધર્મ પામેલ) તથા મામા શ્રી જોઈતારામ છગનલાલ દોશીના પુણ્યાર્થે ગુરૂઉપદેશથી ન્યાતોને બદલે નવકારશીઓ કરી હતી. તેમજ ઉજમણમાં દહાણીઓમાં “ શ્રી સુખસાગર ગુરૂ ગીતા ” તેમજ “ દેવવંદન સ્તવન સ્તુતિ સંગ્રહ ” નામના પુસ્તકો છુટથી વહેર્યાં હતાં.

બાક અમથાલાલ મહેસાણાની શ્રી સુખસાગરજી પુસ્તકાલયના તથા મુંગાઈ કોટની જૈન મિત્ર સભાના ટ્રસ્ટી તરીકે કામ કરે છે. તેમજ મુંગાઈ કોટના દેરાસરમાં પણ ચૌદવર્ષપર્યંત પિતાની માફકજ ચેનેજરવું કામ કર્યું હતું અને હાલમાં પણ અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળના પ્રગટ થતાં પુસ્તકો પ્રચાર કરવા યથાશક્તિ ધર્મ કાર્યોમાં ઉદ્યુક્ત રહે છે.

પિતાના વિચારો અને આચારોનો વારસો પુત્રોને મળે છે એ કહેતી શ્રી નગીનદાસના સુપુત્રોએ સારી પાઠી છે. મહુમ નગીનદાસ ભાંખરીઆના સુપુત્રો પણ ધર્મમાં સારો ભાગ લે છે. સા ભાઈઓનું કુટુંબ હજી સુધી પણ સંપીજંપીને એકત્ર રહે છે. તેમના હાથે ધર્મ કાર્યો થાવ ! તેમણે “ લાલા લાજપતરાય અને જૈન

૧૯

ધર્મ” નામનું પુસ્તક છપાવવામાં (પિતાની પાછળ ઉજમણા નિમિત્તે) મદદ કરી છે આવાંજ સુકત્યે તેઓના હાથે થાય એ વાગ્-ચ્છા છે. દે. મણિલાલ પાટરાકર. આસો સુદ ૫ સં. ૧૯૮૦

શેઠ. નગીનદાસ રાયચંદ, જૈનધર્મી નીતિવાળા બાહોશ વ્યા- પારી સખાવતે બહાદૂર હતા. તેમણે અમારો સદ્ગુપદેશ સાંજળ્યે હતો અને ગરીબ લોકોને ઘણું દાન કર્યું હતું તથા પાંજરાપોળો, ગરીબ શ્રાવકોમાં દેરાસરો, ઉપાશ્રય વગેરેની ટીપોમાં હજારો રૂપીયા ખર્ચ્યા હતા, તે મેસાણા જૈનકોમમાં આગેવાન હતા. સદાચારી પ્રમાણિક નગીનદાસ શેઠના મરણથી જૈનકોમને તથા મેસાણાને ખોટ પડી છે. તેમની પાછળ તેમના સુપુત્રો એવા થાઓ. અને જૈન- ધર્મની આરાધના કરો. શેઠ નગીનદાસના પુત્રો ધર્મી, પરોપકારી નીતિવાળા અને દેવગુરુધર્મની શ્રદ્ધા લક્ષિતવાળા અને પરોપકારનાં કાર્યોમાં યથાશક્તિ દાન કરનારાં દયાળુ પ્રેમી ગુરુલક્ષ્મી છે. તેમનામાં અનેક ગુણો ખીલેા અને શાસન દેવો તેઓને સહાય કરો.

इत्येवं ॐ अहं महावीर

शान्तिः

शान्तिः

शान्तिः

વ. સં. ૧૯૮૦
આશ્વિન
શુકલ વિજ્યાદશમી.

દે. બુદ્ધિસાગરસૂરિ.

ॐ अहं महावीराय नमः

लाला लजपतराय

अने

सनातन जैनधर्म.

अनादिकालથી દુનિયામાં જૈન ધર્મ અને જૈનો છે. જૈનો પરમ આસ્તિક છે. આત્મા, જડ, પુણ્ય, પાપ, બંધ મોક્ષ, પરલોક પુનર્જન્મ જે માને છે તે આસ્તિક છે, લોકમાન્ય તિલકે વડોદરા જૈન કોન્ફરન્સમાં બહાર કર્ચું હતું કે જૈન ધર્મ છે તે વેદ ધર્મ જેટલો પ્રાચીન ધર્મ છે. જર્મનનો પ્રખ્યાત વિદ્વાન હર્મન જેકેળી વગેરે યુરોપીય વિદ્વાનો હવે બહાર કરે છે કે જૈન ધર્મ છે તે બૌદ્ધ ધર્મથી અલગ અને પ્રાચીન ધર્મ છે અને તે વેદ ધર્મ સમાન કાલીન પ્રાચીન ધર્મ છે, જ્યારથી જગત છે ત્યારથી જૈન ધર્મ છે. બૌદ્ધ ધર્મનાં શાસ્ત્રો અને જૈનધર્મનાં શાસ્ત્રોના જ્ઞાતાઓ હવે એકી અવાજે પોકારે છે કે જૈન ધર્મ છે તે બૌદ્ધધર્મની શાખા નથી. સ્વામી દયાનંદ સરસ્વતીજીએ સ્વરચિત સત્યાર્થ પ્રકાશના આરમ્ભ ઉદ્દાસમાં બૌદ્ધ ધર્મ અને જૈન ધર્મ એક છે અને બૌદ્ધ ધર્મની જૈન ધર્મ શાખા છે એવું જે કથ્યું છે તે ક્રૂપા મિથ્યા ખાંતિ છે અને સ્વધર્મ પક્ષપાત ભુલિધથી કથ્યું છે અને હવે તેમની એ ભૂલને ઐતિહાસિકતત્ત્વવિદોએ ભાગી નાખી છે. જૈનધર્મ તે આર્ય ધર્મ છે. લોક માન્ય તિલક કથે છે કે. હિંદુઓ કે જેઓ એક વખત પશુ હોમ-યજ્ઞ કરતા હતા, તેઓની પશુ યજ્ઞની માન્યતા હઠાવનાર જૈન ધર્મ છે. હાલનો જે હિંદુ ધર્મ છે તેમાં જે દયાના અહિંસાદિ વિચારો છે તે જૈન ધર્મના છે, જૈનધર્મો વૈદિક હિંદુ

એને પોતાની અસરમાં લીધા છે, ઉપનિષદો અને પુરાણો ઉપર પણ જૈન ધર્મની અસર થઈ છે. બ્રાહ્મણ ધર્મનું રક્ષણ કરનારા દક્ષ કલાવિહ્ બ્રાહ્મણોએ જે કાલે જૈની ન્યૂનતા જણાઈ અને જૈનાદિ ધર્મની જે શ્રેષ્ઠતા જણાઈ તેને પોતાની કરી શાસ્ત્રોમાં રચી લેળવી દીધી તેથી બ્રાહ્મણોએ પોતાની મહત્તા બળવી, બ્રાહ્મણો દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળભાવના જ્ઞાતા હતા તેથી અન્યોના ધર્મતત્ત્વોની માન્યતાઓ પોતાની કરી દેઇને પોતાના પ્રભુના નામે ચઢાવી પોતાના હિંદુ ધર્મની મહત્તા બળવી. કારણ કે તેઓ પોતાનું ગુરૂ પદ બળવવાની બુદ્ધિરૂપ ગળથુથીના અતુલવી છે. હિંદુધર્મ તરીકે દુનિયામાં ત્રણ ધર્મ પ્રસિધ્ધ છે. જૈનહિંદુધર્મ, વેદ પૌરાણિક હિંદુ ધર્મ અને બૌદ્ધ હિંદુ ધર્મ. આ ત્રણ ધર્મો હિંદુમાં આર્ય દેશમાં પ્રગટેલા છે માટે એ ત્રણને હિંદુધર્મ-આર્યધર્મ કહેવામાં આવે છે. મહાભારત ગ્રંથમાં જૈનધર્મની માન્યતા આવે છે. તેથી મહાભારતના કાલમાં વૈદિકધર્મ જેટલો જૈનધર્મ પણ પ્રાચીન ગણાતો હતો. ભાગવત પુરાણમાં ઋષભદેવનું ચરિત્ર આવે છે. જૈનો ઋષભદેવને પ્રથમ તીર્થંકર આદિ નાથ માને છે, બ્રહ્મા માને છે. વૈષ્ણવો ચોવીશ અવતારો માને છે તેમાં ઋષભદેવને ઇશ્વરાવતાર માનેલો હોવાથી જૈનધર્મ ધણો પ્રાચીન સિદ્ધ થાય છે. વેદધર્મ જેમ વેદશાસ્ત્રોથી જ પ્રાચીન સિદ્ધ થાય છે તેમ જૈનધર્મ પણ જૈનશાસ્ત્રોથી પ્રાચીન સિદ્ધ થાય છે. ઉપનિષદોની કેટલીક એવી શ્રુતિયો છે કે જે જૈનધર્મના સિદ્ધાંતોને સિદ્ધ કરે છે. કાશીના મહાપંડિત મહોપાધ્યાય રામ મિશ્રણએ જૈનધર્મ સંબંધી લખતાં જણાવ્યું છે કે વેદધર્મ જેટલો જૈનધર્મ પ્રાચીન છે. અમે જૈનો જૈનશાસ્ત્રોના આધારે એમ માનીએ છીએ કે આ અવસર્પિણીઆરામાં શ્રી ઋષભ દેવ ભગવાને જૈનધર્મની સ્થાપના કરી પશ્ચાત્ તેમના પુત્ર ભરતે આર્ય વેદોનો પ્રકાશ કર્યો. પશ્ચાત્ તે વેદોમાં બ્રાહ્મણોએ પ્રક્ષેપ ભાગ વધાર્યો, પ્રભુમહાવીર દેવ જન્મ્યા તે વખતે ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ અને અથર્વવેદ એ ચારવેદ

કાયમ હતા, મહાભારત હતું અને ભાગવત પણ હતું. 'વેદોના કેટલાકવિભાગોમાં જૈનતીર્થંકરોનાં નામો આવે છે તેથી પણ જૈનધર્મની પ્રાચીનતા સિદ્ધ થાય છે. હાલના ચાર વેદો છે તેઓની બધી મળી એક હબર ઉપર શાખાઓ હતી અને દરેક શાખાના ભાગો મંત્રોએ જુદાં જુદાં કેટલાંક હતાં. એટલી ગએલી શાખાઓના મંત્રોમાં જૈનતીર્થંકરોનાં નામો હતાં. તેથી પણ જૈન ધર્મની પ્રાચીનતા સિદ્ધ થાય છે. વૈષ્ણવોના ચોવીશ અવતારો પૈકી પન્નરમા અવતાર પછીનાં નામો વેદોના સાહિત્યમાં આવે છે તેથી પણ એમ સિદ્ધ થાય છે કે પૂર્વાના જે પન્નર અવતારો છે તે પૈકી પ્રથમ ઋષભાવતારમાં જૈન ધર્મ હયાત હતો. આ બાબતને એક દિગંબર પંડિત-પોતાના ઇંગ્લીશ પુસ્તકમાં સિદ્ધ કરી બતાવે છે. પૂર્વે આર્ય જૈનોના અને બ્રાહ્મણોના વેદો એકજ હતા પણ પાછળથી વેદોની માન્યતામાં લેહ થયો એમ જૈન કલ્પ સૂત્ર કે જે ઘણું પ્રાચીન છે તેમાં લખ્યું છે તેથી પણ સિદ્ધ થાય છે કે આર્ય ચાર વેદો કે જેમાં ગૃહસ્થ જૈનોના ધર્મ કર્મતું મુખ્યતાએ વર્ણુન હતું તેના ઉત્પાદક ભરત રાજા યાને ભરત ઋષિ હતા તેથી પણ જૈન ધર્મની પ્રાચીનતા સિદ્ધ થાય છે. જૈન શાસ્ત્રોમાં પટ્ટાવલીયોનો એક ઐતિહાસિક ભાગ છે તે સંબંધી અમોએ ગચ્છમત પ્રબંધ નામનું પુસ્તક લખ્યું છે તેમાં જૈનોના ચોરશી ગચ્છોનું વર્ણુન છે તે ગચ્છ પૈકી એક આગમ ગચ્છ હતો અને એક નિગમગચ્છ હતો. આગમ ગચ્છ અને નિગમગચ્છના

૧ ઋગ્વેદમાં જૈન તીર્થંકરોની સ્તુતિ-ૐ ત્રૈલોક્ય પ્રતિષ્ઠિતાનાં
 વતુર્વિશતિ તીર્થંકરાણાં ઋષભાદિવર્ધમાનાન્તાનાં સિદ્ધાનાં ચરણં
 પ્રપદ્યે ॥ તથા યજુર્વેદમાં નીચે પ્રમાણે-ૐ નમો અર્હતો ઋષભો ॥ ૐ
 ઋષભં પવિત્રં પુરુહુતમધ્વરં યજેપુનર્ગ્નં પરમમાહ સંસ્તુતં વારં
 શશુંજયંતં પશુરિન્દ્રમાહુરિતિસ્વાહા । ઉત્રાતારમિન્દ્રં ઋષભં
 પવન્તિ અમૃતારમિન્દ્રં હવે સુગતંસુપાર્શ્વમિન્દ્રં વેશકમંજિતં
 તદ્વર્ધમાનં પુરુહુત મિન્દ્ર માહુરિતિ સ્વાહા,

મુખ્ય લેહો સંબંધી અંમેએ ગચ્છમત પ્રબન્ધ અને ધાતુ પ્રતિમા લેખ સંગ્રહ એ બે પુસ્તકમાં વિવેચન કર્યું છે. આગમ ગચ્છ વાળા આગમેનીજ માન્યતા મુખ્યતાએ સ્વીકારે છે અને નિગમગચ્છ વાળા જૈન વેદો અને આગમેની માન્યતા સ્વીકારે છે. નિગમગચ્છ ની હયાતી વિક્રમના ચૌદમા સૈંકા સુધી તેા લગલગ હતી એમ “મન્હજિણાણુ” સગ્રહાય” ની ઉપદેશકલ્પવલિલ નામની ટીકાથી સિદ્ધ થાય છે. ઉપદેશ કલ્પ વલિલમાં લખ્યું છે કે તીર્થ-કરના વખતમાં દ્વાદશાંગી અર્થાત આગમે પ્રગટે છે અને ગૃહસ્થા ચારવાળાં નિગમે અર્થાત વેદો તેા શ્રી ઋષભ દેવ ભગવાનના પુત્ર ભરતથી ચાલ્યાં આવે છે અને જૈનો ઝનનેને માને છે ત્યારે તેમની ઉન્નતિ થાય છે. નિગમગચ્છ ઉપરથી ઐતિહાસિક વાખતમાં અજ-વાણું પડે છે કે પહેલાં જૈનો વેદો માનતા હતા અને તે વેદોમાં જૈન ધર્મના આચારો હતા અને આગમેમાં તત્ત્વજ્ઞાન તથા ત્યાગી-ઓના આચાર વિચારની મુખ્યતા વર્ણવેલી હોય છે. આ ઉપરથી પણ સિદ્ધ થાય છે કે જૈનધર્મ ધણેા પ્રાચીનકાલથી ચાલતો આવતો ધર્મ છે. વેદમાં સ વૃહસ્પતિર્વે: પુનાતુ અરિષ્ટનેમિર્વ: પુનાતુ ઇત્યાદિ ખાસ દરરોજ ભણાતા મંત્રો છે. જૈનોના બાવીસમા તીર્થ-કર શ્રી અરિષ્ટનેમિ છે. જુઓ સકલાહંતમાં શ્રી અરિષ્ટનેમિની સ્તુતિ-યદુવંશસમુન્દ્રેન્દુ: કર્મકક્ષ હુતાશન: અરિષ્ટનેમિર્ભગવાન મૂયાદ્વોરિષ્ટનાશન: ॥ આમાં બાવીસમા તીર્થકરની સ્તુતિમાં તેમનું અરિષ્ટનેમિનામ પ્રસિદ્ધ છે. શ્રીનેમિનાથ ભગવાનને થયાં હબરો વધ' થઈ ગયાં છે તેથી તેવા પ્રસિદ્ધ તીર્થકરનું નામ વેદ મંત્ર ભાગમાં ઋષિએ પ્રકાશેલું છે તેથી પણ જૈનધર્મની પ્રાચીનતા સિદ્ધ થાય છે. અરિષ્ટનેમિનો આવેા ૩૪ અર્થ બાવીસમા તીર્થ-કરનો ત્યાગ કરીને અન્ય વિદ્વાનો તેનો યૌગિક અર્થ સિદ્ધ કરવા-માંડે તેા પછી વિદ્વાનો વેદની શ્રુતિયોના લાખેા અર્થ જુદા જુદા કરે તેથી સર્વ લોકોનો એકમત ન રહે એ સ્વાભાવિક છે, તેથી જૈનો અરિષ્ટનેમિનો બાવીસમા તીર્થકર શ્રી અરિષ્ટનેમિ

૫

તરીકે અર્થ કરે છે અને તેને સ્હામા પક્ષકારો ફેરવી દેતો તેમાં અમારી કંઈ હાનિ નથી. કારણ કે અમે તો* અરિષ્ટનેમિર્ભઃ પુનાતુ એ મંત્રથી બાવીસમા તીર્થંકર શ્રી અરિષ્ટ-નેમિ, અમેને પવિત્ર કરો એ અર્થજ સત્ય માનીએ છીએ. વેદના એકેક મંત્રનો આર્થ સમાજીઓ, શાંકરમતાનુયાયીઓ, રામાનુજ, વલ્લભાચાર્ય વગેરે બુદ્ધા બુદ્ધા અર્થ કરે છે તે પ્રમાણે અરિષ્ટ-નેમિનો બીજા પક્ષવાળાઓ બુદ્ધો અર્થ કરે તો તેથી અમારા અર્થને હાનિ પહોંચતી નથી કારણ કે અમેએ કરેલો સત્ય અર્થ છે અને તેનો જૈન પ્રાચીન સૂત્રોમાં લખેલા અરિષ્ટનેમિશબ્દ સાથે ધરા-ધર મેળ આવે છે. અરિષ્ટનેમિ ભગવાનના નામની પેઠે વેદની અન્ય ટલી ગએલી શાખાઓમાં જૈન તીર્થંકરોનાં નામે હતાં તેના મંત્રો પણ અમારી પાસે મૌબુદ્ધ છે તેથી વેદોમાં તીર્થંકરોનાં નામોની યાદી છે તેથી જૈન ધર્મની પ્રાચીનતા સિદ્ધ થાય છે બાવીસમા તીર્થંકરતું નામ તો વેદ મંત્રથી સ્પષ્ટ જણાય છે. તેવીસમા તીર્થંકર પાર્શ્વનાથ ભગવાન આજથી સત્તાવીસ સો વર્ષ ઉપર કાશીમાં અશ્વમેન રાજના પુત્ર અને વામા રાણીના પુત્ર તરીકે પ્રસિદ્ધ થયા હતા અને એ બાબતનો જૈન શાસ્ત્રો વગેરેથી સિદ્ધ થાય છે. જર્મનીના પ્રખ્યાત પ્રોફેસર હર્મન જેકોબી વિગેરે યુરો-પીયન વિદ્વાનો હવે તો એકમતે જાહેર કરે છે કે. ચોવીસમા તીર્થંકર શ્રી મહાવીર વર્ધમાન પૂર્વે અઠીસો વર્ષ ઉપર ત્રેવીસમા તીર્થંકર પાર્શ્વનાથ સિદ્ધ થયા અને તે પહેલાં જૈન શાસ્ત્રોથી તથા વેદથી બાવીસમા તીર્થંકર શ્રી અરિષ્ટનેમિ સિદ્ધ થાય છે, જૈન રામાયણ પુસ્તકના આધારે વીશમા તીર્થંકર શ્રી મુનિ મુવ્રતના વખતમાં રામચંદ્ર થયા છે. એમ સિદ્ધ થાય છે તથા ભાગવતના આધારે

* સ્વસ્તિ ન સ્તાશ્વ્યાં અરિષ્ટનેમિઃ સ્વસ્તિનો વૃહસ્પતિર્દે-
ધાતુ ॥ વેદમંત્ર સ્વસ્તિ ન હન્દ્રો વૃદ્ધશ્રવાઃ સ્વસ્તિનઃ પૃષ્ઠા
વિશ્વવેદાઃ સ્વસ્તિનસ્તાશ્વ્યાં અરિષ્ટનેમિઃ સ્વસ્તિનો વૃહસ્પતિ
ર્દેધાતુ ॥

૬

પ્રથમ તીર્થંકર શ્રી ઋષભદેવ સિદ્ધ થયા તેથી બાકીના તીર્થંકરો પણ પ્રાચીન ઘણા કાળ પૂર્વે થયા હતા એમ સિદ્ધ થવામાં કોઈ બતનો વિરોધ આવતો નથી અને તેથી જૈન ધર્મની પ્રાચીનતા સિદ્ધ થાય છે. હિંદુ પુરાણમાં શ્રી આદિનાથની યાત્રા સંબંધી નીચે પ્રમાણે કથ્યું છે.* અષ્ટવશ્વિષ્ણુ તીર્થેષુ યાત્રાયા યત્કલંભવેત્ શ્રી આદિનાથ દેવસ્ય સ્મરણેનાડપિતત્કલમ્ અડસઠ તીર્થંની યાત્રાથી જે ફલ થાય છે તે આદિનાથ-અર્થાત્ ઋષભદેવના સ્મરણથી ફલ થાય છે ઇત્યાદિ પુરાણોની પૂર્વે જૈન ધર્મ હતો એમ સિદ્ધ થાય છે. દેશનાયક લાલા લજ્જપતરાયે ભારતવર્ષકા इतिहास એ નામનું પુસ્તક લખ્યું છે તેમાં તેમણે લખ્યું છે કે-

૧ લોગોંકા અનુમાન હૈ કે બુદ્ધધર્મ કે આરંભ કે પાસ પાસહી જૈનધર્મકા પ્રકાશ હુઆ.

૨ યદ્યપિ જૈન યહમાનતે હૈકિ જૈન ધર્મ કે મૂલ પ્રવર્તક પાર્શ્વનાથ થે, જો મગવાન્ બુદ્ધસે લગભગ ઢાઈસો વર્ષ પહેલે હુપ.

૩ જૈન ધર્મ કે બડે મૂલ પુરુષ શ્રી વર્ધમાન મહાવીર હુપ હૈ.

૪ મહાવીરજી મગધ દેશકે રાજકુમાર થે । પૂર્ણચુવાવસ્થા કાલમેં વે સંસારકા પરિત્યાગ કરકે પારસનાથજીકે સંપ્રદાયમેં

* પુરાણો પૈકી કેટલાંક પુરાણોના શ્લોકોમાં જૈન તીર્થંકરોનાં નામો આવે છે તથા જૈન સાધુઓનાં લક્ષણ તથા તેઓના આચારની બાબતો આવે છે: માટે મહાભારતના કેટલાક શ્લોકોમાં જૈન ધર્મના અહિંસાવાદનું ખંડન અને પશુચરતું ખંડન કરવામાં આવેલું છે તેથી તે વખતમાં જૈન ધર્મની વૈદિક ધર્મ પર અસર થએલી હતી તેથી મહાભારત રચાયેલા કાલમાં જૈન ધર્મની અને જૈનોની ચઢતી દશા હતી તેથી મહાભારતનાં વસુરાજ, પર્વત, નારદનાં દષ્ટાંતોથી જોતાં જૈન ધર્મની તે વખતે પ્રબલ અસર હતી એમ સિદ્ધ થાય છે તેથી મહાવીર પ્રભુ પૂર્વે રચાયેલ મહાભારત ગ્રંથથી ત્રેવીસમા પાર્શ્વનાથ પૂર્વના તીર્થંકરોની અને જૈન ધર્મની પ્રાચીનતા સિદ્ધ થાય છે.

સંમિલિત હો ગયે. કુછ વર્ષ કે પચ્ચાત્ત ઉન્હોને પક નવીન સંપ્રદાયકી નિવહાલી ઓર અપની શિક્ષાકા ચૂબ વિસ્તાર કિયા ॥

લાલાજીએ આ ચાર બાબતોમાં ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ મોટી ભૂલ કરી છે. લાલાજી ઇતિહાસ લખવા બેઠા છે તે સંબંધી કેઇ જૈન શાસ્ત્રો વાંચ્યા નથી અને ક્રૂર તીર્થંકર અને જૈન ધર્મને અન્યાય આપવા માટે અન્ય લોકોના શાસ્ત્રીય ઐતિહાસિક પ્રમાણની સાક્ષી પણ ન આપતાં અન્ય લોકોનું અનુમાન છે કે ઐતિહાસિક પ્રમાણના આરંભ લગભગમાં જૈનધર્મનો પ્રકાશ થયો” વાહ ! લાલાજી તમોએ અન્ય લોકોના અનુમાન ઉપર ગાડું ચલાવ્યું, કેઇ અન્ય પ્રમાણની સાક્ષી ન આપી અને ઇતિહાસ લખવા બેઠા તેથી જૈનધર્મના પર પ્રહાર કરી જૈનોનાં દિલ દુઃખવ્યાં તે પ્રમાણે જો પોતાની ખાસ તપાસ વિના રાજકીય પ્રકરણમાં પણ લોકોનાં અનુમાન પર અંધવિશ્વાસ રાખી ચાલશે તો ખ્રિષ્ટીય રાજ્ય પ્રકરણના સત્તાધિકારીઓ કરતાં પણ ઘણા હેઠા ઉતરી શકશે. લાલાજી ! તમો જાતે કેઇ પુસ્તક પ્રમાણનો અનુભવ લીધાવિના આવું અન્ધેર લખાણ કરવા બેઠા તેથી ઉલટું તમારા જ્ઞાનના પ્રમાણિકપણામાં ભૂલ થઈ અને તેથી તમારા ઉપરના ઐતિહાસિક વિશ્વાસને વિદાયગીરી મળી. લાલાજી !! આવી રીતે જૈનશાસ્ત્રોનાં અભ્યાસ કર્યા વિના તમો જૈનધર્મ છોડી આર્ય સમાજ થયા તેથી આપના ગુરૂ શ્રી દયાનંદ સરસ્વતીની પેઠે અન્ય ધર્મો પર આક્ષેપ કરી સ્વધર્મની પ્રાચીનતાની ધૂનમાં લાગી ગયા જણાવ્યો છે. લાલાજી !! ઉપરની હકીકતથી જાણ્યો કે જૈનધર્મ છે તે વેદધર્મ જેટલો પ્રાચીન છે એમ કથનાર લોકમાન્ય તિલક વગેરેની દલીલો તોડી હોત અને પછીથી બોલ્યા હોત તો કેઇ તમારા વચન પર વિચાર કરત. જાતે જ્ઞાનપૂર્વક અનુભવ કર્યા વિના લોકોના અનુમાને ચાલ્યા એ પેલા ઇંગ્લાંડના રાજ્યદારીઓની તમો હિંદ માટે ભૂલો કાઢોછો તેવી રીતે તમારી ભૂલ કાઢવા જેવું સિદ્ધ થયું છે. લાલાજી !! તમોએ તો તે પ્રમાણે લખવામાં કંઈ પ્રમાણ આપ્યું નથી. લોકશબ્દથી તમો યુરોપીય

વિદ્વાનો માટે કહેતા હો તે સંબંધમાં કહેવાતું કે હવે યુરોપીય વિદ્વાનો જૈનધર્મની પ્રાચીનતા જણાવવા લાગ્યા છે અને જૈનધર્મ છે તે બૌદ્ધધર્મની પહેલાંનો છે એમ પ્રોફેસર હર્મન જેકોબી વગેરે વિદ્વાનોએ પોતાના પુસ્તકોમાં જાહેર કર્યું છે, જૈનધર્મ છે તે બૌદ્ધ ધર્મની શાખા છે એવી યુરોપીય વિદ્વાનોએ તથા અહીંના શ્રી દયાનંદાદિઓએ માન્યતા જણાવી હતી, તેવી બ્રાંતિમૂલક-માન્યતાનો હવે યુરોપીય વિદ્વાનોએ અંત આણ્યો છે. વાંચો તે સંબંધી તેમનાં કહપસૂત્ર વગેરે પર લખેલાં વિચારોનાં પુસ્તકો” સ્વામી દયાનંદ સરસ્વતીએ જૈનધર્મ અને બૌદ્ધધર્મ એક છે એમ લખ્યું છે પણ હાલ જો તે જીવતા હોત તો પોતાની ભૂલ કપૂલ કરત. ઠાકટર બુલ્હર તથા હાલના જૈનધર્મના અભ્યાસી યુરોપીયન વિદ્વાનો મુક્ત ક’હે જાહેર કરે છે કે ચોવીસમા તીર્થંકરની પૂર્વ ત્રેવીસમા તીર્થંકર શ્રીપાર્શ્વનાથ હતા ને તેમની પૂર્વ બાવીસ તીર્થંકરો થઈ ગયા છે, જૈન ધર્મ પ્રાચીન અને સ્વતંત્ર ધર્મ છે એમ હવે આર્યદેશ તથા યુરોપમાં સર્વવિદ્વાનો માનવા લાગ્યા છે. માટે લાલાજીએ પોતાની ભૂલને દ્વિતીયાવૃત્તિમાં સુધારવી જોઈએ. લાલાજી લખે છે કે જૈન ધર્મ કે મૂલ પ્રવર્તક પાર્શ્વનાથ હતા આ તેમની બીજી ભૂલ છે, લાલાજીએ એકવાર જૈન શાસ્ત્રોત્તું વાંચન કર્યું હોત તો તેમની આવી ભૂલ થાત નહીં, દરેક તીર્થંકર જૈન ધર્મસંઘનો નાશ થવાનો વખત આવે છે ત્યારે કેવલજ્ઞાનથી જૈન ધર્મનો પ્રકાશ કરે છે. ત્રેવીશમા તીર્થંકર પાર્શ્વનાથ પૂર્વના બાવીસ તીર્થંકરોએ જૈનધર્મનો પ્રકાશ કરી ચતુર્વિંધ સંઘની સ્થાપના કરી હતી. આ અવસર્પિણી કાલમાં પ્રથમ નાલિરાજના અને મરૂદેવી માતાના પુત્ર શ્રી ઋષભદેવ થયા અને તે કશ્યપ ઋષીશ્વર તરીકે પ્રસિદ્ધ થયા તેમણે ધ્યાન ધરી કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું અને પ્રથમ જૈન ધર્મની સ્થાપના કરી. શ્રી ઋષભદેવ ભગવાને જૈનધર્મની સ્થાપના કરી. એમ ભાગવતપુરાણના ઋષભદેવના આખ્યાનથી પણ પુષ્ટિ મળે છે માટે લાલાજીએ પોતાની એ

૫

બીજી બૂલનો ભારતના ઇતિહાસની દ્વિતીયાવૃત્તિમાં સુધારો કરવો જોઈએ કે જેથી જૈનોને તથા જૈનેતર વિદ્યાર્થીઓને જૈનધર્મના સંબંધમાં મિથ્યાત્વ યુદ્ધિ ન રહે અને જૈનોને અન્યાય પણ ન રહે. દેશ નાયકે અન્ય ધર્મની ખાખતમાં પોતાનું અજ્ઞાનપણું હોય ત્યાં સુધી કંઈ પણ ખાંત લખાણુ ન કરવું જોઈએ. જૈનોના ધર્મ સંબંધી લાલાજીએ જે લખ્યું છે તેવું ખાંત લખાણુ જો મુસલમાનોના ધર્મ સંબંધી લખ્યું હોત તો લાલાજીને તેવું ખરાબ પરિણામ વેઠવું પડત. આ તો જૈનોને નરમ દેખી “ગરીબની જોડૂ સર્વની ભાભી” જેવું લખવા સાહસ કર્યું છે.

પ્રથમ તીર્થંકર શ્રી ઋષભદેવે જૈનધર્મ સ્થાપ્યો તે ખાખતમાં મથુરાની ટેકરીમાંથી નીકળેલી તીર્થંકરની મૂર્તિઓપર જે શિલાલેખ છે એથી સિદ્ધ થાય છે. પાશ્ચાત્ય વિદ્વાન ડોક્ટર પુહરરે મથુરાના લેખોના આધારે સિદ્ધ કર્યું છે કે પૂર્વકાળમાં-પ્રાચીનકાલમાં જૈનો શ્રી ઋષભદેવની મૂર્તિઓ બનાવતા હતા. એ વિષયનો સંપૂર્ણ લેખ એવી એફિયા ઇન્ડિક.....છે,” એ બાવીસસે વર્ષ પહેલાંનો લેખ, કનિષ્ક, હવિષ્ક અને વાસુદેવ રાજાઓના વખતનો લાગે છે. અર્થાત્ શ્રીમહાવીર પ્રભુ પશ્ચાત્ બે સૈકા ગયા પછીના લગભગ કાળનો છે તેથી સિદ્ધ થાય છે કે ચોવીસમા તીર્થંકર મહાવીરદેવ અને ત્રેવીસમા તીર્થંકરના વખતમાં શ્રીઋષભદેવની મૂર્તિઓ હતી તેથી તે બે તીર્થંકર પૂર્વે શ્રીઋષભદેવ તીર્થંકર થયા અને તેમણે જૈનધર્મની સ્થાપના કરી એમ સિદ્ધ થાય છે. ઐતિહાસિકકાલ, જે હાલના વિદ્વાનો ઠરાવે છે તેની પણ પૂર્વે શ્રી ઋષભદેવજી ભગવાન્ થઈ ગયા છે. શ્રી મહાવીરપ્રભુજીના નિર્વાણ પશ્ચાત્ એક બે સૈકામાં ઘડાયેલી બીજા તીર્થંકરોની મૂર્તિઓ છે એમ શ્રી વિજયધર્મસૂરિએ મારવાડમાંથી મળી આવેલા શિલાલેખથી જાહેર કર્યું છે. શ્રી મહાવીર પ્રભુના વખતમાં શ્રેણિક અર્થાત્ બિંબિસાર રાજાના પુત્ર અભયકુમારે આર્દ્રદેશના આર્દ્રકુમારપર શ્રી જિનેશ્વરની પ્રતિમા મોકલી

હતી. તથા શ્રી ઋષભદેવના પુત્ર ભરતરાજાએ અષ્ટાપદ પર્વતપર શ્રી ઋષભદેવ વગેરે તીર્થંકરોની પ્રતિમાઓ. સ્થાપી હતી. તથા શ્રી ઋષભદેવના પુત્ર ભરતરાજાએ ચાર વેદોની રચના કરી તેનો પણ પ્રાચીન પુસ્તકોમાંથી નીચેની ગાથાથી ખ્યાલ આવે છે.

उक्तं च आगमे

सिरिभरहचक्रवट्टी, आरियवेयागविस्सुउ कत्ता
माहणपढणत्थ मिणं, कहिअंसुहझाणववहारं ॥ १ ॥
जिणतित्थेवुच्छिन्ने, मिच्छत्ते माहणेहि ते ठविया ।
असंजयाणं पूया, अप्पाणं कारिया तेहि ॥ २ ॥

શ્રી ભરતચક્રવર્તિએ આર્થ ચાર વેદોની રચના કરી. બ્રાહ્મણોને ભણવામાટે શુભધ્યાન વ્યવહારરૂપ વેદો રચ્યા. નવવા તીર્થંકર શ્રી સુવિધિનાથ અને દશમાતીર્થંકર શ્રી શીતલનાથના વચ્ચના કાલમાં જિનતીર્થં વ્યુચ્છેદ થતાં બ્રાહ્મણોએ પોતાની પૂજામાટે વેદોમાં પોતાને પસંદ પડતો ફેરફાર કર્યો. ભરતે ૧ સંસ્કાર દર્શન ૨ સંસ્થાન ૩ પરામર્શન, ૩ તત્વાવબોધ ૪ વિદ્યાપ્રબોધ એ ચાર વેદો બનાવ્યા. ઘણાકાલ પછી તેમાં બ્રાહ્મણોએ અનેક સ્વાનુકૂલ શ્રુતિયો વધારી ફેરફાર કર્યો અને પશ્ચાત્ જ્યારે વ્યાસઋષિ થયા ત્યારે તેમણે અનેક શ્રુતિયોને એકઠી કરીને ઋગવેદ, યજુર્, શામ અને અથર્વ એ ચાર વેદના અનુક્રમમાં ગોઠવી. જૈનવેદોનું જ્ઞાન જે સત્ય હતું, તે શ્રુતિયોનો જૈન શાસ્ત્રાગમોમાં સાર આવી ગયો છે, અને જૈનવેદશ્રુતિયોનો કે જે ગૃહસ્થસંસ્કારાદિયોના મંત્રભાગ રૂપે હતી તેઓનો આચાર દિનકર વગેરે ગ્રન્થોમાં સમાવેશ થયો છે. હાલ જે જૈન ષોડશ સંસ્કાર પ્રતિષ્ઠાદિ મંત્રો છે તેનો જૈનવેદોમાંથી ઉદ્ધાર થયો છે તેથી સુજ્ઞા સમજશે કે જૈનધર્મ અને વેદો બન્ને ઘણા પ્રાચીન છે.

આ અપસર્પિણીકાલમાં પ્રથમ શ્રી ઋષભદેવે જ ધર્મની

સ્થાપના કરી તેમને આદિનાથ કહેવામાં આવે છે મુસલ-
માનો બાવા આદિમ વગેરે નામોથી સંબોધે છે. શ્રી ઋષભદેવને
કાશ્યપ, કાશ્યપઋષિ બ્રહ્મા તરીકે લોકો કહે છે, તથા ધર્મસુષ્ટિના
જગત્માં કર્તા હોવાથી તેમને બ્રહ્મા પણ કહે છે. ભરતરાજ તથા
બીજા તીર્થંકર શ્રી અજિતનાથથી ઓગણિશમા તીર્થંકર
શ્રી મહિલાનાથ સુધીના તીર્થંકરો, કાશ્યપગોત્રી અને ઇક્ષ્વાકુવંશી
હતા તે સર્વે જૈનતીર્થંકરો હોવાથી જૈનધર્મની પ્રાચીનતા સિદ્ધ
થાય છે. પાંડવો અને રામચંદ્રની પૂર્વે શ્રી ઋષભદેવથી તે
વીસમા તીર્થંકર મુનિસુવ્રત સુધીના તીર્થંકરો થયા છે, તે કાશ્યપ
ગોત્રી અને ઇક્ષ્વાકુવંશી ક્ષત્રિયો હતા, તેથી રામચંદ્ર અને
પાંડવોની પૂર્વે જૈન તીર્થંકરો અને જૈનધર્મ હતો એમ મધ્યસ્થ
શાસ્ત્રવેદાંતો સહજે સમજી શકે તેમ છે, જેઓ પક્ષપાતી કઠા-
બ્રહ્મી છે, તેઓ તો પોતાના ધર્મપુસ્તકોની અને પોતાના ધર્મની
પ્રાચીનતા સિદ્ધ કરવા કોટિ તર્કો કરે છે અને જૈનધર્મની અર્વા-
ચીનતા સિદ્ધ કરી બતાવવા કુતર્કો કરે છે. પણ હવે જ્ઞાની જૈનો,
લાલાજી જેવા લોકોના અનુમાનોની બ્રાંતિથી ડગે તેમ
નથી, શ્રી રામચંદ્રના વખતમાં થએલ વીશમા તીર્થંકર શ્રી મુનિ
સુવ્રતપ્રભુ હરિવંશમાં થયા હતા અને ગૌતમ ગોત્રી હતા તથા
બાવીશમાં તીર્થંકર શ્રી નેમિનાથપ્રભુનો હરિવંશ હતો અને
ગૌતમ ગોત્ર હતું. શ્રી કૃષ્ણ અને પાંડવોના સમકાલીન શ્રી
નેમિનાથ પ્રભુ બાલ બ્રહ્મચારી તીર્થંકર થયા છે. તેમણે
નૈઋતિક ઘોર બ્રહ્મચર્ય પાળ્યું હતું તેથી તે ઘોર ઋષિના નામે
ઋષિઓએ તેમને છાંદોગ્યોપનિષદમાં જાહેર કર્યા હતા. અરિષ્ટ
નેમિનાથ અને ઘોર ઋષિ એકજ હતા. છાંદોગ્યોપનિષદમાં કૃષ્ણ
ઘોર ઋષિની પાસે જ્ઞાન મેળવ્યું તેનો ઇસારો આવે છે, તેથી ઉપ-
નિષત્ના કાલમાં જૈન તીર્થંકર શ્રી નેમિનાથની હયાતી હતી વા તે
પછી છાંદોગ્યોપનિષદ રચાય અને તેમાં ઘોર ઋષિ અને કૃષ્ણનું
વર્ણન આવ્યું એમ માની શકીએ એ ઇચ્છવા યોગ્ય છે, ત્રેવીસમા

તીર્થંકર શ્રી પાર્શ્વનાથનો ઇક્વાકુવંશ હતો અને તે કાશ્યપ-ગોત્રી હતા, તેવીશમા તીર્થંકર પાર્શ્વનાથનાં માતા પિતા જૈન હતાં અને તેઓના વંશમાં જૈનો પૂર્વે પણ હોવા જોઈએ ઇત્યાદિ અનુમાનથી જૈન તીર્થંકરોએ જૈનધર્મ પ્રવર્તાવ્યો છે, અને શ્રી ઋષભદેવથી ઠેઠ ચોવીસમા તીર્થંકર સુધી અવિચ્છિન્ન ધારા પ્રવાહ જૈનધર્મ આવ્યો આવે છે, ચોવીસમા તીર્થંકર શ્રી મહાવીર પ્રભુ અને તે પહેલાંના સર્વ તીર્થંકરો, કેવલજ્ઞાની હોવાથી સર્વંતું એક સરખું કેવળજ્ઞાન હોવાથી તેમાં એક વિશેષ જ્ઞાની તથા એક અલ્પજ્ઞાની એવો ભેદ રહેતો નથી. જેઓ સર્વ જગતના સર્વ પદાર્થો કે જે રૂપીઅરૂપી હોય છે તેઓને પ્રત્યક્ષ જાણે છે, અને એકસરખા સર્વ પદાર્થ પણ જે દેખી શકે છે, તેઓ કેવળ જ્ઞાનીઓ—સર્વજ્ઞા કહેવાય છે. ચોવીસ તીર્થંકરો પણ એવા એકસરખા કેવળજ્ઞાની સર્વજ્ઞા હોવાથી તેઓને વેદોના આધારે ઉપદેશ દેવાની જરૂર પડતી નહોતી તેમજ પોતે સર્વજ્ઞ હોવાથી અન્યતીર્થંકરોનાં ઉપદેશનો આશ્રય લેવાની પણ તેમને જરૂર પડતી નહોતી, તેમજ એક તીર્થંકરના વખતમાં જે પુસ્તકો વિદ્યમાન હોય તેની સહાય લેવાની બીજા તીર્થંકરને જરૂર પડતી નહોતી. કારણ કે દરેક તીર્થંકર સર્વજ્ઞ હોવાથી તે તીર્થં-સંબંધની સ્થાપના કરતા અને કેવલજ્ઞાનથી ઉપદેશ દેઈ નવું શ્રુતજ્ઞાન રૂપ તીર્થં પ્રવર્તાવતા હતા. ત્રેવીસ મા તીર્થંકરશ્રી પાર્શ્વનાથને અને ચોવીશમા તીર્થંકરશ્રી મહાવીર દેવને એક બીજાની સહાયની જરૂર નહોતી. કારણ કે તેઓ કેવલજ્ઞાની હોવાથી બંને એક સરખા સર્વજ્ઞ હતા. તેથી જૈન તીર્થંકર મહાવીરદેવે કેવલજ્ઞાનથી જે જૈનધર્મ તત્ત્વજ્ઞાન પ્રકાશ્યું હતું તે જ જૈનધર્મતત્ત્વજ્ઞાનને તેમની પહેલાંના ત્રેવીશ તીર્થંકરોએ પણ તેમના જેવું જ પ્રકાશ્યું હતું. ચક્ષુવાળા મનુષ્યો પ્રકાશ અને અન્ધ-કારને એક સરખો જાણી શકે છે તેમાં કંઈ બીજાની આંખોની જરૂર પડતી નથી. તેમ સર્વે તીર્થંકરો કેવલ જ્ઞાનરૂપી ચક્ષુથી એક સરખું

દેખી શકે છે તેથી તે કથે છે તે સત્ય કથાય છે. પુસ્તકોમાં તેા વારંવાર પ્રક્ષેપ-ફેરફારો તથા તેઓના અર્થોમાં મતિભેદો વગેરે અનેક ભેદો ઉપસ્થિત થાય છે. તેથી વેદો વિગેરેના અર્થોમાં હાલ જેમ અનેક દર્શન મતભેદો થયા છે તેવું થયું થાય છે અને થશે. તેથી મનુષ્યો તત્ત્વજ્ઞાન સમજવામાં મતિભેદે અનેક ભેદો કરી ઘોંટાળો કરે છે. તેથી અમારા જૈનશાસ્ત્રોના આધારે અમે જૈનો માનીએ છીએ કે એવો ઘોંટાળો ન થાય, તે માટે કેવલજ્ઞાની તીર્થંકર પુ:ન જૈન ધર્મની સ્થાપના કરે છે. તેથી પરંપરાએ થતી અસત્ય મલીનતા ટળી જાય છે, અને પૂર્ણ સત્યતત્ત્વનો તીર્થંકરોની અપેક્ષાએ વારંવાર તીર્થંકર પ્રકાશ થાય છે અને લોકોને પૂર્ણ સત્યતત્ત્વ જાણવાનું મળે છે, તેથી ચોવીશ તીર્થંકરોએ જૈન ધર્મનો પ્રકાશ કર્યો છે અને ચોવીશ તીર્થંકરોએ કથેલ ષડ્દ્રવ્ય અને સાત-નવ તત્ત્વમાં હજી સુધી ફેરફાર પડ્યો નથી. લાલાજી મહાશય ! ! હવે તમે જાણશો કે, શ્રી પાર્શ્વનાથ તથા શ્રી મહાવીર બન્ને સર્વજ્ઞ હોવાથી બન્ને એ કેવલજ્ઞાનથી સ્વતંત્ર રીતે એક સરખું જૈન તત્ત્વજ્ઞાન તથા જૈનધર્મ પ્રકાશ્યો હતો. શ્રીમહાવીરપ્રભુને બ્યારે કેવલજ્ઞાન પ્રગટ્યું ત્યારે હિંદમાં પંડિતાઈમાં પ્રસિદ્ધ ઇન્દ્રભૂતિ વગેરે અગિયાર મહાપંડિત પ્રાણીઓ આંવ્યા. શ્રી મહાવીરદેવે તેઓની શંકાઓને વેદ શ્રુતિઓના આધારે ટાળી હતી. અગિયારે પંડિતો વેદોને માનતા હતા, અને તેઓને વેદોની શ્રુતિઓમાં શંકા પડી હતી અને તે વેદશ્રુતિઓના આધારે જ ટાળવાની હતી, તેથી પ્રભુ મહાવીર દેવે, વેદોની શ્રુતિઓનો પરસ્પર સમન્વય કરી તથા તેઓનું લક્ષ્ય કથી તેઓને શંકા રહિત કર્યા તેથી તેઓએ જાણ્યું કે પ્રભુ સર્વજ્ઞ છે, એ ઉપરથી જાણ્યો કે પ્રભુ મહાવીરદેવે વેદોનું ખંડન કર્યું નહોતું અને વેદોની શ્રદ્ધાવાળાને વેદોના આધારે સમજાવીને તેઓને જૈનધર્મી બનાવ્યા હતા તેથી કંઈ વેદોનું ખંડન થયું નહીં. કારણકે વેદોથી પણ જૈનધર્મની સિદ્ધિ થાય છે એવું અમેએ અમારા રચિત ઇશાવાસ્ત્યોપનિષદ્ ભાવાર્થ વિવેચ-

નમાં જણાવ્યું છે, વેદોમાં જે સ્વાદ્વાદદષ્ટિએ સત્ય છે, તેઓને જૈનો માને છે અને અસત્યનો ત્યાગ કરે છે, એવો તીર્થંકરોનો ઉપદેશ છે તેથી જૈનોને વેદોમાં જે સાપેક્ષ સત્ય જ્ઞાન છે કે જે સ્વાદ્વાદ દષ્ટિએ સાપેક્ષાએ સત્ય ઠરે છે તેનાથી વિરોધ નથી.

લાલાલ, હિંદ અને યુરોપીયનોના મત ઉપરથી પોતાનો મત બાંધીને જે કંઈ અન્ય દેશીયવિદ્વાનોની શ્રદ્ધાએ માને છે તેમાં તેમની ભૂલ છે. કારણકે જે એ પ્રમાણે સમજ્યા વિના અન્યલોકોના મતને માને તો યુરોપના અનેક વિદ્વાનો વેદોને ત્રણ હજાર વર્ષના ઠરાવે છે તથા તેમાં તત્ત્વ જ્ઞાન જણાવતા નથી તથા બાલ્યકાલની દશાનું જ્ઞાન એમાં છે એમ જણાવે છે તે લાલાલને માન્ય કરવું પડશે તથા બૌદ્ધો વેદોને અપ્રમાણિક ઠરાવે છે તે પણ માનવું પડશે, તેથી લાલાલએ તે ભાગ વાંચ્યા છતાં વેદરાગદષ્ટિથી વેદો માટે અન્ય લોકોનું અનુમાન ન પ્રમાણિક માન્યું અને જૈનધર્મ માટે અન્ય યુરોપીય લોકોનું જૂઠું અનુમાન આગળ કર્યું તેમાં તેમની પક્ષપાતદષ્ટિ તથા અન્યધર્મની અસહિષ્ણુતા તથા એકલા વેદોની માન્યતા ઉપરજ અન્યધર્મીઓને લાવવાની કપટકલા યાને ધાર્મિક પોલીટીકલ દષ્ટિ હોય તો તે બનવા યોગ્ય છે, તેથી તેમના ખુલાસા વિના તેઓ પર થતી શંકાનો આરોપ ટળે નહીં. સનાતન હિંદુઓને પોરાણિકોને તથા બૌદ્ધોને પણ તેમણે તેઓની માન્યતા ઉપર વાળવા પ્રયત્ન કર્યો છે તેમાં કશું આશ્ચર્ય નથી. કારણકે દરેક મનુષ્ય પોતાના ધર્મની પક્ષપાતતા કરીને લખે છે તેમાંથી લાલાલ છૂટયા નથી. લાલાલ દેશનેતા છે તેમણે તો ઐતિહાસિકગ્રંથોમાં દરેક ધર્મની સત્ય માન્યતા તે તે ધર્મવાળાના શાસ્ત્રાનુસારે લખવી જોઈએ પણ તેમાં પોતાનો સ્વતંત્ર મત બહાર ન કરવો જોઈએ તેમાંજ તેમની ધાર્મિક ઐતિહાસિક મહત્તા છે. લાલાલએ ભારતવર્ષના ઇતિહાસમાં ઐતિહાસિક દષ્ટિને કારે મૂકી પોતાના વિચારોને અગ્રસ્થાન આપ્યું છે તેમ ન બનવું જોઈએ, લાલાલ !!! તમો દેશની બાબતમાં સર્વને સ્વરાજ્યની એક

સરખી માન્યતા હોવાથી તેમાં આગેવાની પણુ લોગવી શકેા પણુ ધર્મની બાબતમાં હાથ ધાલીને જૈનોને અન્યાય આપવાથી તેમાં તમારી મહત્તાને ઘટાડી છે તે પ્રત્યક્ષ દીપક જેવું છે. તમારા આર્ય સમાજના સ્થાપક શ્રી દયાનંદસ્વામીએ જૈનધર્મનું ખંડન કરવા સત્યાર્થપ્રકાશ ગ્રન્થમાં ઘણાં ફાંફાં માર્યાં તેમને અતુસરી તમારે પણુ કંઈ લખવું પડયું તે અથોગ્ય છે, કારણ કે તમોએ સાર્વજનિક ઐતિહાસિક બાબતમાં જૈનોને ઘણા અન્યાય કર્યો છે, તમો સત્યજિજ્ઞાસુ હશેો તો દ્વિતીયાવૃત્તિમાં તમારાથી થએલી ભૂલને સુધારો કરશેો અને તમારી ટીકાઓને પાછી ખેંચી લેશેો.

૫ પાંચમા આક્ષેપનો પરિહાર.

જૈન સ્પષ્ટ રૂપસે ઈશ્વરકે અસ્તિત્વસે ઈન્કાર કરતે હે ઢનકે મતમે અચ્છેસે અચ્છા, શ્રેષ્ઠસે શ્રેષ્ઠ ઓર ત્યાગીસે ત્યાગી મનુષ્યહી પરમેશ્વર હૈ, ઈસ અંગમે જૈનોકા ધર્મ, યુરોપીય દાર્શનિક કમિટિકે ધર્મસે મિલતા હૈ. અમેરિકામે ઈસાઈયોકા પક સમ્પ્રદાયમી લગમગ ઈસી સિદ્ધાન્તકી શિક્ષા દેને લગા હૈ:

ખંડન—લાલાલ મહાશય !! તમો જે લખો છો તે મિથ્યા છે, જૈનો કોને ઇશ્વર કહે છે તે હલ તમો સમજ શકયા નથી. ઇશ્વર છે એમ અમે જૈનો માનીએ છીએ, અને તેમ તમો તથા ખૌદો ખ્રીસ્તિયો, મુસલમાનો, પારસીયો, યાહુદીઓ વગેરે પણુ ઇશ્વરને માને છે. અમો ઇશ્વર છે એમ માનીએ છીએ અને તમો પણુ માનો છો. સૂર્ય છે એમ તો આખી દુનિયાના લોકો માને છે, પણુ સૂર્યનું રૂપ કેવા પ્રકારનું છે તેમાં વિદ્વાનોમાં અનેક મતભેદો પડે છે, તે સર્વે વિદ્વાનો ભણે છે. હિંદુઓ જેમ હિંદુશાસ્ત્રોના આધારે ઇશ્વર, પુણ્ય, માપ, બંધ, મોક્ષ, સ્વર્ગ, નરક, પુનર્જન્મ અને આત્મશુદ્ધિ માને છે, તેમ જૈનો પણુ પરમાત્મા, મોક્ષ, બંધ, સ્વર્ગ, નરક, પુનર્જન્મ, કર્મ, આત્માદિ તરવને માને છે, ઇશ્વરના સ્વરૂપ વિષયમાં તો હિંદુ, જૈન, ખ્રિસ્તી, ખૌદ વગેરેમાં મતભેદ છે. તેમ જૈનો અને

આર્થ સમાજોમાં ઇશ્વરના સ્વરૂપ સંબંધી મતભેદ છે તેથી ક'ઇ ઇશ્વર નથી એમ તો જૈનો કહેતા નથી. ઇશ્વરને જગતકર્તા માનનારાજ ઇશ્વરના અસ્તિત્વને માને છે અને ઇશ્વરને વિશ્વના સાક્ષીરૂપ માનનારાઓ જૈનો, ઇશ્વરને માનતા નથી એમ જે કહેવું છે તે તો તમારી દષ્ટિએ મનાય, પણ તે સર્વ દર્શનીઓને માન્ય ગણાય નહીં. જે ઇશ્વરનું સ્વરૂપ સ્વીકારે છે તે ઇશ્વરને માનનાર ગણાય છે અને ખીજી દષ્ટિએ ઇશ્વરનું સ્વરૂપ માને તે ઇશ્વર માનનાર નહીં એવું કયું અને તેથી તો તમારા આર્થસમાજના મંતવ્ય વિના અન્યો સર્વે નાસ્તિક ઠરશે અને તે તો માની શકાય તેમ છે જ નહીં.

પ્રથમ તો તમારી દષ્ટિએ જગદ્ગુરૂ શંકરાચાર્યના અનુયાયીઓ પણ ઇશ્વરને નહીં માનનારા ઠરશે. કારણ કે તમારા મતની પેઠે તે ખાસ જગતનો કર્તા ઇશ્વર છે એમ માનતા નથી. કારણ કે શંકરાચાર્ય રચિત પંચદશી વગેરે ગ્રંથોથી પારમાર્થિકદષ્ટિએ જગતનો કર્તા ઇશ્વર છે એમ સિદ્ધ થતું નથી. વ્યાવહારિક દષ્ટિએ અર્થાત્ અપારમાર્થિક દષ્ટિએ તેઓ; જગતનો કર્તા ઇશ્વર માને છે એટલે એ તો વ્યાવહારિક અર્થાત્ ઔપચારિક અર્થાત્ વિવર્તવાદની દષ્ટિએ જગતકર્તા ઇશ્વર છે પણ વસ્તુતઃ તો તેમના મતમાં એકબ્રહ્મ વિના અન્યપદાર્થ જ નથી તો અન્ય જગત પદાર્થનો કર્તા ઇશ્વર છે એમ કયાંથી સિદ્ધ થાય ? અર્થાત્ જગતકર્તા ઇશ્વર છે એમ સિદ્ધ થતું નથી. એમ પંચદશી કે જે વેદાન્તનો ખાસ ગ્રંથ છે તેથી સિદ્ધ થાય છે. બ્રહ્મસત્યં જગન્મિથ્યા નેહ નાનાસ્તિ કિંચન ॥ પદ્મપદ્મીતીયં બ્રહ્મ, ઇત્યાદિ શ્રુતિવાક્યોથી જગદ્ગુરૂ શંકરાચાર્યજી એક બ્રહ્મ વિના ખીજી જગત નામની વસ્તુને સત્ય માનતા નથી. જ્યારે જગત સત્ય નથી અર્થાત્ અસત્ છે ત્યારે તો તેના કર્તા ઇશ્વર નથી એમ સહેજ ઠરે છે તેથી તેઓના વાદને કૈવલાદૈવવાદ કહેવામાં આવે છે. તેમના મતમાં બ્રહ્મ સત્ છે અને તેથી અસદ્ જગત્ પ્રગટતું નથી એવો સિદ્ધાંત છે છતાં જગતનો

કર્તા છે એવું તેઓ ઔપચારિકવિવર્તવાદદૃષ્ટિએ સ્વીકારે એવી રીતે તો અમે પણ ઔપચારિકદૃષ્ટિએ લૌકિકવ્યવહાર પ્રતીક-દૃષ્ટિએ જગત્નો કર્તા ઇશ્વર માનીએ તો તેથી વાસ્તવિક રીતે ઇશ્વર છે તે જગત્કર્તા નથી એવા સિદ્ધાંતને હાનિ પહોંચતી નથી. શંકરાચાર્ય અને તેમના અનુયાયીઓજ-હિંદુઓની સંખ્યાનો મોટો ભાગ છે. તે ઇશ્વર અર્થાત્ બ્રહ્મને માનવાથી તે પરમાર્થિક દૃષ્ટિએ જૈનોની પેઠે જગત્કર્તા ઇશ્વરને નહીં માનનારા ઠર્યા, જગત્કર્તા તરીકે ઇશ્વરને જૈનો માનતા નહીં હોવાથી જૈનોને નાસ્તિક કહી ભાંડવાની પેઠે શાંકર મતાનુયાયી કેવલાદ્વૈતવાદી હિંદુઓને પણ નાસ્તિક કહી તેમને ભાંડવાને પ્રસંગ આવ્યો. પણ તેઓ વેદોને માને છે એટલે આસ્તિક છે, ઉપચારે તે માને છે એટલે સચું એટલાથીજ તમે સંતોષ માનો છો તો તેથી તમારે જૈનોને પણ નાસ્તિક ન કહેવા જોઈએ—

લાલાલ !!! વેદોને માનનારા અને ઉપનિષદોને માનનારામાં પ્રથમ શંકરાચાર્યનો નંબર છે તેઓની માન્યતા તમારી આગળ રજુ કરી. હવે ખાસ વેદોને સ્વતઃ પ્રમાણે માનનારા પૂર્વ-ભિમાંસાકારવૈદિકહિંદુઓના મતને જણાવું છું. જૈમિનિ' કુમારિલભટ્ટ વિગેરે પૂર્વભિમાંસાવાદીઓ ક્ષત્ર વેદોને સત્ય માને છે અને વેદોના આધારે કર્મકાંડ કરવાથી સ્વર્ગ માને છે. સ્વર્ગકામોચ્ચેત (શ્રુતિ) સ્વર્ગની ઇચ્છાવાળો યજ્ઞ કરે એ જ કર્મકાંડીવૈદિકહિંદુઓની માન્યતા છે. ભિમાંસા દર્શન જેટલું કોઈ વેદને જ પ્રમાણ માનવારૂં દર્શન નથી તેથી તે પૂર્વભિમાંસા તરીકે વૈદિક માન્યતામાં પ્રથમ નંબરે આવે છે. કુમારિલ ભટ્ટ વિગેરે વેદો માનનારાઓ કહે છે કે વેદો પ્રમાણ છે. વેદોનો કર્તા ઇશ્વર નથી તેમ જગત્નો કર્તા ઇશ્વર નથી એવી તેઓની માન્યતા છે, તે પણ લાલાલના મતથી વિરૂદ્ધ છે, ઉત્તરભિમાંસામાં વૈદિક હિંદુઓ શાંકરમતાનુયાયીઓ જગત્કર્તા તરીકે ઇશ્વરને વસ્તુતઃ માનતા નથી અને પૂર્વભિમાંસાવાદિ વૈદિક હિંદુઓ પણ

જગતકર્તા તરીકે ઇશ્વરને માનતા નથી અને વસ્તુતઃ ઇશ્વરને માનતા નથી. તેઓ તો વેદો જ સર્વસ્વ છે એમ માને છે તેથી એ બેની માન્યતા અને લાલાલની ઇશ્વરની માન્યતામાં ફેર પડ્યો તે પછુ વેદોની શ્રુતિયોના અર્થ મતભેદે ફેર પડ્યો તેથી તે બન્ને પછુ સ્યાદાદ દષ્ટિએ અમારા પક્ષમાં અમુક દષ્ટિએ આવ્યા.

હવે સાંખ્યદર્શનવાદી હિંદુઓ કે જે વૈદિકપ્રાચીનકાલમાં ઘણા બેરપર હતા, તેઓની માન્યતા એવી છે કે આત્મા-પુરૂષ અર્થાત્ ઇશ્વર છે તે જગત્નો કર્તા નથી, અને પ્રકૃતિ (અર્થાત્ કર્મ) છે તે જગત્ની કર્ત્રી છે. પ્રકૃતિ: કર્ત્રી પુરુષસ્તુ પુરુષકર પલાશવન્નિર્લેપ પ્રકૃતિ કર્ત્રી છે. પુરૂષ અર્થાત્ ઇશ્વર તો કર્મલપત્રવત્ નિર્લેપ છે. સાંખ્યદર્શનના કર્તા કષિલ ઋષિ છે. તેઓ ઇશ્વરને જગત્ કર્તા તરીકે માનતા નથી, પણ પ્રકૃતિ અર્થાત્ અપેક્ષાએ જૈનોના કર્મને કર્તા તરીકે સ્વીકારે છે અને તે પછુ તેઓ વેદોની શ્રુતિયોના આધારે માને છે. સાંખ્યદર્શન માન્યા વિના ચોવીશ પ્રકૃતિની પણ સિદ્ધિ થતી નથી તેથી સર્વ હિંદુઓને સાંખ્ય જ્ઞાનને આશ્રય લેવો પડે છે, વેદો, ઉપનિષદો અને પુરાણોમાં સાંખ્યતત્વ ભરપૂર છે. સાંખ્ય વૈદિક હિંદુઓ પુરૂષ અર્થાત્ ઇશ્વરને જૈનોની પેઠે જગત્નો અકર્તા માને છે. તેથી તમારી દષ્ટિ પ્રમાણે તો તેઓ પણ ઇશ્વરને નહીં માનનારા નાસ્તિક ઠર્યા, લાલાલ !! સાંખ્યો, શાંકરમતાનુયાયીહિંદુ બ્રાહ્મણો વગેરે ઇશ્વરને માને છે પણ ઇશ્વરનું સ્વરૂપ અકર્તા આદિ સ્વરૂપે સ્વીકારે છે અને માયા-પ્રકૃતિને કર્તા તરીકે સ્વીકારે છે, તેથી તે જેમ ઇશ્વરને માનનારા છે, તેમ જૈનો પણ તેવી રીતે ઇશ્વરને માનનારા છે. ક્ષત ઇશ્વરના સ્વરૂપમાં મતભેદ, ફરેકને રહે છે, અને એવી રીતે તમારે પણ સ્વીકારવું જોઈએ, અને એમ જ નહીં સ્વીકારો તો પોતાનાં ઘોર મીઠાં અને પારકાં ઘોર ખાટાં તથા હબસીએ પોતાના કાળા છોકરાને રૂપવાળો માની લીધો એવી તમારી માન્યતા ગણાશે.

જગત્ના કર્તા ઇશ્વર તરીકે રામાનુજાચાર્યનો અને

વલ્લભાચાર્યનો મત છે. બન્ને આચાર્યો વૈષ્ણવધર્મી કહેવાય છે, બન્ને વેદ શ્રુતિયો પુરાણોને માને છે; રામાનુંજ, કહે છે કે ઈશ્વર સાકાર છે. એક વિષ્ણુ ધામમાં ઈશ્વર છે એમ માને છે, વલ્લભાચાર્ય કહે છે કે ગૌલોકમાં કૃષ્ણ ઈશ્વર છે અને ત્યાં જનારા બધા ભકતો પ્રભુની ગોપીઓ થઈ બન્ય છે. અને કૃષ્ણ પ્રભુ પુરુષ તરીકે ગોપીઓની સાથે રમે છે એવી શુદ્ધાદૈતવાદી વલ્લભમતાનુયાયી હિંદુઓની ઈશ્વર માન્યતા છે. સ્વામીનારાયણપંથી હિંદુઓ કહે છે કે, કૃષ્ણ કરતાં સ્વામીનારાયણ પ્રભુ જે અવતર્યા તે મોટા ઈશ્વર છે, તે વૈકુંઠમાં રહે છે ત્યાં પ્રભુની સાથે સાધુઓ રહે છે ત્યાં સ્ત્રીઓ રહેતી નથી. વૈષ્ણવો, ઈશ્વર સાકાર છે અને વારંવાર અવતાર લે છે એમ માને છે અને આર્યાસમાજીઓ કહે છે કે ઈશ્વર નિરાકાર છે અને અવતાર લેતો નથી. શાંકરમતાનુયાયીઓ ઈશ્વરને માને છે. સત્વ પ્રકૃતિનો સ્વામી જીવ તેજ ઈશ્વર છે એમ સ્વીકારે છે, વલ્લભાચાર્ય વગેરે વૈષ્ણવીય આચાર્યો કહે છે કે ઈશ્વર કૃષ્ણ તેજ જગત છે. જગત અને હરિ એકરૂપ છે અને શરીરપણુ ઈશ્વરરૂપ છે. જુઓ શ્લોક હરિરેવ જગદ્ જગદેવ હરિઃ હરિતો જગતો નષ્ટિ મિન્નતનુ, રિતિયસ્મતિઃ પરમાર્થગતિઃ સનરોભવલાગરમુદ્ધરત્તિ ॥ એ શ્લોકથી જગત અને ઈશ્વર તથા જીવો તે એક શુદ્ધ બ્રહ્મ છે એમ શુદ્ધાદૈતવાદિ ગોસ્વામીઓનો મત છે. આ પ્રમાણે હિંદુધર્મીઓ ઈશ્વરનાં સાકાર નિરાકાર વ્યાપક વ્યાપ્ય સ્વરૂપ ભિન્નભિન્ન માને છે તેથી વેદોના આધારે એક સ્વરૂપી ઈશ્વર સિદ્ધ કરતો નથી, તેમ જૈનો પણ ઈશ્વર માને છે છતાં તેઓનાથી ઈશ્વરનું સ્વરૂપ જૂઠું માને છે તેથી તેઓની પેઠે જૈનો પણ ઈશ્વરને માનનારા ઠરે છે. જૈનો ઈશ્વરને રજેશુણુ તમોશુણુ અને સત્વશુણુથી રહિત વિશુદ્ધ બ્રહ્મ અર્થાત્ નિર્ગુણુ બ્રહ્મ તરીકે સ્વીકારે છે. જુઓ જૈન શાસ્ત્રોમાં લખેલ રિ. પરમાત્માનું સ્વરૂપ “ત્રણુ શુણુથી રહિત કેવલજ્ઞાન અને પૂર્ણાનન્દમય છે, વેદવેદાન્તી હિંદુઓ પણ ત્રણુશુણુથી રહિત એવું પૂર્ણુ વિશુદ્ધ બ્રહ્મપણુ તેજ મુક્ત બ્રહ્મ છે એમ માને છે અને એવા પૂર્ણુ કેવલ જ્ઞાન અને પૂર્ણાનન્દમય

૨૦

શુદ્ધાત્માને જૈનો ઇશ્વર પરમાત્મા, સિદ્ધ યુદ્ધ પ્રભુ માને છે અને મહાભારતના નીચેના શ્લોકથી પણ ઇશ્વર પરમાત્માનું સ્વરૂપ તેવું જ સિદ્ધ થાય છે. મહાભારત.

આત્મા ક્ષેત્રજ્ઞ હત્યુક્તઃ સંયુક્તઃ પ્રાકૃતૈર્ગુણૈઃ
તૈરૈવતુ ઘિનિમુક્તઃ પરમાત્મેત્યભિધીયતે ॥ ૧ ॥

ભૃગુસુનિ, ભારદ્વાજ ઋષિને કથે છે કે હે ભારદ્વાજ-હે ભારદ્વાજ, શરીર, વિશ્વરૂપ ક્ષેત્રનો ભણકાર આત્મા છે અને તે રજોગુણ તમોગુણ અને સત્વગુણ પ્રાકૃતિકગુણોથી અર્થાત્ આઠકર્મથી સંયુક્ત છે અને જ્યારે ત્રણ ગુણ સહિત આત્મા હોય છે ત્યારે તે સગુણ આત્મા કહેવાય છે અને એ ત્રણ પ્રકૃતિના ગુણોથી સર્વથા મુક્ત થાય છે ત્યારે તે પરમાત્મા, ઇશ્વર ત્રિગુણાતિત શુદ્ધ બ્રહ્મ, કહેવાય છે. આવા પરમાત્માની માન્યતાવાળા, હિંદુઓ પણ તમોગુણ રજોગુણ અને સત્વગુણ સહિત પરમાત્મદશા પ્રાપ્ત કરવા માટે ધર્મની આરાધના કરે છે, અને સર્વથા દોષ સહિત એવા પરમાત્માને ઇશ્વર તરીકે જૈનો જૈનશાસ્ત્ર પ્રમાણે માને છે. તેનો લાલાળ મહાશય ! પક્ષપાતરહિતદષ્ટિથી વિચાર કરો અને મહાત્મા ગાંધીજીની પેઠે પોતાની ભૂલ કપૂલ કરીને આર્યજૈન હિંદુઓને ન્યાય આપો અને સ્વદષ્ટિ પ્રમાણે સ્પષ્ટિની કલ્પનામાં થએલ ભૂલને દ્વિતીયાવૃત્તિમાં સુધારશો.

આર્ય દેશમાં જૈનધર્મનાં-બૌદ્ધ ધર્મનાં અને હિંદુધર્મનાં મૂલ છે. ત્રણે આર્યો હિંદુધર્મીઓ ગણાય છે, આર્ય જૈન હિંદુ ધર્મ અને આર્ય બૌદ્ધ હિંદુ ધર્મમાં ઇશ્વરને જગત્કર્તા તરીકે સ્વીકારેલ નથી. બૌદ્ધો ચાલીસ કરોડ ઉપર છે. ચીન, જાપાન, તિબેટ, માંગોલિયા, બ્રહ્મદેશ, આસામ, બંગાલ વગેરેમાં બૌદ્ધોની ચાલીસ, અડતાલીસ કરોડની સંખ્યા છે. તેઓ વસ્તુતઃ જગત્નો કર્તા ઇશ્વર નથી પણ ત્રિગુણાતિત ઇશ્વર પૂર્ણ જ્ઞાનાનન્દમય છે એમ સ્વીકારે છે, સાંખ્યો, કેવલા દ્વૈતીઓ પણ ઇશ્વરને જગત્કર્તા ત-

રીકે માનતા નથી. તે કંઈ નાસ્તિક સિદ્ધ કરતા નથી પણ ઇશ્વરને ગમે તે રૂપે માનેલા હોવાથી ઇશ્વરવાદી સિદ્ધ કરે છે. જગત્ કર્તા તરીકે ઇશ્વરને માનનારા અને જગત્ કર્તાતરીકે ઇશ્વરને નહીં માનનારા પણ સાક્ષી તરીકે ઇશ્વરને માનનારા આસ્તિક ગણાય છે. ઇશ્વર માનનારા ગણાય છે. ઇશ્વર, આત્માઓ, પુણ્ય પાપ, ખંધ, મોક્ષ, પરલોક, નરક, પુનર્જન્મ વગેરે માને છે તે આસ્તિક છે, ઇશ્વરના સ્વરૂપની માન્યતામાં હિંદુઓનેજ પરસ્પર મોટો ભેદ છે. આર્યસમાજીઓએ વેદોના આધારે નિરાકાર ઇશ્વર માન્યો છે, શાંકરવેદાન્તીઓએ મૂર્ત અને અમૂર્ત ઇશ્વરબદ્ધ માન્યું છે, રામાનુજ અને વલ્લભાચાર્યે વેદોના આધારે સાકાર ઇશ્વરને માન્યો છે. બ્રહ્મા વિષ્ણુ મહેશ્વર દેવી વગેરેને માનનારાઓ પોતપોતાના ઇશ્વરનાં સ્વરૂપ જુદાં માને છે, ખ્રીસ્તિયો જગત્ કર્તા ઇશ્વરને સાકાર માને છે અને મુસલમાનો જગત્ કર્તા ઇશ્વર અલ્લાને નિરાકાર તરીકે માને છે. મુસલમાનો અલ્લાને સર્વ વ્યાપક માને છે, ખ્રીસ્તિયો પ્રભુને ક્રૂરત સ્વર્ગમાં રહેલો માને છે. પરસ્પર તે સર્વ મતવાળાઓ પોતપોતાના વિચારવાળા ઇશ્વરને જે રૂપમાં માને છે તેનાથી ભિન્ન એવા જગત્ કર્તા તરીકે માનેલા ઇશ્વરના સ્વરૂપને ખંડે છે, એમ જે ઇશ્વરવાદીઓનાં સર્વનાં ધર્મશાસ્ત્રો વાંચશે સાંભળશે તે જણાશે તે પછી જૈને, ઇશ્વર પૂણ્ય કેવલજ્ઞાનાનન્દમય માને છે છતાં તેઓ ઇશ્વર માનતા નથી એમ લાલાલ ! તમે કથો છો તે કોઈ રીતે સત્ય કરતું નથી. લાલાલ ! તમે વેદો, ઉપનિષદો અને પુરાણોમાં પ્રગટેલા તમારા વૈદિક પૌરાણિક હિંદુઓના ભિન્ન ભિન્ન ઇશ્વર સંબંધી મતોનોતોએક નિર્ણય કરો. કોઈએ આજ સુધી એક નિર્ણય માન્ય ગણ્યો નથી. મિત્તરુચિર્હિલોકઃ લોક ભિન્ન ભિન્ન રૂચિવાળો છે. લાલાલ ! તમેએ તમારા હિંદુઓમાં ઇશ્વરની માન્યતામાં ઉપર પ્રમાણભેદ છે તેઓપર કંઈ ન લખ્યું અને જૈનોની માન્યતા સમજ્યા વિના જૈનો ઇશ્વર માનતા નથી એમ કપોલ કલ્પિત લખી ઠોકી માયું એ ખરેખર તમને હિંદુધર્મના જુદા

૨૨

ધર્મોભિમાનની અજ્ઞાનની લાગણી છે, તેનો એકાંતમાં બેસી મધ્ય સ્થદષ્ટિથી ખૂબ વિચાર કરી બેસો તો સ્વયમેવ સત્ય જાણી શકશો. લાલાલ !! તમે, જેનો ઇશ્વરના અસ્તિત્વને માનતા નથી એમ કથો છો પણ તમે જેને મહાન્ સત્ય ગ્રન્થ માનો છો તે ભગવદ્-ગીતાનાં કેટલાક શ્લોકોથી જગત્કર્તા તરીકે ઇશ્વર સિદ્ધ થતો નથી એમ ઠરે છે. તે શ્લોકો નીચે પ્રમાણે છે.

મગધદ્ગીતા અધ્યાય પાંચમો શ્લોક ૧૪=૧૫-૧૬.

ન કતૃત્વં ન કર્માણિ, લોકસ્ય સૃજતિ પ્રભુઃ
ન કર્મફલસંયોગં, સ્વભાવસ્તુ પ્રવર્તેતે ॥ ૧૪ ॥

નાદત્તેકસ્યચિત્પાપં, ન ચૈવ સુકૃતં વિભુઃ
અજ્ઞાનેનાવૃતં જ્ઞાનં, તેન મુદ્ધન્તિ જંતવઃ ॥ ૧૫ ॥

જ્ઞાનેનતુતદ્જ્ઞાનં યેષાં નાશિતમાત્મનઃ
તેષામાદિત્યવત્જ્ઞાનં. પ્રકાશયતિ તત્પરમ્ ॥ ૧૬ ॥

ભાવાર્થ—લોકનું જગત્નું—કર્તૃત્વ અને લોકનાં કર્મને પ્રભુ, સૃજતો નથી અર્થાત્ બનાવતો નથી અને જીવોની સાથે કર્મ બેડવાં અને કર્મફલને સંયોગ કરવો એ ઇશ્વર કરતો નથી એમ જ્ઞાનદષ્ટિથી શ્રીકૃષ્ણ કથો છે અને કથો છે કે એ બધું સ્વભાવથી પ્રવર્તે છે. સ્વભાવથી—અનાદિકાલથી જગત્, જીવો અને કર્મ છે, એમ સ્પષ્ટ બહર કરે છે. પન્નરમા શ્લોકમાં સ્પષ્ટ જણાવે છે કે પ્રભુ કોઈનું પાપ લેતો નથી અને કોઈનું સુકૃત પુણ્યકર્મ લેતો નથી. જેઓનું અજ્ઞાનથી જ્ઞાન આચ્છાદન થયું છે તેઓ જગત્કર્તા ઇશ્વર છે એમ અજ્ઞાનથી માને છે જીવોનો અને કર્મોનો સ્પષ્ટ પ્રભુ છે, પ્રભુ પાપ પુણ્ય લે છે ઇત્યાદિ બ્રાંત કલ્પનાને માની અજ્ઞાનીઓ મુંઝાય છે, અજ્ઞાનથી જીવો મુંઝાય છે, એમ શ્રીકૃષ્ણ પોતે બહર કરીને ઇશ્વર જગત્કર્તા નથી એમ જેઓની અને સાંખ્યોની તાત્ત્વિક ઇશ્વર માન્યતાને બહર કરે છે અને કહે છે કે આવા જ્ઞાનથી જેઓનું અજ્ઞાન નષ્ટ થયું છે એવા

લોકોને સૂર્યની પેઠે સત્ય ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાનનો પ્રકાશ થાય છે, ભગવદ્-ગીતાના પાંચમા અધ્યાયની માન્યતા પ્રમાણે જૈનો ધર્મવરતું સ્વરૂપ માને છે. સર્વ ઉપનિષદોનો અર્થાત્ વેદોનો સાર ભગવદ્ગીતા છે એટલે વેદો અને ઉપનિષદોના આધારે ધર્મવર જગત્કર્તા નથી એમ શ્રીકૃષ્ણ બહેર કરે છે. બે આમ છે તો પ્રશ્ન થશે કે ભગવદ્ગીતાના બીજા અધ્યાયોમાં જગત્કર્તા તરીકે ધર્મવરને કથ્યો છે તેનું કેમ ? તો તેના ઉત્તરમાં જણાવવાનું કે તત્ત્વજ્ઞાન દષ્ટિએ તો ધર્મવર જગત્કર્તા નથી એમ પ્રથમના છ અધ્યાયથી જણાવ્યું છે અને બાકીના ભક્તિ મહિમાદર્શક ઉપાસનાના અધ્યાયોમાં ધર્મવરને જગત્કર્તા તરીકે ભક્તિ મહિમાની ઔપચારિક દષ્ટિએ જણાવ્યો છે. ભક્તિની દષ્ટિ ઔપચારિકી છે તથા વિવર્તવાદ દષ્ટિની માન્યતા જેવી છે, તેથી ભક્તિમહિમા દષ્ટિમાં ઉપચારે જગત્કર્તા તરીકે ધર્મવર છે એમ કથાય છે લખાય છે તેથી અન્ય અધ્યાયોમાં ભક્તિ મહિમા દષ્ટિએ ધર્મવરને જગત્કર્તૃત્વાદિરૂપે વર્ણવ્યો છે તેથી તે દષ્ટિએ તે સત્ય છે પણ જ્ઞાનદષ્ટિએ અસત્ય છે એમ સમજવું.

ધર્મશાસ્ત્રેષુ વિશ્વસ્ય, કર્તૃપ્રભુ પ્રવર્ણનમ્
 ભક્તાનાં ચિત્તશુદ્ધયર્થં, તત્તુ તજ્ઞૈઃ પ્રવેદિતમ્ ॥
 ભક્તિવૃદ્ધ્યા જગત્કર્તા, દેવોઽસ્તિકથ્યતેજનૈઃ
 જ્ઞાનવૃદ્ધ્યા જગત્કર્તા, નાસ્તિ દેવઃ શ્રુતૌસ્મૃતઃ ॥
 ઔપચારિકભક્તેર્હિ, વૃષ્ટિતઃ પરમેશ્વરઃ
 જગત્કર્ત્રાદિભાવેન, વેદાદિષુ પ્રકીર્તિતઃ ॥
 આત્મૈવ પરમાત્માસ્તિ, વેદાન્તેહિપ્રકથ્યતે
 આત્મનો વિશ્વકર્તૃત્વં, કર્મપ્રકૃતિયોગતઃ ॥
 અજ્ઞાનાં ભક્તિભાવેન, બ્રહ્મશુદ્ધિઃ પ્રદર્શિતા
 જ્ઞાનિનાં તત્ત્વવૃદ્ધ્યા સા, બ્રહ્મશુદ્ધિઃ શ્રુતૌસ્મૃતા ॥
 ઔપચારિક ભક્તિસ્તુ, કર્તૃવ્યા વ્યવહારતઃ
 આત્મજ્ઞાનં હૃદિ ધૃત્વા, વેદાદિશાસ્ત્રવેદિભિઃ ॥

હિંદુ ધર્મશાસ્ત્રોમાં વિશ્વકર્તા તરીકે પ્રભુનું વર્ણન છે.

વિશ્વસ્વ સૃષ્ટામુષ્ણસ્વગોષ્ઠા ઇત્યાદિ છે તે પ્રભુને મહિમા વર્ણ-
 વીને અજ્ઞ ભક્તોને પ્રભુમાં શ્રદ્ધા પ્રીતિરૂપી ભક્તિ કરાવવા માટે છે,
 કારણ કે એવી ઔપચારિક ભક્તિથી અજ્ઞ લોકોમાં શ્રદ્ધા પ્રેમ,
 નીતિ, સદ્ગુણ પ્રગટતાં તેઓની ચિત્તશુદ્ધિ થાય છે, માટે
 ચિત્તશુદ્ધિ અર્થે તેવી રીતે ભક્તોની શુદ્ધિ થવાનું
 રોગીઓના રોગવારણાર્થે વૈદ્યોની પેઠે જાણનારાઓએ કથ્યું
 છે. ઔપચારિક ભક્તિ દષ્ટિએ જગત્કર્તા ઇશ્વર છે
 ઇત્યાદિ કહેવાય છે, અને જ્ઞાનદષ્ટિએતે સત્યજ કથાય છે,
 તેથી તેવી જ્ઞાનદષ્ટિએ જગત્ કર્તા, જીવોના કર્તા અને જીવોના
 કર્મને કર્તા ઇશ્વર નથી એમ શ્રુતિઓમાં સ્મર્યું છે. વેદાદિકમાં
 ઔપચારિકભક્તિથી જગત્કર્તા ઇશ્વરને કથ્યો છે, આત્મા તેજ
 પરમાત્મા છે. બ્રહ્માડસ્મિ તસ્વમસિ ઇત્યાદિ વેદમંત્રો આત્માનેજ
 ઇશ્વર પ્રભુ કહેનારા છે. આત્માની સાથે રજોગુણ તમોગુણ અને
 સત્ત્વગુણરૂપ કર્મ છે ત્યાં સુધી કર્મ પ્રકૃતિયોગે આત્માને વિશ્વત્
 કર્તૃત્વ વેદોમાં જણાવ્યું છે, પશ્ચાત્ સ પ્ષ નિર્ગુણ પરંબ્રહ્મ પશ્ચાત્
 એ ત્રણ ગુણથી રહિત આત્માને પરબ્રહ્મ જ્યેષ્ઠબ્રહ્મ તરીકે કથ્યો
 છે. અજ્ઞોની ભક્તિભાવે આત્મશુદ્ધિ કર્મોની છે અને જ્ઞાનીઓને
 જ્ઞાનદષ્ટિએ આત્મશુદ્ધિ જણાવી છે એમ શ્રુતિઓમાં પ્રભુને ઉપદેશ
 છે. માટે વેદાદિકશાસ્ત્ર વેદાઓએ બ્રહ્મજ્ઞાનને હૃદયમાં ધરીને વ્યવ-
 હારથી પ્રભુની ઔપચારિક ભક્તિ કરવી. પ્રભુની પ્રાર્થના કરવી.
 પ્રભુની પાસે પાપોનો પશ્ચાત્તાપ કરવો, આથી લાલાજી!!!
 જ્ઞાન દષ્ટિએ અને ભક્તિદષ્ટિએ ગીતામાં કથેલા ઇશ્વરના કર્તા અને
 અકર્તા સંબંધી પરમાર્થ સમજાય તો સાઝું. આત્મા અર્થાત્
 ઇશ્વર અનાદિકાલથી છે અને પ્રકૃતિ અર્થાત્ કર્મ
 અનાદિકાલથી છે. પ્રકૃતિમાં જગત્નો સમાવેશ થાય છે તે
 જ અનાદિ હોવાથી તે બેનો કર્તા કોઈ નથી. જે અનાદિ હોય છે
 તેનો કોઈ કર્તા નથી. મહર્ષિ દયાનંદ સરસ્વતીએ પણ પરમેશ્વર,
 આત્માઓ, કર્મ, જગત્ એ ચાર વસ્તુ અનાદિકાલથી છે એમ

૨૫

સત્યાર્થ પ્રકાશમાં લખ્યું છે. તેથી જગત્-આત્માઓ અને કર્મ-પ્રકૃતિનો કર્તા ઇશ્વર સિદ્ધ કરતો નથી. ભગવદ્ગીતા કે બેને હિંદુઓ પ્રમાણિક ગ્રન્થ માને છે તેમાં પુરૂષ અને પ્રકૃતિ બંને આનાદિકાળથી છે એમ જણાવ્યું છે. તથા-ભગવદ્ગીતા-તેરમો અધ્યાય શ્લોક ૧૯-૨૦.

પ્રકૃતિ પુરુષ ચૈવ, વિદ્યયાનાદી ઉભાવપિ;
વિકારાંશ્ચ ગુણાંશ્ચૈવ, વિદ્ધિ પ્રકૃતિસંભવાન્ ॥૧૯॥

કાર્યકારણકર્તૃત્વ,-હેતુ પ્રકૃતિરુચ્યતે
પુરુષઃ સુખદુઃખાનાં, મોકૃત્વે હેતુ રુચ્યતે ॥૨૦॥

પુરુષઃ પ્રકૃતિસ્થોહિ, મુંકે પ્રકૃતિજાન્ ગુણાન્
કારણં ગુણસંગોડસ્ય, સદસ્યોમિજન્મસુ ॥૨૧॥

उपवृष्टानुमन्ताच, भर्ता भोक्ता महेश्वरः
परमात्मेति चाप्युक्तो, देहेऽस्मिन् पुरुषः परः ॥२२॥

શ્રીકૃષ્ણ અર્જુનને કહે છે કે પ્રકૃતિ અને પુરૂષ એ બે અનાદિથી છે એમ બાણ, રમેશુણ તમેશુણ અને સત્વશુણ, એ ત્રણ શુણ અને દેહાદિ સર્વને પ્રકૃતિથી અર્થાત્ કર્મથી થએલ બાણ ! પ્રકૃતિ છે તે સર્વ પ્રકારનાં જગત્નાં કાર્ય કારણ કર્તૃત્વમાં હેતુભૂત છે પણ અન્ય કોઈ ઇશ્વરકર્તા હેતુ તરીકે નથી. પુરૂષ અર્થાત્ આત્મા છે તે સુખ દુઃખભોગમાં હેતુભૂત છે. પુરૂષ-આત્મા છે તે દેહાદિપ્રકૃતિમાં રહીને પ્રકૃતિથી થએલ તમ, રજ્સ, સત્વશુણને અર્થાત્ આઠ કર્મને ભોગવે છે. ઉંચ નીચ યોનિયોમાં આત્માના જન્મોત્ કારણ તમેશુણ, રમેશુણ અને સત્વશુણનો આત્માની સાથે સંગ છે. શરીરમાં રહેલો પુરૂષ-આત્મા છે, તેજ ઉપદેશ અને અનુમન્તા છે અને આ દેહમાં રહેલ આત્મા તેજ પરપુરૂષ-પરમાત્મા-મહેશ્વર એવા નામે કહેવાય છે અને તેજ ભર્તા ભોક્તા છે. દેહસ્થ આત્મા તેજ પરમાત્મા છે, અને શાંકરવેદાંતીઓ પણ જીવને શિવ માને છે. જૈનો આત્મા, તેજ વિશુદ્ધ થતાં પરમાત્મા થાય છે એમ માને છે. ભગવદ્-

૨૬

ગીતામાં એ પ્રમાણે દેહમાં રહેલ-આત્માને પર-પુરૂષ, મહેશ્વર પરમાત્મા કહ્યો છે, તેથી લાલાણએ તેનો ખ્યાલ રાખવો જોઈએ, અને જૈનો ઇશ્વરને માનતા નથી એવા પોતાના દુરાગ્રહને દૂર કરવો જોઈએ. આખી દુનિયાના મનુષ્યો જગત્કર્તા ઇશ્વર અને જગત્ અકર્તા ઇશ્વર એવા બે પક્ષમાં વહેંચાઈ ગયા છે, વૈદિક હિંદુઓનો સાંખ્યમત, તથા પારમાર્થિકદષ્ટિએ વૈદિકપૌરાણિક શાંકરમત સંપ્રદાય, પૂર્વમિમાંસાવાદીઓ, જૈનો અને ઐશ્વરી એ સર્વે ઇશ્વરને જગત્ અકર્તા તરીકે માને છે અને વૈષ્ણવો, ખ્રીસ્તિયો, મુસલમાનો અને પારસીઓ, ઇશ્વરને જગત્કર્તા તરીકે માને છે. લાલાણએ આ પ્રમાણે લખ્યું હોત કે જૈનો જગત્ અકર્તા તરીકે ઇશ્વરને માને છે તો તે યોગ્ય ગણાત, પણ જૈનો ઇશ્વરનું અસ્તિત્વ સ્વીકારતા નથી એવું જૂઠું લખી દીધું તે તેમની કેવલ ધાર્મિકતત્ત્વજ્ઞાનની ખામી છે, વેદોમાં, ઉપનિષદોમાં અને પુરાણોમાં સાંખ્યદર્શનનું તત્ત્વજ્ઞાન ભરેલું છે. સાંખ્યવાદીઓની અને જૈનોની જગત્ અકર્તા ઇશ્વરની માન્યતા અકર્તાવાદમાંજ માત્ર સરખી છે, તેથી વેદો અને ઉપનિષદો વગેરે પણ જૈનોના જગત્ અકર્તા ઇશ્વરવાદમાં સાક્ષીરૂપ ઠરે છે, તેથી તમે જૈનો ઇશ્વર માનતા નથી એવું કથી જૈનોને નાસ્તિક ઠરાવવા માગો છો પણ હવે તેવું ચલાવી શકે એવું જગત્ આંધળું નથી. લાલાણ!!! વેદના કાલમાં પણ આસ્તિક આર્યોમાં કપિલ, ભારતદ્રાજ વગેરે ઇશ્વરને જગત્ અકર્તા તરીકે માનતા હતા, તેથી સાંખ્યમત વૈદિક તરીકે આસ્તિક ગણાતો હતો, જૈનો પણ જગત્ અકર્તા તરીકે ઇશ્વર પરમાત્માને માનતા હોવાથી તે સાંખ્યવત્ આસ્તિક ઇશ્વરવાદી છે. ઇશ્વર છે એમ જે માને છે તે ઇશ્વરવાદી છે, અને જે ઇશ્વર નથી એમ માને છે તે નાસ્તિક છે. જગત્ના કર્તાતરીકે ઇશ્વરને માને તે ઇશ્વરવાદી આસ્તિક છે એવી તો જગત્કર્તાવાદીઓની સ્વમતદુરાગ્રહનો ટુંકી વ્યાખ્યા છે અને એવી વ્યાખ્યાથી તો સાંખ્યદર્શન નાસ્તિક ગણાય પણ વેદોમાં અને ઉપનિષદોમાં તથા ધ્રુવસૂત્રમાં તથા ભગવદ્ગીતામાં

કેાઈ ઠેકાણે જગત્કર્તા ઇશ્વર માને તે આસ્તિક-ઇશ્વરવાદી ગણાય એવું પ્રમાણ નથી, પાણિનિ, પતંજલિ વગેરે તો કહે છે કે પરલોકઃઅસ્તિ इति मतिर्येषांતે આસ્તિકા. પરલોક છે એવી જે-ઓની મતિ છે અર્થાત્ સ્વર્ગ, પુનર્જન્મ કર્મ, બંધ, છે એવી મતિ-વાળા તથા જગત્કર્તા ઇશ્વર અગર જગત્ અકર્તા ઇશ્વરને જેઓ માને છે તેઓ આસ્તિક છે, એમ સ્પષ્ટ બહિર કયું છે. આત્મા વગેરેને જે માને તે આસ્તિક છે એવું શંકરાચાર્યના પહેલાં સર્વ ધર્મવાળાઓની માન્યતા હતી. પાછળથી જ્યારે વિ. સં. આઠમા સૈકામાં શંકરાચાર્ય તથા ત્યારે જેઓ વેદોને ન માને તેઓને તે-ઓએ નાસ્તિક ગણવા શરૂ કર્યા અને જૈનોએ-જેઓને જૈનધર્મની જૈનશાસ્ત્રોની શ્રદ્ધા ન હોય તેઓને મિથ્યાત્વીઓ ગણ્યા, જૈનો તો જેઓ આત્મા, કર્મ, મોક્ષ, પુનર્જન્મ માને છે તે દુનિયામાં ગમે તે ધર્મવાળો હોય પણ તેઓને આસ્તિક માને છે. વેદોને માને તે આસ્તિક છે એમ શંકરાચાર્યના કાલ લગભગમાં મત ગણવા લાગ્યો. નાસ્તિકો વેદનિન્દકઃ વેદનિન્દક નાસ્તિક છે એમ તેઓએ ઠરાવ્યું. તે વખતમાં કુમારિલ ભટ્ટ વગેરે જગત્ના કર્તા તરીકે ઇશ્વરને માનતા નહોતા તથા ઇશ્વર છે જ નહીં એવું માનતા હતા છતાં વેદોને માનતા હોવાથી આસ્તિક ગણાતા હતા, શ્રી શંકરાચાર્ય તો પરમાર્થ દષ્ટિથી જગત્નો કર્તા ઇશ્વર નથી એમ માનતા હતા અને વ્યાવહારિકદષ્ટિએ-વિવર્તવાદ દષ્ટિએ જગત્ કર્તા ઇશ્વરની માયા છે એમ માનતા હતા પણ તે વેદોને માનતા હોવાથી આસ્તિક ગણાયા હતા, પણ પાછળથી અગિયારમા બારમા સૈકામાં થનાર શ્રી રામાનુજે શંકરાચાર્યને પ્રચ્છન્ન બૌદ્ધ કહ્યા અર્થાત્ જગત્ કર્તા ઇશ્વર નથી એવી તેમની પારમાર્થિક દષ્ટિ હોવાથી તેમને પ્રચ્છન્ન બૌદ્ધ કહ્યા. રામાનુજ આચાર્ય, વલ્લભાચાર્યના વખતમાં જેઓ વેદોને માને અને જગત્નો કર્તા ઇશ્વર માને તે આસ્તિક ઇશ્વરવાદી વિશેષતઃ ગણવા લાગ્યા. પાછળથી મુસલમાનો અને ખ્રીસ્તિયોના રાજ્યકાલમાં ખ્રીસ્તિ, મુસલમાન હિંદુ વગેરે ગમે તે હોય પણ જે ઇશ્વરને

જગતકર્તા માને તે આસ્તિક અને ઇશ્વરને માને પણ જગતકર્તા તરીકે ઇશ્વરને ન માને તે નાસ્તિક એવું વેદાદિશાસ્ત્રની વિરુદ્ધ આસ્તિક નાસ્તિકવું જુદું લક્ષણ ગણવા લાગ્યું છે તે વેદાદિશાસ્ત્ર સંમત નથી અને તે અસત્ય છે અને તેમાં જ્ઞાનદષ્ટિએ કંઈ સત્ય નથી એમ મહાશય લાલાજીએ સમજીને પ્રાચીનકાલની વેદ જૈનશાસ્ત્રમાન્ય દષ્ટિએ આસ્તિક નાસ્તિકનો વિચાર કરવો જોઈએ. તમે કહેશો કે જૈનો ઇશ્વર માનતા નથી, અમે કહીશું કે વૈદિક પૌરાણિક હિંદુઓ ઇશ્વરને માનતા નથી. એ પ્રમાણે ખૌદો, ખ્રીસ્તિયો અને મુસલમાનો પણ સ્વમાન્યતાના ઇશ્વર વિના અમને તથા તમને નાસ્તિક અનીશ્વરવાદી, કહેશે, તેથી શું ? એમતો સર્વદર્શન ધર્મીઓ પોતાને આસ્તિક કહી ધીજીને નાસ્તિક કહે છે પણ તે યોગ્ય નથી, ઇશ્વર જગતકર્તા નથી એમ ભગવદ્ગીતાના શ્લોકોથી ઉપર પ્રમાણે જણાવ્યું તેથી તમારે ભગવદ્ગીતાના કેટલાક ભાગને નાસ્તિક અને કેટલાકને આસ્તિક કહેવો પડશે અને તેથી આસ્તિક નાસ્તિકના સંબંધી ઘોંટાળો થશે માટે હાલની એવી કલ્પેલી નાસ્તિક અનીશ્વર ઇશ્વરવાદની વ્યાખ્યાનો ત્યાગ કરી પૂર્વની માન્યતા ઉપર આવી જાઓ અને અસત્ય વ્યાખ્યાનો ત્યાગ કરો. આર્યસમાજીય સ્વામી દયાનંદજી પણ જગત, ઇશ્વર, આત્માઓ અને કર્મ એ ચાર અનાદિથી માનતા હોવાથી વૈષ્ણવો, ખ્રીસ્તિયો અને મુસલમાનોની દષ્ટિએ તો તેઓ તેઓના જેવા ખરેખરા ઇશ્વર જગતકર્તા વાદી ગણાતા નથી, તેથી તેમને વૈષ્ણવો વગેરે નાસ્તિક કહે છે. તેથી હાલની પરસ્પરધર્મવિરુદ્ધધર્મ કોમોમાં ચાલતી આસ્તિક નાસ્તિક ઇશ્વર વાદી અને અનીશ્વર વાદીની વ્યાખ્યાનો કંઈ અર્થજ નથી. જેને ક્રાવેતેમ કહે તેથી કંઈ કોઈના પણ ધર્મને અસત્ય સિદ્ધ કરી શકાતો નથી. સર્વધર્મવાળાઓ પોતાને આસ્તિક કહે છે અને ધીજીને નાસ્તિક કહે છે. ભગવદ્ગીતાના અઢારમા અધ્યાયમાં દરેક કાર્યના પંચકેતુઓ જણાવ્યા છે અને તેથી કાર્યની સિદ્ધિ થાય છે તેમાં કાર્યપ્રતિ ઇશ્વરની હેતુતા જણાતી નથી. તેમાં નીચે પ્રમાણે વૈદિક ભગવદ્ગીતાની સાક્ષી છે.

૨૯

પડ્ધૈતાનિ મહાબાહો, કારણાનિ નિબોધમે
સાંખ્યે કૃતાન્તે પ્રોક્તાનિ, સિદ્ધયે સર્વકર્મણામ્ ॥૧૩॥

અધિષ્ઠાનં તથા કર્તા-કરણં ચ પૃથગ્વિધમ્
વિવિધાશ્ચપૃથકચેષ્ટા, દૈવં ચૈવાત્ર પંચમમ્ ॥૧૪॥

શરીરવાહ્મનોભિર્યત્, કર્મ પ્રારમ્ભતે નરઃ
વ્યાયંવાધિપરીતંવા, પડ્ધૈતે તસ્ય હેતવઃ ॥૧૫॥

તત્રૈવંસતિકર્તાર-, માત્માનં કેવલંતુયઃ
પશ્યત્યકૃતશુદ્ધિત્વાન્નસ પશ્યતિ દુર્મતિઃ ॥૧૬॥

સાંખ્યસિદ્ધાંતમાં સર્વકર્મની સિદ્ધિમાટે પાંચ કારણો કથ્યાં છે. અધિષ્ઠાન (શરીર) ૨ કર્તા ૭વ ૩ કારણ, ૪ વિવિધ પ્રાણ ઉદ્યમની ચેષ્ટા અને દેવ અર્થાત્ કર્મ એ પાંચથી કાર્યની સિદ્ધિ થાય છે. શરીરવાણી મનથકી ન્યાય વા વિપરીત જે કર્મ પ્રારંભાય છે તેમાં પાંચહેતુઓ ઉપર પ્રમાણે છે. તે પ્રમાણે છતાં જે આત્મા-પુરૂષ અર્થાત્ ઈશ્વરનેજ ફક્ત જગત્ કર્તા તરીકે માને છે તે અકૃતબુદ્ધિથી દુર્મતિ દેખતો નથી, જૈનશાસ્ત્રોમાં પણ પાંચ કારણોથી કાર્યની સિદ્ધિ થાય છે અને તે કારણો નીચે પ્રમાણે છે.

કાલો સહાવ નિયત્, પુન્વકયં પુરિસ કારણે પંચઃ
સમવાયે સમ્મત્ત-અન્નહા હોદ્ મિચ્છત્તમ્ ॥

કાલ, સ્વભાવ, નિયતિ, કર્મ અને ઉદ્યમ એ પાંચકારણથી હરેકે કાર્યની સિદ્ધિ થાય છે, આ ઉપરથી જણાવવાનું કે કર્મ કાર્યની સિદ્ધિમાં ઉપર પ્રમાણે સાંખ્યમાં અને જૈનદર્શનમાં પાંચ પાંચ કારણો છે પણ ઈશ્વરને કારણ કહ્યું નથી, તેથી આત્માઓ, કર્મ, જગત્ વગેરેનો કર્તા ઈશ્વર નથી એમ સિદ્ધ થાય છે. સાંખ્યમતને તમારાથી નાસ્તિક કથી શકાય તેમ નથી. તેસંબંધી અમોએ ઈશાવાસ્થેપનિષદ્ ભાવાર્થ વિવેચન અને આત્મતત્ત્વદર્શન નામનો અન્ય રચેલ છે, તે વાંચવા યોગ્ય છે. ભગવદ્ગીતામાં યુક્તિસર સાંખ્ય, યોગ, ભકિત, ઉપાસના, કર્મયોગ વગેરેનું લેણું વર્ણન કરવામાં

આવ્યું છે. ભગવદ્ગીતાના છઠ્ઠા અધ્યાયમાં આત્માજ આત્માનો ઉદ્ધાર કરે છે એ આશયમાં ગૂઠ એવું જણાવ્યું છે કે આત્મા જ પ્રભુ-પરમાત્મા છે તેનો અન્ય કોઈ ઈશ્વરથી ઉદ્ધાર થતો નથી એવું જણાવ્યું છે. જુઓ ભગવદ્ગીતા. છઠ્ઠો અધ્યાય.

उद्धरेदात्मनाऽत्मानं नात्मानमवसादयेत्
आत्मैव ह्यात्मनो बंधु, रातमैव रिपुरात्मनः ॥ ૫ ॥

बंधुरात्माऽत्मनस्तस्य येनात्मैवात्मनाजितः
अनात्मनस्तु शत्रुत्वे वर्तेताऽऽत्मैव शत्रुवत् ॥ ૬ ॥

આત્મા, આત્માવડે આત્માનો ઉદ્ધાર કરે છે. આત્મા પોતાનો નાશ કરતો નથી. આત્મા જ આત્માનો બંધુ છે અને આત્માજ આત્માનો શત્રુ છે. આત્માથી ભિન્ન જે ઈશ્વર છે તે આત્મા પ્રતિ શત્રુ અગર મિત્ર નથી. જેણે રાગ દ્રેષને ક્ષય કરીને આત્માને જીત્યો છે તેજ આત્માનો બંધુ છે અને જેણે મન જીત્યું નથી-મોહ જીત્યો નથી તેને તો આત્માજ શત્રુની પેઠે છે. ઇત્યાદિ શ્લોકથી આત્માજ કર્મનો ક્ષય કરીને પરમાત્મા થાય છે. ઇત્યાદિથી શ્લોકથી જાણવાનું કે-આત્મા તેજ રજોગુણ તમોગુણ અને સત્વગુણનો ક્ષય કરી પરમાત્મા થાય છે. જૈનો સિદ્ધ પરમાત્માને, અરૂપી અનંત જ્ઞાનદર્શનચારિત્રમય માને છે. સિદ્ધશિલાપર સિદ્ધ પરમાત્મા વિરાજમાન છે એમ જૈનશાસ્ત્રોમાં પ્રતિપાદ્યું છે. વેદાન્ત શાસ્ત્રો પણ તમોરજોગુણ અને સત્વગુણથી રહિત વિશુદ્ધ બ્રહ્મને પરમાત્મા શુદ્ધાત્મા પ્રભુ તરીકે માને છે. બન્નેની એ પ્રમાણે માન્યતા છે. તેથી લાલાજીએ પોતાની ઇશ્વરની માન્યતાની વ્યાખ્યાને સંકુચિત એક દેશી જાણીને અને પરમાત્મા ઇશ્વરની સર્વ-દેશી વ્યાપક માન્યતાને ઉપર પ્રમાણે જાણીને જૈનો ઇશ્વરને માને છે એવો દ્વિતીયાવૃત્તિમાં સુધારો કરવો.

आक्षेप दादाज=जैनके मतमें अच्छे व अच्छा, श्रेष्ठ और त्यागीसे त्यागी मनुष्यही परमेश्वर हैं । इसअंगमेंजैनोकाधर्म युरो

પીયદર્શનિકાંકમિટિકેધર્મસં મિલતા હૈ । અમરિકામં

इसाइयोका एकसंप्रदायभीइसीसिद्धांतकी शिक्षादेनेवालाहै.

જૈન—જૈનો તીર્થંકરને સાકારરૂપી પ્રભુ માને છે અને સિદ્ધ પરમાત્માને અરૂપી નિરાકાર સિદ્ધ-ધર્મ્વર તરીકે માને છે, અરિહંત અહંન્તીર્થંકર જિનેશ્વર આદિ નામો છે તે શરીરધારી સર્વજ્ઞ સર્વદોષ રહિત પરમાત્માનાં નામ છે. જે તીર્થંકર નામ કર્મને તપ સેવાલકિત વગેરેથી બાંધે છે તે તીર્થંકરતરીકે જન્મે છે. સર્વ તીર્થંકરો ક્ષત્રિયના ઉત્તમ કુલમાં જન્મ લે છે. જન્મતી વખતે મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન અને અવધિજ્ઞાનના ધારક હોય છે. પાંચ ધંદ્રિયો અને છઠ્ઠા મનથી ઉત્પન્ન થએલ મતિજ્ઞાન તેઓને હોય છે. સર્વ પ્રકારનાં શાઓતું સંપૂર્ણ જ્ઞાન તે શ્રુતજ્ઞાન, તેઓને હોય છે. તીર્થંકરો સર્વ વિશ્વમાં રહેલા રૂપી પદાર્થોને અંતરૂની ચક્ષુથી દેખી શકે છે એવું તેઓને અવધિજ્ઞાન હોય છે. મનવાળા સર્વ પંચેન્દ્રિય જીવોના મનમાં ઉત્પન્ન થતા વિચારોને જાણનાર મનઃ પર્યવજ્ઞાન હોય છે તેઓ ચારિત્ર દીક્ષા લીધા બાદ મનઃપર્યવજ્ઞાનને પામે છે, અને શુકલ ધ્યાન ધરીને કેવલજ્ઞાનને પામે છે, તે કેવલજ્ઞાનથી સર્વવિશ્વમાં રહેલા રૂપી-અરૂપી સર્વપદાર્થોને જાણી શકે છે. સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ સર્વવસ્તુને પણ જાણે છે. અતીત, અનાગત અને વર્તમાન એ ત્રણ કાલના સર્વભાવને સાક્ષાત્ દેખે છે જાણે છે, તેઓ સર્વથા રાગદ્રેષ રહિત થાય છે. ચોસઠ ધંદ્રો તેમની સેવા કરે છે, તેઓ અનંત શક્તિના સ્વામી પ્રભુ થાય છે. પશ્ચાત્ આયુષ્ય પૂર્ણ થયા પછી શરીર છોડીને સિદ્ધશિલાપર સર્વ કર્મ રહિત થઈ વિરાજે છે ત્યારે તેઓ સિદ્ધ-પરમાત્મા અરૂપી પરબ્રહ્મ કહેવાય છે, તેથી લાલાજી-તમોએ જૈનોના અરિહંત-તીર્થંકર દેહધારી પરમાત્માને સારામાં સારા મનુષ્ય જેવા જાણાવ્યા તેમાં તમારી ભૂલ થઈ છે, સંપૂર્ણ દુનિયામાં રહેલ સર્વરૂપી અરૂપી પદાર્થોને સાક્ષાત્ દેખે અને જે વીતરાગ હોય તથા જેઓને ધંદ્રો પૂજે તથા દેવો જેઓતું સમવસરજી રચે અને જે સત્ય ધર્મનો પ્રકાશ કરે છે તેઓને જૈનો, તીર્થંકરો

માને છે. તેવા દેહસ્થસંપૂર્ણ સર્વતીર્થંકરોની તુલના તેમણે યુરોપીય દાર્શનિક કમિટીની માન્યતા સાથે કરી તેમાં કારણ ખરેખર લાલાલની અજ્ઞાનતા છે અને તેવી જૂઠી તુલનાથી જૈનોને તેમણે ભયંકર અન્યાય કર્યો છે.

યુરોપીયદાર્શનિક કમિટી છે તે આત્માઓને માનતી નથી. તથા પરમેશ્વર, કર્મ, પુનર્જન્મ, સ્વર્ગ, નરક માનતી નથી. તે કમિટી ભૌતિવાદને માને છે. પંચ ભૂતમાંથી આત્મા થાય છે અને પંચભૂતમાં લય પામે છે. પ્રકૃતિમાંથી આત્મા જીવ વિકારરૂપ થાય છે અને તેમાં લય પામે છે. ઉત્તમ ન્યાયી સદ્ગુણી મનુષ્ય કે જે સમાજદુર્ વિશેષ ભલું કરનારો હોય છે તેને તેઓ ઈશ્વર માને છે. પણ તે સર્વજ્ઞ હોતો નથી એમ માને છે, તેઓના મંતના શ્રેષ્ઠ પુરૂષમાં કેવલ જ્ઞાન, મનઃપર્યવજ્ઞાન અને અવધિજ્ઞાન હોતું નથી. એવા યુરોપીય દાર્શનિક કમિટીના શ્રેષ્ઠ પુરૂષની સાથે તો તિલક જેવાની પણ સરખામણી ન થઈ શકે તો તીર્થંકર કેવલજ્ઞાની પરમાત્માની સાથે સરખામણી કરવાની તો વાતજ શી કરવી? તીર્થંકર પરમાત્મા, કેવલજ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, મોહનીય, અને અંતરાય એ ચારઘાતીકર્મનો ક્ષય કરે છે. ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, કામ, અજ્ઞાન, પુરૂષ વેદ આદિ દોષોથી સર્વથા મુક્ત થાય છે. તીર્થંકર કેવલી પોતાના કેવલજ્ઞાનથી સંપૂર્ણ વિશ્વને જાણે છે તથા દેખે છે અને સર્વથા રાગદ્વેષરહિત હોવાથી જેવું જાણે છે દેખે છે તેવું પ્રજ્ઞે છે તેથી તેમનો કથેલ જૈનધર્મ તે સત્ય ધર્મ છે. અનાદિકાલથી તીર્થંકરો દરેક અવસરપિણી ઉત્સર્પિણી આરામાં થયા કરે છે અને અનંતકાલ પર્યંત થશે અને જૈનધર્મનો પ્રકાશ કર્યા કરશે. એવા તીર્થંકર પરમાત્માઓની યુરોપીયદાર્શનિક કમિટીના શ્રેષ્ઠ પુરૂષસાથે સરખામણી કરવી તે કેવલ લાલાલના મનમાં જૈનધર્મ પ્રતિ કેવી દ્રેષ તિરસ્કાર ખુદ્ધિ હશે તે જાણાય છે. લાલાલએ મુસલમાનોના પયગંબરો અને વૈષ્ણવ હિંદુઓના ચોવીશ અવતારો સાથે યુરોપીયદાર્શનિક કમિટીના શ્રેષ્ઠ પુરૂષની સરખામણી કરી હોતતો તેમની શી દશા થાત તે

કહી શકાય એમ, નથી તેથી તેમણે પયગંબરો, તથા હિંદુઓના ચોવીશ અવતારોની સાથે સરખાભણી કરવામાં પોતે ચેતીગયા અને જૈનોને નખળા બહુને જૈનાના તીર્થંકર પરમાત્માઓને યુરોપીયદાર્શનિક કમિટીના શ્રેષ્ઠ પુરૂષના સરખા ઠરાવ્યા; તે બુદ્ધ અન્યાય છે. ખરેખર લાલાલ પહેલાં જૈન હતા પણ પછીથી આર્યસમાજ તથા તેથી જૈન ધર્મને અને તીર્થંકરોને ઉડાવવા તથા જનતા સમક્ષ તેઓને હલકા પાડવા પ્રયત્ન કર્યો હોય એવું મધ્યસ્થ મનુષ્યોને પણ સહેજે જણાય તેમ છે. લાલાલ મહાશય ! ! ! તેમણે જૈનધર્મનાં શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કર્યો નથી તેથી તેમણે ભૂલો થઈ છે. દેશના આગેવાનો તરીકે ગણાતા મનુષ્યો જો આ પ્રમાણે અન્યધર્મોપર આક્ષેપ કરેતો તેઓના કરતાં વિદેશી અંગ્રેજો ઘણા દરજ્જે સારા ગણાય. કારણ કે લાલાલ જેવાઓના હાથમાં જો રાજ્યસત્તા હોય તો તેઓ જૈનધર્મ અને જૈનોને હિંદમાં જીવવા ન દે અને તેઓનાપર આક્ષેપો કરીને તેઓને ધૂળજેરા તુચ્છ હલકા કરીદે પણ એવા સર્વે દેશનેતાઓ હોતા નથી. પંડિત મદનમોહનભાગવીયા વગેરે તથા ભારત હિંદુ મહાસભા તો હવે હિંદુ ધર્મની આર્યજૈનો, આર્યબૌદ્ધો અને આર્ય બ્રાહ્મણો એ પ્રમાણે ધર્મની ત્રણ શાખાઓ માને છે. કાશીમાં વિ. સ. ૧૯૭૯ માં હિંદુ મહાસભાની બેઠક થઈ હતી તેમાં હિંદુ ધર્મની ત્રણશાખાઓને આમંત્રણ હતું. બૌદ્ધધર્મ, જૈનધર્મ અને વૈદિક પૌરાણિક ધર્મ એ ત્રણ ધર્મવાળાઓએ એકત્ર થવું અને એ ત્રણ હિંદુધર્મો છે તેથી હિંદુ ધર્મોઆતુ એકય સંગઠન કરવું; એવો પ્રયત્ન શરૂ થયો છે, તેમાં દેશધર્મના આગેવાનો ભળવા લાગ્યા છે, ત્યારે લાલાલ જેવા ઐતિહાસિકપુસ્તકમાં ઐતિહાસિકદષ્ટિએ ન લખતાં પોતાના અસત્ય વિચારોને જણાવીને જૈનધર્મ અને જૈનો-પર આક્ષેપ કરી જૈનોને પોતાના વિરુદ્ધ ઉશ્કેરી મૂક્યા છે એ કોઈ રીતે લાલાલએ યોગ્ય કર્યું નથી.

હવે લાલાલના અન્ય આક્ષેપો સંબંધી પ્રત્યુત્તર દેવામાં આવે છે, જૈનોકાસવસેવકાનૈતિકસિદ્ધાંતઅર્હિસા હૈ. રસ

સિદ્ધાંતકો જૈનોને પરમ સતીમાતૃકપદુવાવ્યાદે, યદાંતર્કકિ
કુછલીનોકી વૃષ્ટિમેજૈન દોના પરલેવરજોકી કાપરતાદે ॥
પરંતુ જૈનવિક્તાન અર્થયુદ્ધમે લડનેકોપાપમહીસમજતેઝોર
ન વેદવેનાવેઅપનેધર્મકે વિકુદ્ધસમજતેદે ॥

લાલાજી મહાશય-! તમને જૈનોની દયાના સિદ્ધાંત ઉપર
બહુ લાગી આવે છે. જૈન થવું તેપણ તમારા જેવાને કાયરતાની
નિશાની લાગે છે તેથી તમેજો ગાંધીના દયાના વિચારોને
પણ જૈનધર્મ દયાના વિચારો માનીને ગાંધીજીને જૈન ગુપ્ત છે
એમ જાણી તમે લેજો લખ્યા હતા અને ગાંધીજીને પણ તેથી હું જૈન
નથી પણ વૈષ્ણવ છું એમ સ્પષ્ટ જણાવી દેવું પડ્યું હતું. જૈન
શાસ્ત્રોમાં શ્રાવકો અને સાધુઓ એમ બે પ્રકારે જૈનો છે. ગૃહસ્થ
શ્રાવક જૈનોના બે લેહ છે, અવિરતિસમ્યગ્દષ્ટિ ગૃહસ્થશ્રાવકો
અને ણીજા દેશવિરતિ, દેશનામ અંશથી શ્રાવકનાં બાર વ્રતવાળા-
બારવ્રત પૈકી અમુકવ્રતધારી એમ બે પ્રકારે ગૃહસ્થ શ્રાવકો
છે. શ્રેષ્ઠિક અર્થાત્ શિંબીસાર વગેરે રાજાઓ હતા તે જૈન દેવ-
ગુરુધર્મની શ્રદ્ધાધારણ કરનારા હતા. દેવગુરુધર્મની સેવાલકિત
કરનારા હતા, પણ શ્રાવકનાં બારવ્રત ધારણ કરનારા પાંચમા
ગુણસ્થાનકવાળા નહોતા, તેઓ ચોથાગુણસ્થાનકવાળા સમ્યગ્દષ્ટિ
શ્રાવક હતા. ચોથા ગુણસ્થાનકમાં શ્રદ્ધાલકિત સેવાધર્મ છે પણ
અહિંસા, સત્ય, અસ્તેયાદિવ્રતો નથી. તેથી સમ્યગ્દષ્ટિ અવિ-
રતિ શ્રાવક જૈનો તો જૈનધર્મ, દેવગુરુ આદિ તરવોની શ્રદ્ધા કર-
નારા હોય છે તથા દેવગુરુધર્મની સેવાલકિતમાં પ્રાણપાંચ કરનારા
હોય છે. અહિંસા સત્ય વગેરેમાં ધર્મ માને છે પણ હિંસામાં
અધર્મ માને છે પણ અંશ થકી તેઓ હિંસાનો ત્યાગ કરી શકતા
નથી, પણ તે હિંસાને પાપ તરીકે સમજે છે તેથી છેવટે હિંસા
વગેરેનો ત્યાગ કરી દેશવિરતિ શ્રાવક અને સાધુધર્મ પાળવા
સમર્થ બને છે. ણીજા દેશવિરતિ શ્રાવક હોય છે તે ગૃહસ્થાવાસમાં
સવા વિસવાની દયા પાળી શકે છે, કારણ કે ગૃહસ્થાવાસમાં સાધુ-

એની પેઠે સર્વથા અહિંસક બની શકાતું નથી. તેથી દેશવિરતિ-ધર શ્રાવકો સવાવીશવાની કયા અંગીકાર કરી શકે છે. જેઓ શ્રાવકનાં મતો અંગીકાર કરે છે એવા શ્રાવકો પ્રથમસ્થૂલમાણાતિ-પાતવિરમ્બવ્રત અંગીકાર કરે છે. સ્થૂળ અર્થાત મોટા પ્રાણીઓના નાશથી વિરામ પામવું તે દેશ વિગતિધર શ્રાવકોતું પ્રથમ વ્રત છે. એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિય એ પાંચ પ્રકારનાં જીવો છે. પૃથ્વી, જલ, અગ્નિ, વાયુ અને વનસ્પતિ એ એકેન્દ્રિય જીવો છે. પૂરા જગો વગેરે દ્વીન્દ્રિય જીવો છે. કીડી મંકોડા વગેરે ત્રીન્દ્રિય જીવો છે. વિંછી, ભમરા, તીડ, માંખો, હાંસ વગેરે ચતુરિન્દ્રિય જીવો છે. દેવો, મનુષ્યો, પશુપંખી જલચરો વગેરે તિર્થંગ્યો અને નારકીઓ તે પંચેન્દ્રિયજીવો છે. વ્રતધારી શ્રાવકો, એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય અને ચતુરિન્દ્રિય જીવોની હિંસાના ત્યાગરૂપ પ્રતિજ્ઞા કરી શકતા નથી પણ એ જીવોની જેટલી બને તેટલી રક્ષા કરવી એ રીતે ચતતા ધારી શકે છે. વ્રતધારીશ્રાવકો સર્વપંચેન્દ્રિય સ્થૂલ જીવોની હિંસાનો ત્યાગ રૂપવ્રત અંગીકાર કરી શકતા નથી. મનુ-ષ્યપંખી આદિ તથા મનુષ્યો પૈકી જેઓ નિરપરાધી હોય છે તેઓની હિંસા ન કરવી જેટલી કયા-અહિંસા કરી શકે છે અને પંચેન્દ્રિય અપરાધી પશુપંખી મનુષ્યો વગેરેની હિંસાનો ત્યાગ કરી શકતા નથી પણ તેઓ હિંસાના પ્રસંગે પણ સાપેક્ષકયાનાંવના વિવેકપૂર્વક વર્તી શકે છે-આટલીજ વ્રતધારી ગૃહસ્થ જેઓની સવા-વિસવાની કયા હોય છે અને જૈન સાધુઓને તો પાંચે પ્રકારના જીવોની હિંસાનો ત્યાગ હોય છે તેથી તે વીશવસાની કયા માણ-નારા ગણાય છે. સાધુઓની જીવકયા અને ગૃહસ્થોની જીવકયામાં એ પ્રમાણે ફરક છે. જૈન ગૃહસ્થો કે જે વ્રતધારી શ્રાવકો છે તે સાપરાધી પંચેન્દ્રિય જીવોની હિંસાનો ત્યાગ કરી શકતા નથી પણ તેમાં તેઓ ધર્મ્ય વિવેકથી જેટલું બને તેટલું હિંસા ન કર્યુ એવું લક્ષ્ય રાખે છે. વ્યાપાર ખેતી વગેરે આજીવિકાદિ કર્યો કરવા-

૩૬

માં નકામી કોઈ જીવની હિંસા પ્રમાદે ન થાય તે માટે જ્યોત્ષી પ્રવર્તે છે, ગૃહસ્થદશામાં સવાવીશવા જેટલીજ દયા તેઓ પાળવા શકિતમાનુ થાય છે, દેશ ધર્મ, સંઘ, પ્રજા, કુટુંબાદિરક્ષણુથે તેઓ ગૃહસ્થદશાના અધિકારપ્રમાણે વર્તી શકે છે, ગૃહસ્થ દશામાં સવાવીશવાની દયા પાળવી અને નિરપરાધી જીવોની અહિંસા સાથે આજીવિકાદિ પ્રવૃત્તિ કરવી. તેટલી ગૃહસ્થ દશામાં ગૃહસ્થ જૈનો દયા પાળે તેમાં પ્રથમ દરજ્જાની કાયરતા નથી. કુમારપાળ રાજાએ સવાવીશવાની દયાવાળું શ્રાવકનું સ્થૂલ-પ્રાણાતિવાત વિરમણુ વ્રત અંગીકાર કર્યું હતું અને લાલાજી ! ! એવી સ્થૂળ પ્રાણુઓની અહિંસા તો ઉપરની દૃષ્ટિએ તમો પણ કરી શકો તેમ છે તો જૈન ધર્મમાં તમને કાયરતા કેવી રીતે લાગી ? મહને તો લાગે છે કે તમો સાધુઓના પ્રથમ અહિંસાવ્રતની વિશવસાની દયાને-અહિંસાને, ગૃહસ્થ જૈનોની અહિંસા માની લીધી હશે. તમોએ સાધુઓની દયાને ગૃહસ્થ જૈનોની દયા-અહિંસા માની લેધ નેજ ઉપર પ્રમાણે લખ્યું છે તેમાં તમોએ મોટી ભૂલ કરી છે. ત્યાગી સાધુઓએ વીશ વસાની દયા પાળવી એમ જૈનશાસ્ત્રોમાં પ્રકાશ્યું છે. તેથી લાલાજીની દૃષ્ટિએ જૈન બનવામાં કોઈ જાતની કાયરતા રહેતી નથી. એમ ઉપર લખેલ ગૃહસ્થ જૈનોની દયાથી લાલાજી સમજશે અને તેમના લખેલ કારણથી તેમણે જૈનધર્મનો જ ત્યાગ કર્યો હોય તો તેમાં તેમની ભૂલ થએલી છે તે જાણી જૈન બનવામાં તેમને કાયરતા હવે નહીં થાય. જૈન સાધુઓની દયા પ્રવૃત્તિ છે તે દયાની ચરમસીમા છે પણ તે ઉત્સર્ગમાર્ગ દૃષ્ટિની અપેક્ષાએ જાણવું. અપવાદ માર્ગે જૈનધર્મ સંઘતીર્થ ગુરૂ પ્રતિમાદિ રક્ષા કારણે તો જૈન સાધુઓને પણ એકાંત ચરમસીમાની દયા નથી. જીઓ. નમુચિ પ્રધાને જ્યારે જૈન સાધુઓને અને સાધ્વીઓને હિંદમાંથી કાઢી મૂકવા હુકમ કરમાળ્યે કે છમાસમાં જો તેઓ નમુચિની રાજ્ય ભૂમિમાંથી બહાર ન જાય તો તેઓને મારી નાખવા. જૈન સાધુઓથી તેના અંતની બહાર જવું અશક્ય હતું, તેથી જૈન સંઘે મેરૂપર્વતપરથી વિષ્ણુકુ-

માર મુનિને ળોલાવ્યા અને નમુચિને સમજાવવા કહ્યું. નમુચિએ વિષ્ણુકુમારનું કથન કૈંઈ પણ રીતે માન્યું નહીં. તેથી વિષ્ણુકુમાર મુનિએ લાખો સાધુઓ વગેરે સંઘના રક્ષાર્થે નમુચિ પ્રધાનને વૈક્રિય રૂપ કરી પગતળે દાખી દીધો તે મરણ પામ્યો અને લાખો સાધુઓના પ્રાણનું રક્ષણ થયું તેમાં અલ્પદોષ અને મહાધર્મ થયો. એવી રીતે અપવાદ માર્ગે સાધુને અહિંસાના સ્થાને હિંસાની, ધર્મ દષ્ટિએ પ્રવૃત્તિ છે અને તેથી હિંસા પણ ધર્મસાધનનિમિત્ત હોય છે. ઉજ્જયિની નગરીમાં વિક્રમરાજની પૂર્વે ગર્હલ લિલ્લરાજ રાજ્ય કરતો હતો તેણે એક ત્યાગી સાધ્વી કે જે રૂપવંતી હતી તેને પકડીને અંતેપુરમાં ધાલી દીધી. અતુર્વિધસંઘે રાજની પાસે ગમન કરી રાજને અનેકરીતે સમજાવ્યો પણ રાજએ સાધ્વીને ન સોંપી તેથી તે વખતમાં સંઘના આગેવાન કાલિકાચાર્ય હતા, તે ધરન થીસ તરફ ગયા, અને ત્યાંથી યવન શકહુણ વગેરેના શાહોની ક્રોધ લેઈ કાઠિયાવાડ ભરૂચના માર્ગે થઈ માળવાપર સ્વારી કરી અને માળવા દેશજીતી ગર્હલલિલ્લને મારી નખાવ્યો. ધર્મ, સંઘ સાધ્વીના શીયલ નીરક્ષાર્થે, તીર્થાલિકની રક્ષાર્થે ન્યાયથી અપવાદમાર્ગે સાધુઓને પણ એવી પ્રવૃત્તિ સેવવી પડે છે તો ગૃહસ્થશ્રાવકોને તો તેઓના સ્વાધિકારે અહિંસાની અને હિંસાની પ્રવૃત્તિ સેવવી પડે તેમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી. નિશીથચૂર્ણિમાં લખ્યું છે કે, કોકણુ દેશમાં પાંચસે સાધુનો સંઘ એક ગુફામાં રહ્યો હતો. આચાર્યે એક સાધુને સિંહ વગેરેથી સાધુઓનો નાશ ન થાય તે માટે એક સાધુને ચોકી કરવા મૂક્યો. રાત્રે એકેક પહોરે એકેક સિંહ આવ્યો. સાધુએ સિંહને દૂર કાઢવામાટે સિંહના કપાલ પર દંડ માર્યો તેથી સિંહ દૂર જઈ મરણ પામ્યો. એમ ત્રણ પ્રહરમાં ત્રણ સિંહ મરણ પામ્યા. ચોથા પ્રહરે ચોકીદાર સાધુ સૂઈ રહ્યા. બીજા સાધુઓ જાગ્યા. તેઓએ આચાર્યને ત્રણ સિંહોના મરણની ખબર કહી. ચોકીદાર સાધુ જાગ્યા અને તેમણે રાત્રીની હંકીકત કહી. આચાર્યે ચોકીદાર સાધુને અલ્પહિંસા અને

સાધુઓની રક્ષારૂપ મહાધર્મની સેવાલકિલ દૃષ્ટિએ ક્ષત ઇરિયાવ-
 દિયાનું પ્રાયશ્ચિત આપ્યું. ઇત્યાદિ અનેક દૃષ્ટાંતોથી વીશક્ષાની
 હયા પાળનાર સાધુઓને પણ ખાસ આપત્તિકાલીનઅપવાદકારણે
 અથ્થ હોષ અને મહાધર્મદૃષ્ટિએ હિંસા કરવી પડે છે, પણ તે
 હિંસાજ અહિંસાની રક્ષક છે. ગૃહસ્થ વ્રતધારી શ્રાવકોને પણ
 ઉત્સર્ગ અને આપદ્વશાયુકત અપવાદ એ બે દૃષ્ટિએ સ્પૂલ
 પ્રાણાતિપાતવિરમણ વ્રત હોય છે. જૈનોને જૈનધર્મ સંબંધી
 મુનિ વગેરેની રક્ષણાર્થે ધર્મયુદ્ધ, ધર્મ્ય દૃષ્ટિએ કરવું પડે છે. એ
 એ પ્રમાણે તેઓ ન વર્તે તે છેવટે જૈન કૌમ, જૈન સંઘ,
 જૈન ધર્મતીર્થ વગેરેનો જૈનધર્મના શત્રુઓ નાશ કરે અને જૈનોની
 હુનિયામાં અસ્તિતા ન રહે. માટે ગૃહસ્થ જૈનોને ધર્મયુદ્ધ,
 ગૃહસ્થ હશામાં કરવું પડે છે.

તથ્યા

જૈનસંઘસ્ય યત્સ્વત્ત્વં, તસ્યરક્ષણદ્વેતવે
 જૈનાનાં શત્રુભિઃસાર્થ, ધર્મયુદ્ધં પ્રકીર્તિતમા૨૧
 અન્યધર્મિસમાજેન, જૈનસંઘવિનાશને;
 પ્રવૃત્તિઃક્રિયત્તેતર્હિ, ધર્મયુદ્ધં પ્રકીર્તિતમા૨૨
 જૈનાનાં જૈનસંઘસ્ય, જૈનધર્મસ્યઘાતકાઃ
 તૈઃસહધર્મયુદ્ધંતુ, જૈનૈઃ સત્યંપ્રક્રિયતે૨૩
 દેશસ્ત્રીપુત્રવિતેભ્યો જૈનધર્મમતિમિયમ્
 મન્યમાનાસ્તદર્થંચ, જીવન્તિજૈનધર્મિણઃ૨૪
 શ્રીજૈનધર્મપલાઽસ્તિ, જૈનાનાં જીવનં પરમ્
 જૈનધર્મવિનાજૈના, જીવન્તોઽપિમૃતાઃસહુ૨૫
 પ્રાણાન્તેજૈનધર્મયે, ત્યજન્તિ ન મયાદિષુ
 જીવન્તિજૈનધર્માય, જૈનાસ્તે વિશ્વજીવિનઃ૨૬
 ક્ષેત્રકાલાનુસારેણ, સ્વાઽસ્તમસંઘાદિરક્ષણે;
 અલ્પદોષોમહાધર્મા, જૈનાનાં ધર્મ્વકર્મસુ૨૭
 સ્વદેશસ્વાઽસ્તમરક્ષાર્થ, ધર્મસંઘાદિરક્ષણે
 ધર્મયુદ્ધંચ જૈનાનાં, મર્ત ધર્મસ્યરક્ષકમ્ ૨૮

૩૬

જૈનસંઘાદિરક્ષાર્થ, ધર્મયુદ્ધાદિકર્મસુ;
દ્વિસાષ્ટ્યદ્વિસાવિજ્ઞેયા, અસ્પદોષમહાકલા૥૧

સુરિવાચકસાધુનાં, શ્રાવકાણાંપ્રરક્ષણે
યથોચ્યંતરપ્રકર્તવ્યં, દેશકાલસ્વશક્તિઃ૥૨૦

દુષ્ટસ્વાર્થાદિકૈર્દોષૈ, રન્યધાર્મિકદેહિનામ્
કર્તવ્યથા ન કદાદિસા ધર્મયુદ્ધંવિના જનૈઃ૥૨૧

ગૃહસ્થજૈનસંઘેન, સ્વાધિકારવિવેકતઃ
ધર્મસંઘાદિરક્ષાર્થ, યતિતત્ત્વ્યંવિશેષતઃ૥૨૨

સ્વાત્મસંઘાદિશક્તયા યે, શક્તા જૈના વિધર્મિણામ્
મૈત્રીકર્મસુચોગ્યા સ્તે, ભવન્તિનાન્યથામતાઃ૥૨૩

સ્વાતંત્ર્યસ્વાત્મશક્તયાઐઃ પારતંત્ર્યમશક્તિઃ
વિજ્ઞાયૈવંસદાજૈનૈઃ સમ્પાઘાઃસર્વશક્તયઃ૥૨૪

સર્વેવિશ્વપ્રજ્ઞાશાન્તર્યૈ, જૈનધર્મસ્યશક્તયઃ
સન્તિત્રિશ્વસ્યરક્ષાર્થ, જૈનધર્મોઽસ્તિશશ્વતઃ૥૨૫

અન્યધાર્મિકલોકાનાં, રક્ષા કાર્યા વિવેકતઃ
જૈનાનાંજૈનધર્મોઽસ્તિ સ્વાન્યશાન્તિસુખપદઃ૥૨૬

જૈનધર્મસ્મરક્ષાતુ, જૈનાનાંરક્ષણાદ્ભવેત્
જૈનધર્મસ્મરક્ષાતઃ વિશ્વસ્મિન્ સુજ્ઞશાન્તયઃ૥૨૭

રક્ષિતાસ્યુર્યંદાજૈના, અન્યૈસ્તદિદ્મૂતાઃજલુ
ઝીવન્તસ્તેતદાજ્ઞેયાઃ સ્વશક્તયાર્થઃપ્રજીવિનઃ૥૨૮

ભાવર્થ-જૈન સંઘના સ્વત્વરક્ષાર્થે જૈનોનો નાશ કરનારા શત્રુઓ સાથે જૈનોવડે ધર્મ યુદ્ધ કરાય છે. જૈનોના ધાતકોના કુ-મહાઓથી પોતાનું રક્ષણ કરવા જૈનોવડે ધર્મ યુદ્ધ કરાય છે. દેશ, સ્ત્રી, યુગ, લક્ષ્મી કરતાં જૈનધર્મને જૈનોએ અતિપ્રિયમનવો અને તેની રક્ષાવૃદ્ધિમાટે જ જૈનો જીવે છે. જૈન ધર્મ છે તે જ જૈનોનું પરમભક્ષન છે. માટે જૈન ધર્મવિના જીવતા એવા જૈનો મરેલા છે. પ્રાણીને પણ જૈનધર્મનો પ્રાણનાશાદિકના ભયમાં અને બાણની અનેકસાલ-

ચોમાં પણ જેઓ ત્યાગ કરતા નથી તેજ જૈનો તરીકે વિશ્વમાં
 જીવી શકે છે. દ્રવ્યક્ષેત્રકાલાલાવાતુસારે સ્વાત્મસંઘતીર્થાદિકની ર-
 ક્ષાથે અલ્પદોષ અને તેની અપેક્ષાએ મહાધર્મ થાય એવી રીતે ધર્મ
 કર્મોમાં જૈનોની પ્રવૃત્તિ છે. જૈનધર્મ, જૈન સંઘ, જૈનમંદિર, સ્વકુટુંબ
 જન્મભૂમિની રક્ષા માટે સમ્યગ્દષ્ટિ જૈનોને ખાસ અપવાદે હિંસા
 પણ અહિંસા છે. કારણ કે તેથી ધર્મ સંઘ વગેરેની અહિંસા થાય
 છે. સૂરિવાચક સાધુ સાધ્વી શ્રાવિકા તીર્થ દેરાસર વગેરેની રક્ષા
 માટે ક્ષેત્ર કાલાતુસારે જેમ કરવું ઘટે તેમ કરવું. દુષ્ટસ્વાર્થ અ-
 ન્યાય આદિદોષોથી અન્યધાર્મિકકોમોની જૈનોએ કદાપિ હિંસા
 ન કરવી. ધર્મયુદ્ધના હેતુઓથી ધર્મયુદ્ધમાંજ અપવાદે ગૃહસ્થ
 જૈનોની અલ્પદોષ અને મહાલાલની દષ્ટિએ હિંસાની ઉપયોગિતા
 છે. જૈનોએ અન્યોપર રાજ્યાદિકના લોભાર્થે આક્રમણ ન કરવું
 પણ પોતાના ધર્મસંઘતીર્થ વગેરે પર અન્યકોમો હુમલો લાવે
 ત્યારે ધર્મ સંઘ કુટુંબ દેશ વગેરેની રક્ષા માટે તો તેઓને હુમલો
 હાકાવવા ખાસ જેમ ઘટે તેમ ધર્મયુદ્ધ કરવું. પોતાની અને સંઘની
 શક્તિથી શક્ત જૈનો છે તેજ અન્યધર્મી વિધર્મીઓની સાથે મૈત્રી
 સુલેહમાં અધિકારી છે. અશક્ત જૈનોને અન્ય બળવાન કોમો
 સાથે મૈત્રીથી વર્તવાની શક્તિ રહેતી નથી. સબળાની સાથે
 સબળાની મૈત્રી ટકી શકે એવી શક્તિયોથી શક્ત બળવાન
 બનવું જોઈએ. સ્વાત્મ સંઘની શક્તિવડે સ્વતંત્ર તથા સંઘતું સ્વા-
 તંત્ર્ય રહે છે અને સ્વસંઘની અશક્તિથી પારતંત્ર્ય-થાય છે એવું
 જૈનોએ જાણીને સર્વ શક્તિયોને પ્રાપ્ત કરવી જોઈએ. સર્વ વિશ્વની
 સુખશાંતિમાટે જૈનધર્મની શક્તિયો છે. સર્વ વિશ્વની રક્ષાથે
 જૈનધર્મ શાશ્વત ઉપયોગી છે. જૈનોએ અન્યધાર્મિકલોકોની રક્ષા
 કરવી અને છેવટે પશુઓ પંખીઓ વૃક્ષો વગેરેની રક્ષા કયા કરવી.
 સર્વવિશ્વવર્તિલોકોના હિતમાં ભાગ લેવો. રોગીઓના દુઃખીઓના
 દુઃખ દૂર કરવા પ્રયત્ન કરવો એજ જૈનધર્મ છે તથા પોતાને અને
 અન્યજીવોને સુખશાંતિદેનાર જૈનધર્મ છે. જૈનોના રક્ષણથીજ

જૈનધર્મની રક્ષા થાય છે અને જૈનોની રક્ષાથી વિશ્વમાં સુખશાંતિ પ્રવર્તે છે. જૈનોએ પોતાની રક્ષા, પોતાના બંધે કરવી જોઈએ. જૈનો આત્માને-ધર્મ માને છે, તેથી તેઓએ આત્માની અવંત શક્તિયોનો વિશ્વાસ રાખીને પોતાની રક્ષામાંટે અન્યકોમોપર આધાર ન રાખવો જોઈએ. જ્યારે અન્યકોમોવડે જૈનોની રક્ષા થાય છે એવા જ્યારે જૈનો ખની બાય છે ત્યારે તે ભૂલતાં છતાં મરેલા જૈનો બાણુવા. સ્વસંધશક્તિવડે જે જૈનો અન્યકોમોની હરિકાઈમાં ભવતા રહે છે અને જૈનધર્મ પાળતાં છતાં જે જૈનો ભવતા છે તેજ જૈનો શક્તિયોવડે ભવતા બાણુવા.

ઉપરના શ્લોકોની અમારી માન્યતાથી લાલાભુએ બાણુવું કે ગૃહસ્થ જૈનોની એવી ધર્મ્યુદ્ધપ્રવૃત્તિ છે. જે બ્રાહ્મણી અને અંતરની નબળાઈને છૂટે અને સદ્ગુણ સદ્વાચાર પાળવામાં શક્ત બને તે જૈન છે, જૈનધર્મ પાળવામાં શૌચાદિક ગુણોની જરૂર છે. કાય-રેહી જૈનધર્મ પાળી શકાતો નથી. જે મરવું શીખે છે તે જૈન બને છે. શૂદ્રસ્થ જૈનધર્મોડસ્થિત, કાત્તરસ્થ કદાડપિત. મૂરાએ જૈન ધર્મ છે પણ કાયરનો જૈનધર્મ નથી. ગૃહસ્થ જૈનો ચાર પ્રકારે છે: બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્ર, એ ચારવર્ણો સ્વસ્વગુણકર્મો-નુસારે વર્તી છતાં જૈનધર્મ પાળી શકે છે. સુભવાતના રાજા કુમારપાળ સુધી બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્રો સ્વસ્વગુણકર્મો-નુસારે વર્તતા છતાં જૈનધર્મ પાળતા હતા. જૈનો, ખેતી વ્યાપાર હુણ-રક્ષા ક્ષાત્રકર્મ વિદ્યા વગેરેથી આભુવિકા ચલાવી શકે છે. દેશ પરદેશ જઈ શકે છે. ગૃહસ્થના અધિકાર પ્રમાણે પચ્ચે છે. કુલુંબ વગેરેનું પાલન કરી શકે છે. દેશરાજ્યાદિકની ધર્મ્ય પ્રવૃત્તિ કરી શકે છે. રાજ્ય વગેરેમાં આગેવાની ભયો ભાગ લઈ શકે છે, દેશ રાજ્યાદિક રક્ષણુથે ધર્મ્યુદ્ધાદિક યોગ્યપ્રવૃત્તિ કરી શકે છે. રાજ્ય વગેરેમાં આગેવાની ભયો ભાગ લેઈ શકે છે' દેશ રાજ્યાદિક રક્ષણુથે ધર્મ્યુદ્ધાદિક યોગ્ય પ્રવૃત્તિ કરી શકે છે અને તેમાં ભવોની ચંતના કરે છે અને વિવેકથી વર્તી શકે છે, અને ગૃહસ્થ

દશાના અધિકાર પ્રમાણે દેશથી વ્રત ધારી જૈનો સવાવિસવાની
 હયા પાળે છે, અને જે વ્રત ધારી ગૃહસ્થ જૈના નથી, એવા અવિરતિ
 અને જૈનધર્મની પૂર્ણ શ્રદ્ધાવાળા જૈનો, સ્વકર્મ અવરિતના ઉદયથી
 દયાદિક વ્રત લેઈ શકતા નથી અને દોષોને દોષ તરીકે જાણી
 તેનો ત્યાગ કરવા ઇચ્છા રાખે છે. એવા અવિરતિ ગૃહસ્થ જૈનધર્મી
 એને તો સવાવિસવાની હયાતું પણ વ્રત હોતું નથી. તેઓ વ્રતથી
 મોકળા હોય છે છતાં જૈન સંઘ, જૈનતીર્થ જૈન મંદિર આદિની રક્ષામાં
 પોતાતું મસ્તક આપે છે અર્થાત્ સ્વપ્રાણોની કુર્બાની કરે છે. તેઓ
 જૈન દેવ ગુરૂધર્મની રક્ષામાં મરી મથે છે. દેશવિરતિ પાળવાની
 ઇચ્છા હોય છે તે વ્રતધારી જૈન થાય છે અને જેઓ વ્રત પાળવાની
 શક્તિવાળા નથી તેઓ સ્થૂલપ્રાણુતિવાતવિરમણુ આદિ ખારવતોને
 અંગીકાર કરતા નથી પણ વ્રત વિના એકલી જૈનધર્મની
 શ્રદ્ધા ધારીને દેવગુરૂ ધર્મસંઘની સેવા ભક્તિથોજ તેઓ જૈના
 તરીકે રહી શકે છે અને ભવિષ્યમાં આગળ વધે છે. તેથી લાલાજી !!
 તમારે પણ જો જૈન બનવું હોય તો જે પ્રકારના ગૃહસ્થો જૈનો
 ખતાવ્યા તેમાંથી તમારી શક્તિ પ્રમાણે ગમે તે કોટિના ગૃહસ્થ
 જૈન થઈ શકો તેમ છો. તથા તમે જાણી શકશો કે " ગૃહસ્થ જૈના
 ચરમ કોટિની હયા-અહિંસા સુધી જઈ શકતા નથી. તેથી તમને
 ગૃહસ્થ જૈન બનવામાં કાયરપણું રહેશે નહીં.

ચોવીશતીર્થ કરોના સમયમાં ઉપર પ્રમાણે ચારે વર્ણના
 ગૃહસ્થોએ જૈનધર્મ પાળ્યો હતો. વિક્રમ સંવત્ તેરમા સૈકા સુધી
 પ્રાક્ષણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શુદ્રોએ ગૃહસ્થ દશા યોગ્ય શ્રાવક જૈન
 ધર્મ પાળ્યો હતો અને તેથી તેઓએ પહેલા નંબરની કાયરતાને
 દેશવટો દીધો હતો. જૈનધર્મ પાળવામાં પ્રથમ આત્મલોગ આપતાં,
 અને મરતાં શિખવું પડે છે. તેથી મરવામાં જે કાયર હોય છે તથા
 જેઓ અજ્ઞાનમોહથી અન્ધ થએલા હોય છે, તેઓને તો જૈન થવું
 ન શકે તેમાં જૈનધર્મનો દોષ નથી પણ તેઓના કર્મનો દોષ છે.

પ્રભુ મહાવીરદેવના સમયમાં ઉજ્જયિની (માળવાનો) ચંદ્ર પ્રદોત રાજ-મગધદેશનો શ્રેષ્ઠિકરાજ, વિશાલાનો ચેટકરાજ, સિન્ધદેશનો ઉદાસીરાજ, કૌશાંબીનો ઉદયનરાજ, દક્ષિણદેશનો શુવકરાજ વગેરે અનેક જૈન રાજાઓને જૈનધર્મ પાળવામાં કંઈ પણ હાનિ થઈ નથી પણ તેઓની તેથી વ્યાવહારિક તથા ધાર્મિક ઉન્નતિ થઈ હતી. અશોકરાજ, ચંદ્રગુપ્તરાજ, કુષ્ણાલરાજ તથા સંપ્રતિરાજને જૈનધર્મ પાળવામાં હરકત આવી નહીં. ખાસ્વેલરાજ કે જે મહાસમર્થ રાજા હતો અને તેણે હિંદના અનેક રાજાઓને શ્રી લીધા હતા, તે કંઈ જૈનધર્મ પાળવાથી નબળો અશક્ત થયો નહીં. વ્વાલીયરનો આમરાજ તથા કનોજનો હર્ષવર્ધનરાજ જૈન હતો, તેઓ જૈનધર્મ પાળવાથી શક્તિમંત બન્યા હતા. જ્યારે સૌરાષ્ટ્રની ગાદીપર જૈનરાજ શિલાહિત્ય હતો ત્યારે સૌરાષ્ટ્રની ઝાહોજલાલી વર્તાતી હતી. ગુજરાતની ગાદી સ્થાપનાર વનરાજને જૈનાચાર્ય શીલગુણસૂરિની કેળવણી મળી હતી અને તેથી તે જૈનધર્મી થયો હતો પણ ઉલટો તે જૈનધર્મ પાળ્યાથી મહા-બળવાન બન્યો અને ગુજરાતનું રાજ્ય પુનઃસ્થાપ્યું. ગુજરાતનો સોલંકી કુમારપાલરાજ જૈનધર્મી હતો, તે સર્વે અન્યરાજાઓની સાથે લડવામાં વિજયી બન્યા હતા. હાર પામવી, સુદ્ધાદિકથી કાયર થઈ પાછા ભાગવું તે જૈનોને છાજતું નથી. વસ્તુપાલ અને તેજપાલ બંને ગુજરાતના પ્રધાન અને જૈન હતા તેમણે મુસલમાન આદશાહથી હાર પામેલા ગુજરાતના રાજાને પુનઃ ધોળકામાં બળવાન કર્યો. મેવાડના ભામાશા શેઠે પ્રતાપસિંહ રાણાના રાજ્યનું પુનઃ સ્થાપન કરવામાં સ્વધનનો હોમ કર્યો. વસ્તુપાલ જેવાઓ શ્રાવકનાં વ્રત ધારણ કરવાથી શૂરવીર બન્યા હતા.

૧. સવા વિસવાની દયા-અહિંસા, સત્ય, ઐસીત્યાગ, પ્રર ઐત્યાગ, પરિશ્રદ પરિમાણ, દિક્પરિમાણ, લોગોપલોગ વિરમણ, અનર્થહંડવિરમણ, સામાયિક, દેશાવકાશિક, યૌષ્ઠ અને અભિ-યિની લોજનાદિકથી સેવા (૧૨) એવાં ગૃહસ્થ શ્રાવકનાં આરવ્રત

પાળવામાં અને ગૃહસ્થ જૈન બનવામાં કોઈ જાતની કાયરતા પ્રગટતી નથી, પરંતુ તેથી પશુબલ ટળે છે અને આત્મબળ પ્રગટે છે.

ગૃહસ્થજૈનોએ ગૃહસ્થ જૈનધર્મના સ્વાધિકારે કયા કરવી જોઈએ અને સાધુઓના જેવી વ્રત લેવાની ઇચ્છા થાય તો પછી ગૃહવાસમાં ન રહેવું. પોતાના ગૃહસ્થધર્મના અધિકારની ફરજોને અહા કરીને ગૃહસ્થ જૈનોએ વર્તવું એમ જૈનશાસ્ત્રોમાં જણાવ્યું છે.

લાલાજીએ સમજવું જોઈએ કે જૈનોએ અંગ્રેજસરકારના રાજ્ય પૂર્વે હિંદમાં રાજકીયબામતમાં અગ્રગણ્ય ભાગ લીધો હતો, પરદેશ-પરદ્વીપમાં પણ વ્યાપારથી મેતિશા શેઠ સરખા જૈનો, હિંદુઓની પેઠે ગયા હતા. ગૃહસ્થ જૈન, દુનિયામાં અગર ધર્મ માર્ગમાં નબળો કાયર થઈ જાય એવું જૈન શાસ્ત્રોમાં કોઈપણ ક્ષ્યાને કંઈપણ જણાવવામાં આવ્યું નથી. હાલ તો હિંદુ સુસલમાન રજપુત વૈશ્યવવણિકો અને જૈન વણિકો સર્વે જ્યાં ત્યાં નબળા પડી ગયા છે, ત્યાં એકલા જૈન વણિકોની કાયરતાને કોપી જૈન થવામાં કાયરતા બતાવવી તે તો હાલના હિંદુ અગર સુસલમાન થવામાં કાયરતા બતાવવા ધરોબર છે. લાલાજી તમને અમે પુછીએ છીએ તમોએ વ્યાખ્યાનો વિના ખીજી સ્વરાજ્યારિક બાબતમાં કંઈ બહાદુરી બતાવી? તમારા સમાન ધર્મીઓએ, બહાદુરી બતાવી કાયરતા ત્યજી છે? તેના પુરાવા બહેરમાં નામવાર કાર્યથી આપશો? બ્રિટીશ સરકારના રાજ્યમાં સર્વ કોમોમાં કાયરપણું આવ્યું છે. રજપુતો અને સુસલમાનો પણ નબળા પડી ગયા છે તો વૈશ્યમાં પણ વ્યાપારી જે કોમ હોય તે યુરોપમાં અગર હિંદમાં ગમે તે ધર્મ પાળનારી હોય તો તે લીડ-કાયર, સ્વભાવે રહે છે તેથી જૈન બનવામાં કોઈ જાતનો કોપ આવતો નથી. વૈશ્યવ વ્યાપારીઓ-હિંદુ વ્યાપારીઓ પણ જૈનવણિક વ્યાપારીકોમથી રાજ્યારિક અબળમાં કંઈ વિશેષ બળવાન નથી તેથી હિંદુ વૈશ્યવ બનવામાં પહેલા નંબરની કાયરતા જણાવવાની તમારે જરૂર હતી, પણ તમોએ તે ન જણાવી તેમાં ભૂલ થઈ અને હિંદુ બનવામાં

૪૫

કાયરપણું પણ ધર્મ છે એવું ચક્ષુપાતપણું દર્શાવું એમ કેમ ન કહેવાય ? તે વિચારી જોશો. દરેક ધર્મમાં ક્ષત્રિયભૂતિ હોય તે બળવાન હોય છે. કાલ હિંદુ જૈન સુસહમાન કેમમાં ક્ષત્રિયવર્ગની ન્યૂનતા છે. યુરોપમાંથી ક્ષત્રિય વર્ગ ઘણો હોય છે તે કામર નથી પણ સ્વાર્થી છે તેથી અન્ય હિંદુ વગેરે દેશોની તરફ સહાનુભૂતિ રાખી શકતો નથી. હવે તે વ્યાપારી જૈનોએ ખરા ક્ષત્રિય વ્યાપારી વિકાન બનવું જોઈએ. પોતાની કેમમાં સર્વ શક્તિયોને ખીલવવી જોઈએ. અન્યકોમોની હરિકાષમાં જો તે પાછળ પડ્યા તો હુનિયામાં તેઓનું અસ્તિત્વ ભયમાં છે એમ સમજી હવે શક્તિમંત સ્વયં જોઈએ. વિશ્વમાં જૈન ધર્મ છે, તે શ્રેષ્ઠ છે. હવે યુરોપીયવિકાનો જૈનધર્મને સર્વધર્મોમાં શ્રેષ્ઠતરીકે વખાણવા લાગ્યા છે. સર્વવિશ્વલોકોનું સર્વપ્રકારે હિત કલ્યાણ કરનાર જૈન ધર્મ છે, એમ જૈન શાસ્ત્રોમાં જણાવ્યું છે. આત્માની શુદ્ધિ કરનાર અને આત્માના પૂણું જ્ઞાનાનન્દને પ્રકાશનાર જૈનધર્મ છે.

સર્વદર્શનરૂપોઽસ્તિ, જૈનધર્મઃ સનાતનઃ

સેવિતે જૈનધર્મેતુ, સર્વે ધર્માઃ પ્રસેવિતાઃ ॥ ૧ ॥

વિશ્વલોકસુખાર્થં ચો, મનોબાકાતમયોમતઃ

મવર્તનમ્પશ્યસ્તઃ જૈનધર્મઃ સનાતનઃ ॥ ૨ ॥

સેવામસ્તિશ્વસજ્ઞાનં, સદ્વિચારમદ્વૈસયઃ

જૈનધર્મોઽસ્તિવિશ્વસ્ય, પરોપકારકારકઃ ॥ ૩ ॥

જૈનલોકહિતાર્થાય, કર્તવ્યાઃ સુપ્રવૃત્તયઃ

આસ્મશુદ્ધોપયોગેન, નિકેપા જૈનધર્મિણઃ ॥ ૪ ॥

દર્શનજ્ઞાનચારિત્ર-રૂપ આત્માજ્ઞતાદિતઃ

તદ્વાઽસ્મર્મર્મણશુદ્ધયર્થ-જૈનધર્મોઽસ્તિકારણમ્ ॥ ૫ ॥

સેવામસ્તિશ્વસજ્ઞાનં વુર્ગુણાનાંવિનાશનમ્

સદ્ગુણાચારરૂપોઽસ્તિ, જૈનધર્મઃ સનાતનઃ ॥ ૬ ॥

સ્વાન્યલોકસ્યશુદ્ધયર્થ, સુસ્વાર્થંચજિનોવિતઃ

જૈનધર્મો જનૈઃપાલ્યઃ સદ્ગુણસદ્વ્રતાત્મકઃ ॥ ૭ ॥

૪૬

સ્વાતંત્ર્યસદ્ગુણૈરસ્તિ, પારતંત્ર્યંચ દુર્ગુણઃ
 સ્વરાજ્યં સદ્ગુણૈરસ્તિ, નરાજ્યંદુર્ગુણૈર્ભુવિ ॥ ૮ ॥
 સ્વાતંત્ર્યં જૈનધર્મસ્ય-લક્ષણં દુઃસનાશકમ
 ચિદ્વાનન્દ્યાત્તયેસત્યં, જૈનધર્મોઽસ્તિકારણમ્ ॥ ૯ ॥
 જિનેન્દ્રવીરભક્તાનાં, જૈનાનાં પ્રોક્ષકારકઃ
 જૈનધર્મોઽસ્તિસદ્દેતુઃ સત્યં હૃદિ નિમાલય ॥ ૧૦ ॥
 શ્રદ્ધાપ્રીતિતપોધૈર્યં-સજ્ઞાનમકિધારકાઃ
 દયાસત્યાદિભિર્યુક્તા જૈનાઃસ્યુર્વિશ્વતારકાઃ ॥ ૧૧ ॥
 શાઘ્યાન્તરસ્થસામ્રાજ્ય-ધારકાજૈનધર્મિણઃ
 વિશ્વજીવોપકારાદિ-, કાર્યેષુ સ્વર્પિતાઃસદા ॥ ૧૨ ॥
 જૈનેતરમનુષ્યાણાં, પશુપક્ષ્યાદિદેહિનામ્
 હિતાર્થં કાર્યકર્તારો, જૈના જયન્તિભૂતલે ॥ ૧૩ ॥
 જૈનૈર્દિવિશ્વલોકૈઃસદ, સ્વાત્મવત્તદર્શનંતથા
 વર્તનં સ્વાધિકારેણ, કર્તવ્યં સ્વાન્યશર્મદમ્ ॥ ૧૪ ॥
 ભિન્નધર્મિમનુષ્યાણાં, કર્તવ્યં નૈશ્વપીઢનમ્ ॥
 પરોપકારઃકર્તવ્યઃ કાયવિસ્તાદિશક્તિઃ ॥ ૧૫ ॥

ભાવાર્થ-સાતનયોની સાપેક્ષાએ જેમાં વેકાન્તદર્શન, બૌદ્ધ
 નૈયાયિક, સાંખ્ય, આદિ દર્શનોના મૂળસિદ્ધાંતતત્ત્વનો સમાવેશ
 થાય છે એવું જૈન દર્શન છે તે અપેક્ષાએ સર્વદર્શનરૂપ છે અને તે
 જૈનધર્મ છે અને તે સનાતન છે માટે જૈનધર્મને સેવતાં સર્વ ધર્મો
 સેવ્યા એમ બ્રહ્મવુ “પદ્દર્શન જિન અંગ ભણિ જે” એમ આ-
 નંદધનભ મહારાજ કહે છે. વિશ્વલોકોના સુખનેમાટે મનોવાણી
 કાયાથી સત્પ્રવૃત્તિ કરવી તે જૈનધર્મ છે. સેવા ભક્તિ, સુસાન,
 સદ્વિચાર પ્રવૃત્તિયો તે જૈનધર્મ છે, અને તે વિશ્વનો ઉપકારક છે.
 જૈનોએ વિશ્વલોક હિતમાટે જૈનધર્મના પ્રચારરૂપી સુપ્રવૃત્તિ
 કરવી. આત્મશુદ્ધોપયોગવડે સ્વાધિકારે કર્મો કરતાં એવા જૈનો
 નિર્લેપી છે. દર્શનજ્ઞાનચરિત્રરૂપ આત્મા અનાદિ અનંત છે તે
 કર્મસંયોગી છે તેની શુદ્ધિ કરનાર જૈનધર્મ છે, તે સત્યહેતુ છે.

૪૭

સેવા, ભક્તિ, જ્ઞાન, સત્ક્રિયા યોગ, દુર્ગુણનાશ, અને સદ્ગુણાચાર રૂપ જૈન ધર્મ છે. સ્વ અને અન્ય લોકોની શુદ્ધિમાટે તથા સર્વ લોકોના સુખમાટે સર્વજ્ઞ મહાવીરદેવે જૈનધર્મ પ્રકાશ્યો છે અને તેથી જૈનધર્મ પાળનારાઓની શુદ્ધિ તથા તેઓને મુક્તિ સુખ મળે છે. સદ્ગુણો અને સત્વ્રતો તે જૈનધર્મ છે. જૈનધર્મમાં આત્માની શુદ્ધિ થવાના ઉપાયો યાને મોક્ષપામવાના ઉપાયો દર્શાવ્યા છે.

જૈનધર્મ છે તે સ્વાતંત્ર્ય છે. સદ્ગુણોવડે સ્વાતંત્ર્ય છે અને દુર્ગુણોવડે પારતંત્ર્ય છે. આત્મરાજ્ય પમાડનાર જૈનધર્મ છે અને બાહ્યરાજ્ય પમાડનાર જૈનધર્મ છે. દુર્ગુણોવડે આત્મરાજ્ય નથી. પૂર્ણજ્ઞાન અને પૂર્ણ આનંદ પમાડનાર જૈનધર્મ છે. વિશ્વવર્તિ સર્વમનુષ્યોને આત્માના સદ્ગુણોપ્રતિ દોરનાર અને કામક્રોધ લોભ ઈર્ષ્યા મોહ વગેરેનો નાશ કરનાર જૈનધર્મ છે. પ્રભુમહાવીર જિનેશ્વરને દેવ માનનારા અને જૈનશાસ્ત્રોને તથા ગુરુને તથા જૈનધર્મને માનનારા અને પાલનારા જૈનો ગણાય છે અને એવા જૈનોને મોક્ષદાયક જૈનધર્મ છે એમ સત્યને હૃદયમાં વિચારો !! શ્રદ્ધા, શુદ્ધપ્રેમ, ઉત્સાહ, તપ, ધૈર્ય, ઉદમ, જ્ઞાનયોગ, કર્મયોગ, ભક્તિસેવા દયા, સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય, સંતોષ, અલક્ષ્યલક્ષણત્યાગ અને દુરાચારત્યાગ કરનારા જૈનો સર્વવિશ્વલોકોને તારનારા થાય છે. બ્રાહ્માન્તર સામ્રાજ્ય ધારક જૈનો છે. વિશ્વલોકોને ઉપકાર કરનારા અને તેઓને જૈનધર્મી બનાવવામાં અર્પાયલા એવા જૈનો હોય છે. જેઓ જૈન નથી એવા અન્ય સર્વ લોકોની સેવામાં તથા પશુ પંખી વૃક્ષાદિની રક્ષા સેવામાં તેઓના હિત માટે સર્વકાર્ય કરનારા જૈનો હોય છે. જૈનોએ વિશ્વવર્તિસર્વલોકોને સ્વાત્મવત્ દેખવા અને તેઓની સાથે સ્વાત્મવત્ વર્તાવું. જૈનોએ અન્યધર્મી મનુષ્યોને પીડવા નહીં અને સ્વાધિકારે યથાશક્તિ જૈનશાસ્ત્રોના અવિરોધીપણે અન્ય જીવોપર ઉપકારો કરવા અને વિશ્વલોકોની સેવામાં અર્પાઈ જવું. જૈનોએ જૈન ધર્મના વિરોધીઓ સાથે સાવચેતીથી વર્તાવું. ઉપરના શ્લોકો પ્રમાણે જૈનોનો જૈનધર્મ છે અને જૈનો પશુ ઉપર પ્રમાણે શ્રદ્ધાવ્રતાદિકગુણ સુકૃત હોય છે.

दादादा महाशय !!! जैनशास्त्रोक्तः श्रावणोना ज्येष्ठश्र अने
 सत्तर शुभ दशांशक छे. अभावा रवेला श्रावणधर्म स्वल्प अन्धना
 छे. लाहो वांछ्यो ते तेमे ज्येष्ठ तमने आवरो. तेमज जेनेको
 लभा पिथको जेणे कर्मयोगी जनी कर्मो केवी दीते करवां ते अमेको
 स्वल्पित-कर्मयोगअन्धनां दशांशुं छे. लोकमान्य तिलक जेवा
 सेंकेके पहिलेको कर्मयोग अन्ध वांछ्येने तेम कर्मयोग अन्धनी प्र-
 क्षमा कर्म छे अने जेवा कर्मयोगी जेने अवाधीज देशनी, राजनी,
 प्रबन्धी, संघनी अने धर्मनी उन्नति थाय छे जेम दशांशुं छे.
 भाटे दादादा दाजपतरायल !!! तमे जे अन्धे वांछ्ये जशे अठके
 जेम अवाभां तमे पोते पोताहुं गौरव मानशे अने अन्धेने जेवा
 कर्मयोगी जेने अनाववाभां सहायी रागीजनी शकशे. सुखमानोनां
 वडिमा, सिंदुमां वेष्णुवधुके अने वधुके जेने ते सवे' व्यापारी
 केम छे तेजेभां कपट कावस्ता होय छे, अजेल वगेरे देशना
 अन्धभारीको पक्ष जेवा होय छे, ते साथे तेजेभां अन्धव्यक्ति
 अशुभो होय छे. गृहस्थ जेने द्यानी छेही केटिजे पढे'या
 नधी अने तेथे तेजे सिंदु सुखमानोनी साथे स्वराज्यविक
 कर्मोभां तमसा साथी आज सुधी रहस छे अने रहेशे. कडेवत छे
 हे वाञ्छिय विना तो सज संवधुहुं राज्य गमुं. जैनवधुकेजे
 शुभवता, भरवाठ, कठिवावाठ, कम्प, भाजवा वगेरेना राजकोना
 प्रभाम जमी तेजेनां जतां राज्यने अजेनेनी साथे सुहितपूर्वक
 सहाके करीमे पथावी दीधां छे. दादादा महाशय !!! गांधीजीजे
 पक्ष जेनेनी अहिंसानी थोडी धधी सुहितने अजुझरी हासभां
 स्वराज्यनी अजवज उली सपी छे अने तेभां तमे पक्ष लजवा
 छे अने ते अहिंसानी बठभां हासभां तमे खाहो छे. ते जसो,
 अमे जैन जनवाभां पेताने धन्य मानो जेवी दशाभां आवे.

६ लाखाजीको आक्षेपः—

जैनोका आचार दर्शन त्यागके अंगमे बहुत ऊंचा है।
 उस के अनुसार पूरा पूरा काम करना मनुष्यके के लिये असं-

૪૬

મથ છે. ફ્સીલિયે જૈનધર્મકા પ્રભાવ મનુષ્ય પ્રકૃતિપર વેલા પદ્ધતા છે કિ ઉસસે મનુષ્યજીવન કે સાધારણ સંગ્રામ કે લિયે નિર્બલ હો જાતે છે, પક ઓરતો જૈનસાધુ ઉચ્ચ કોટીકે સંહાર ત્યાગી છે ઢૂસરી ઓર જૈનજનતા ક્ષુદ્ર જીવોકી તો રક્ષા કરતી છે. પરંતુ મનુષ્યો કે સાથે ઉનકા વર્તાવ ઢઢી હી નિર્દેયતાકા હોતા છે. શાયદ અસાધ્ય આચાર શાસ્ત્રપર બલ દેનેહિ કા યહ પરિણામ છે ॥

આક્ષેપ પારહાર પ્રત્યુત્તર—લાલાલ મહાશય ! જૈનાનું આચાર દર્શન. ત્યાગના અંગમાં ઉત્તમ છે. પરંતુ તેમાં ચોથા આરા અને પાંચમા આરાના લેહેલેહ છે, તથા ગૃહસ્થ અને ત્યાગીના આચારલેહે ત્યાગાચારમાં લેહ છે. ત્યાગીઓ જેવા જૈન ગૃહસ્થોના આચાર નથી, તેથી પોતાની શક્તિ અનુસારે જેટલું વર્તાય તેટલું વર્તાવું તે અપેક્ષાએ ગૃહસ્થ જૈનોના અવિરતિ અને દેશવિરતિ એવા બેલેહ પાડયા છે. તેથી ગૃહસ્થજૈનોને મનુષ્યજીવનના સાધારણ સંગ્રામમાં ગમે તે સ્વાધિકાર યોગ્ય ધંધા વગેરેથી તથા સિપાઈગિરિના ધંધાથી પણ આલવિકા ચલાવવામાં નિર્મલતા આવતી નથી. ત્યાગી જૈન સાધુઓ છે તેજ ઉચ્ચ કોટિના ત્યાગી છે, તેથી ગૃહસ્થજૈનોને ગૃહસ્થ ધર્મપ્રમાણે આલવિકાદિક્ષેત્રોને નિર્દેપપણે કરવામાં હરકત આવતી નથી. હિંદુ વેદાન્તીસંન્યાસીઓ—પરમહંસો—ત્યાગીઓ છે તેથી જેમ ગૃહસ્થહિંદુઓને મનુષ્યજીવનના સંગ્રામમાં નિર્મલતા આવતી નથી, તેમ ગૃહસ્થ જૈનોને પણ મનુષ્યજીવનના સંગ્રામમાં નિર્મલતા આવતી નથી. લાલાલ ! તમે હાલ પ્રત્યક્ષ દેખો છો કે ગૃહસ્થ વ્યાપારી જૈનો, મનુષ્ય જીવનના સાધારણ સંગ્રામ ભૂત આલવિકાદિ વૃત્તિઓમાં વ્યાપાર મીલ વગેરેથી જૈનો—મહાજન તરીકે અગ્રગણ્ય સમલ ગણાય છે. કયા ધંધામાં તે પાછા પડયા છે ? તે તો ખતાવો. કોઈરીતે આલવિકાદિ—વ્યાપારદિ ક્ષેત્રોમાં જૈનો નિર્મલ પડેલા દેખાતા નથી, અને ભવિષ્યમાં જૈનો પાછા પડશે નહીં. જૈનશાસ્ત્રમાં ઉત્સર્ગથી અને અપવદથી ગૃહસ્થ જૈનોને ક્ષેત્ર કાલાનુસારે મનુષ્ય જીવનના સાધારણ સંગ્રામોમાં

7

પાછા પડવાનું અને નિર્બલ બનવાનું હોતું નથી, તેથી જૈનો વિવેકથી વર્તીને સખલ રહી શકે છે, અને રહેશે ત્યાગી જૈન સાધુઓના આચાર પ્રમાણે ગૃહસ્થજૈનોને વર્તવાનો અધિકાર નથી. ગૃહસ્થજૈનોએ ગૃહસ્થ જૈનોને યોગ્ય કહેલા મનુષ્ય જીવનના આજીવિકાદિ કર્મોની સાથે રહીને ધર્મ કરવાનો છે, તેથી ત્યાગીઓનું અને ગૃહસ્થ જૈન શ્રાવકોનું મેરૂ પર્વત અને સર્પપના ઠાણા જેટલું અંતર કચ્ચું છે.

લાલાજીનો આક્ષેપ.

“ મનુષ્યોની સાથે ઉનકા ઘતાઘ ઘડી નિર્દયતાકા હોતા હૈ ॥ લાલાજી !! તમારું આવું લખાણ અનુભવથી બહાર અને અસત્યથી ભરપૂર છે. તમોએ આ ઠેકાણે જૈનો પર નિર્દયતાનો આક્ષેપ મૂકી જૈનોની પ્રતિષ્ઠાનો નાશ કરવા અને જૈનો પર અન્યોનો તિરસ્કાર પ્રગટે એવો ગંભીર અન્યાય કર્યો છે. લાલાજી !!! આવો ખોટો નિર્દયતાનો આક્ષેપ મૂકીને જૈનોને લાગણી દુઃખાવવારૂપ નિર્દયતા તમારા હૃદયમાં છે એવું તમોએ સિદ્ધ કરી દીધું છે. ગૃહસ્થજૈનો, કીડી, મંકોડા, વૃક્ષો, પશુપંખીઓનું રક્ષણ કરે છે. ક્ષુદ્રજીવોનું રક્ષણ કરે છે. તેમાં તેઓ શું ખોટું કરે છે? “ જે માંખ મારે તે મનુષ્ય મારે ” અને તે નિર્દય થાય છે. જે માંખ મારતો નથી તે મનુષ્ય મારતો નથી, તેથી જૈનો નાના જીવોની રક્ષા કરનારા છે અને તેથી મોટા જીવોની વિશેષ રક્ષા કરનારા છે. તેઓએ સર હંદના પહાણોની પેઠે કેવી નિર્દયતા કરી? અને ભૂતકાલમાં તથા હાલમાં કયા કયા મનુષ્યોને મારી નાખ્યા? તે લાલાજી જણાવશો, અને જે તેઓ મનુષ્યોને મારી કાપી નાખતા નથી તો તેઓ મનુષ્યોની સાથે નિર્દયતાથી વર્તે છે એમ કેમ લખી શકાય? તે લાલાજી તમો બંતે વિચારશો. લાલાજી !! વણિક જૈનો શું મનુષ્યોની દયા નથી કરતા? લાલાજી !! સત્ય બણા કે તમારાયજ્ઞોમાં પશુ હોમો અને તરમેધો કરવાની નિર્દયતાના ધોનારા જૈનો છે. દુષકાલ

વખતે આજ સુધી ભુખ્યા ગરીબ મનુષ્યોને જૈનોએ જેટલું અન્ન દાન કર્યું છે તેટલું તમોએ કર્યું હોય તો ઇતિહાસની સાક્ષીથી જણાવશો. જગદુશા, શાન્તિદાસ. (અમદાવાદવાળા) ઇડરના અંબા વીદાસ વગેરેનાં ભાટો આરણ્યો જેટલાં વખાણુ કરે છે, તેટલાં તમારા વર્ગમાંના ગૃહસ્થોનાં સાંભળવામાં આવતાં નથી. વસ્તુપાલ અને તેજપાલે મનુષ્યોના ઉપકારાર્થે તળાવો, વાવો બંધાવી હતી અને સદાવ્રતો ખોલ્યાં હતાં. અમદાવાદના શાંતિદાસ શેઠે દુષ્કાળનો વખતમાં લાખો મનુષ્યોને અન્નક્ષેત્રો ઉઘાડીને ઉગાર્યાં હતાં. ગુજરાત મારવાડ કાઠિયાવાડ વગેરે દેશોમાં જૈનગૃહસ્થોએ વિ. સં. ૧૮૬૯ ના દુષ્કાલમાં તથા વિ. સં. ૧૯૫૬ ના દુષ્કાલમાં લાખો મનુષ્યોને અન્ન આપી જીવાડ્યાં હતાં. ગુજરાત વગેરે દેશોમાં ગૃહસ્થજૈનોએ સાર્વજનિક પાઠશાળા, પ્રસૂતિગ્રહો, ઠાકતરખાનાં, પાંજરાપોળો, સદાવ્રતોમાં કરોડો રૂપૈયા ખર્ચેલા છે. અમદાવાદના પ્રસિદ્ધ શેઠ હેમાભાઈ શેઠે તથા હઠીભાઈ શેઠે હબરો ગરીબ મનુષ્યોને પાળ્યા પોષ્યા છે. પાલીતાણાના ડુંગર પર ચોટી દેરાસરની ટુંક બંધાવનાર મોતિશા શેઠે, શેઠ, નરસિંહ નાથાજી, શેઠ કેશવજી નચકે, તથા સદાસોમજી શેઠે, ગરીબ મનુષ્યોને ખાવામાટે કરોડો કરોડો રૂપૈયા ખર્ચ્યાં છે. કુમારપાલ રાજા દરરોજ ગરીબોને દાન આપ્યા પછી ખાતા હતા. છપ્પનીયાના દુષ્કાળમાં અમો મેસાણે હતા ત્યારે ત્યાંના જૈનોએ પચ્ચીશ હબર રૂપૈયાનું ફંડ કરીને મારવાડ વગેરેમાંથી આવનાર ભૂખ્યા ગરીબમનુષ્યોને ખવરાવી તેઓનું રક્ષણ કર્યું હતું અને તેમાં મારાથી પણ યથાશક્તિ સેવા (ગૃહસ્થામાં) કરાઈ હતી. શેઠ પ્રેમચંદ રાયચંદ મુખાઈવાળાએ સાર્વજનિક ધર્મશાળા શાળાઓ, કુવાઓ ઠાકતરખાનાં વગેરેમાં લગભગ એશીલાખ રૂપૈયા ખર્ચ્યાં હતા. તમારા પંજાબમાં હબરોની સંખ્યામાં જનો છે અને તે ગુજરાતના જેવા ધનવંતો નહીં હોય અને ત્યાંના જૈનો પૈકી કેટલાક સ્થાનકવાસી હોવાથી દાનમાં પાછળ ઠકાપિ

૫૨

હોય તેથી તમોએ લખવામાં ભૂલ કરી હશે. જૈનો વ્યાપાર કરે છે અને વ્યાજ લે છે. પણ તેઓ વ્યાપારી દંડિઓ પશુપંખીઓ ઉપર જેટલી દયા રાખે છે તેટલી મનુષ્યો પર લેણું વસુલ કરવા બાબતમાં દયા રાખતા નથી. એવી દંડિઓ તમોએ લખ્યું હોય તો તેમાં તમોએ અન્યાય કર્યો છે. કારણ કે જૈનો વ્યાપારમાં વ્યાજ લેણું લે છે તેવી રીતે હિંદુ વ્યાપારીઓ પણ લેણું લે છે તેમાં એકલા કંઈ વલ્લિકજૈનોનો દોષ નથી. તેથી તમોએ વૈષ્ણવ વગેરે વ્યાપારીઓ વગેરેના દોષો ન કાઠતાં ગૃહસ્થ જૈનોને મનુષ્યો પ્રતિ નિર્દય જણાવ્યા અને તેમાં કંઈ કારણ પણ ન દર્શાવ્યું તે કેવળ ગૃહસ્થ જૈનો પ્રતિની તમારી ૫ નિંદારૂપ નિર્દયતાની લાગણીજ કારણભૂત જણાય છે. વનરાજ આજુબાજુ અને કરણુથેલી, પુસ્તક લખનારા પ્રાજ્ઞણુપંડિતોએ જેમ જૈનોને હલકા પાડવા કપોલ કલ્પિત લખ્યું છે, તેમ લાલાલ !! તમોએ પણ તમારી જૈનો પ્રતિની દ્રેષ લાગણીથીજ તમોએ એવું હલકુંહલકું ભૂકું લખીને ભવિષ્યનાં બાળકોનાં હૃદયમાં જૈનો પ્રતિ ધિક્કાર ઉત્પન્ન કરાવવામાં તમારી હિંસા દ્રેષણુદ્ધિને કેળવી છે. જૈનો મનુષ્યોની દયા કરતા નથી એવું આજસુધી બન્યું નથી. જૈન શાસ્ત્રોથી તો સિદ્ધ થાય છે કે અસંખ્ય એકેન્દ્રિય જીવોના રક્ષણ કરતાં એક દ્વીન્દ્રિય જીવની રક્ષામાં અને અસંખ્ય દ્વીન્દ્રિયજીવો કરતાં એક ત્રીન્દ્રિયજીવોની રક્ષામાં અને અસંખ્ય ત્રીન્દ્રિયજીવોના કરતાં એક ચતુરિન્દ્રિયજીવોની રક્ષામાં અને અસંખ્ય ચતુરિન્દ્રિય જીવો કરતાં એક પંચેન્દ્રિયજીવની રક્ષામાં વિશેષ પુણ્ય થાય છે. પંચેન્દ્રિય પશુ પંખી જલચર વગેરે કરોડો જીવો કરતાં એક મનુષ્યની રક્ષામાં વિશેષ પુણ્યધર્મ થાય છે, અને અધર્મી નીતિમયજીવગીવાળામનુષ્યની રક્ષા કરતાં એક ધર્મી મનુષ્યની રક્ષામાં વિશેષ પુણ્ય થાય છે. તેમાં પણ સમ્યક્દષ્ટિ, દેશવિરતિ, સર્વવિરતિ, અપ્રમત્ત મુનિઓ, ગણધરો વગેરેની રક્ષા સેવા ભક્તમાં ઉત્તરોત્તર અનંતગણું પુણ્ય ધર્મ કહેલ છે, તેથી

જૈન ગૃહસ્થો દક્ષ-પંડિત હોવાથી મનુષ્યોની રક્ષા દયા પ્રસંગે મનુષ્યોની દયા કરે છે, અને પશુપંખીઓની દયા પ્રસંગે તેઓની દયા કરે છે. ક્રીડી, મંકેડી, પશુ, પંખી-વૃક્ષોની રક્ષા કરતાં દયા કરતાં મનુષ્યોની દયા કરવામાં અનંતશુભ પુણ્ય ધર્મ સમજે છે તેથી તેઓ મનુષ્યો પ્રતિ નિર્દય થઈ શકતા નથી. જૈનો, ક્રીડી મંકેડીના રક્ષણાર્થે કંઈ મનુષ્યોને મારી નાંખતા નથી. તેઓ તેો ગૃહસ્થ ધર્મના સ્વાધિકારે સ્વલ્પહિંસાદોષ, અને મહા દયા ધર્મ લાભ દિગ્વિષ્ટે વર્તે છે. મુસલમાનો, ખ્રિસ્તીઓ, બૌદ્ધો, પારસીઓ અને હિંદુઓ જેટલા પ્રમાણમાં મનુષ્યો પ્રતિ દયાવંત છે, તેના કરતાં વિશેષપ્રમાણમાં જૈનો મનુષ્યોપ્રતિ દયાવંત છે, એવું અમે હાલના સંયોગે અને ભૂતકાળના ઇતિહાસથી ગમે તેવી ચેલેજમાં તે બાબત સિદ્ધ કરવા તૈયાર છીએ.

જ્યારે કુમારિલભટ્ટે સુધન્વા રાજાની સલામાં બૌદ્ધોની સાથે ચર્ચા કરી ત્યારે કુમારિલ ભટ્ટ કોઈ કળાએ જીત્યા અને કુમારિલ ભટ્ટે સુધન્વારાજાને બૌદ્ધોના નાશાર્થે હુકમ કર્યો. તેથી સુધન્વા રાજાએ હુકમ કર્યો કે જ્યાં ત્યાં બૌદ્ધો દેખાય તેઓને મારી નાંખો, અને બૌદ્ધોને મારવામાં દયા કરે તેઓને પણ મારી નાંખો. હિમાલયથી તે કન્યાકુમારી સુધી વસતા બૌદ્ધોને અને જૈનોને મારી નાંખો “શંકરાચાર્ય ચરિત્રવગેરેથી.” હિંદુધર્મીઓની અન્ય ધર્મી મનુષ્યો પ્રતિ થએલી આવી નિર્દયતા સિદ્ધ થાય છે. પાટણની લાખાઆહની કલ્પિત કિંવદન્તિમાં પણ લાખોજૈનોનો નિર્દયતાથી નાશ કરેલો કલ્પનાએ પ્રસિદ્ધ છે. હિંદુઓએ અને બૌદ્ધોએ ધર્મઝનુનથી નિર્દયી બની પરસ્પર હબરો લાખો મનુષ્યોને મારી નાંખ્યા છે. દક્ષિણ મહુરામાં હિંદુઓએ કપટકળાથી આઠ હજાર ઉપર જૈનાચાર્યોને અને લાખો શ્રાવકોને પકડી મારી નાંખ્યા છે. ધર્માંધ મુસલમાનોએ લાખો હિંદુઓના નિર્દયતાથી બન લીધા છે, અને હિંદુઓએ પણ હબરો મુસલમાનોને નિર્દયતાથી મારી નાંખ્યા છે, એવું ઐતિહાસિકધર્મોથી

૫૪

સિદ્ધ થાય છે. મુસલમાનોએ લડાઈઓમાં લાખો ખ્રીસ્તીઓને અને ખ્રીસ્તીઓએ હબરો-લાખો મુસલમાનોને યુદ્ધોમાં નિર્દયપણે મારી નાખ્યા. ઋગ્ વેદમાં જુઓ. હિંદમાં વસતા દર્યુરાજઓને ઋષિયોની સહાયથી આર્યોએ નિર્દયપણે મારી નાખ્યા. હિંદુ રાજાઓએ ક્ષત્રિયોએ પરસ્પર યુદ્ધ કરીને નિર્દય રીતે પરસ્પર સ્હામા પક્ષવાળાઓને મારી નાખ્યા. આર્ય સમાજ ગૃહસ્થો વૈદિક હિંદુધર્મ પ્રચારવામાં લાખો કરોડો રૂપૈયા ખર્ચે છે, પણ અન્ય ધર્મી મનુષ્યો કે જે દુઃખી ગરીબ છે તેઓ માટે લાખો કરોડો રૂપૈયા ખર્ચ્યા એવું બહેરમાં જણાતું નથી, તેથી તે મનુષ્યો પ્રતિ નિર્દય વર્તનવાળા ન ગણાય અને જેનો જ મનુષ્યો પ્રતિનિર્દય વર્તન વાળા છે એવું જે લાલાજીએ લખ્યું, તે અસત્ય પક્ષપાત સ્વધર્મ મોહ વિના ખીજું કશું કંઈ નથી. લાલાજી એવું બહુ છે છતાં પોતાના મેરૂ પર્વત જેટલા દોષ ન જણાય અને પારકો રાઈ જેટલો દોષ મેરૂ પર્વત જેટલો દેખાય એ દુર્જનતા વિના બની શકતું નથી એમ લાલાજીએ બહુવું જોઈએ, અને ગાંધીની પેઠે પોતાની બૂલ કબૂલ કરીને પોતાની અજ્ઞાનતા, પક્ષપાત, દ્રેષતા રૂપ નિર્દયતાને ત્યજીને દયાવંત આદર્શ જીવન તેમણે કરી બતાવવું જોઈએ. લાલાજી !! તમે મુસલમાન ખ્રીસ્તિ હિંદુ વગેરેને નિર્દય વર્તનવાળા ન લખી શક્યા તેનું કારણ એ છે કે તેવું લખવાથી તમારા પર તે કોમોનો કોપ ઉતરવાથી લાલાજી !! તમારું દેશ નાયકપણું મુશ્કેલીમાં આવી રહે, તેથી ગરીબકી જોર સ્વકી મામીનીની કહેવતને અનુસરી જેમ તેમ અગડં બગડં લખવા મંડી પડ્યા છો. લાલાજી !!! વ્યાપારી જેનો, મનુષ્યોની દયા કરવામાં ધર્મ પુણ્ય માને છે. તેઓ પાંજરાપોળો ખાંધી પશુ પંખીઓ વગેરેની દયા કરે છે તેથી એમ કહેવાય છે કે તેઓ મનુષ્યોની દયા કરતા નથી એમ તમેએ માની લીધું છે, તે ફક્ત તમારી ભ્રમણા છે, અને એવી ભ્રમણાથી ભારતના ઇતિહાસ ને ઉપયુક્ત બૂઠું લખી કલંકિત કર્યો છે પણ હવે ન કરો, સુધારો કરો, એમ નિવેદું છું. વ્યાપારી જેનોને જે શિખામણ આપવી

હોય તે શિખામણની દષ્ટિએ શિખામણ આપવી તે જૂદી વાત છે, અને તેમના પર નિર્દયતાનો આરોપ મૂકવો એ વાત જૂદી છે. લાલાજી !! સો ગૃહસ્થ હિંદુઓ અને શત ગૃહસ્થ જૈનોને મનુષ્યો પ્રતિની દયાની લાગણીની પરીક્ષા માટે અમેરિકાના વિદ્વાનોને સોંપો પછી ગૃહસ્થ જૈનો અગર ગૃહસ્થ હિંદુઓ એ બેમાં કોની મનુષ્યો પ્રતિ વિશેષ દયા દષ્ટિ વર્તાન તથા નિર્દયતા છે તે મધ્યસ્થ દષ્ટિથી પરીક્ષીને તેઓ જગતમાં જાહેર કરશે. લાલાજી !! તમારું લખાણ તમારે સિદ્ધ કરવું હોય તો અમેરિકાના વિદ્વાનો દ્વારા જાનેની પરીક્ષા કરાવો એટલે સત્ય જણાઈ આવશે. બાકી તમારી દષ્ટિમાં એવું જાતું ઠસી ગયેલું છે તે આવી પરીક્ષા વિના ટળે તેમ નથી. મનુષ્યોની દયામાટે જૈનોને ઘણી દયાની લાગણી છે. ગુજરાતના ઘણા ગામોમાં જૈનો તરફથી અન્નક્ષેત્રોનાં હાલ પણ સદાનતો મૌજુદ છે. શ્વેતાંબરો અને દિગંબર લક્ષાધિપતિ સેંકડો ગૃહસ્થ શેઠિયાઓ છે. તેઓ દરવર્ષે હજારો ગરીબમનુષ્યોને ખાવા આપે છે. અનેક અનાથાશ્રમોને જૈનો તરફથી મદત મળે છે. જૈનો તરફથી ઔષધલાયો, પાણીની પરબો ચાલે છે. જૈનો તરફથી ગુજરાત વગેરે દેશોમાં આંધળાં લુલાં ખંડેરાંઓને ઘણી મદત મળે છે. અમદાવાદમાં શેઠ લલ્લુભાઈ રાયજીએ અનાથાશ્રમ વગેરેમાં ગરીબોને લાખો રૂપૈયાની મદત કરી છે. વિ. સં. ૧૯૬૩ માં સુરતમાં કોન્ગ્રેસ હતી તે વખતે અમદાવાદમાં લાલા લજ્જપતરાય આવ્યા હતા અને તે શેઠ લલ્લુભાઈ રાયજીને ત્યાં આવ્યા હતા. શેઠ લલ્લુભાઈ રાયજી તથા નગરશેઠ ચીમનલાલ લાલભાઈ તથા કસ્તૂરભાઈ તથા શેઠ લાલભાઈ દલપતભાઈ તથા શેઠ મનસુખભાઈ લગુભાઈ વગેરે શેઠિયાઓની સાથે લાલા લજ્જપતરાય અમારી પાસે આંબલીપોળના ઉપાશ્રયમાં વ્યાખ્યાન શ્રવણ કરવા બપોરે આવ્યા હતા, તે વખતે બેહજાર શ્રોતાઓની સમક્ષ અમેએ લાલા લજ્જપતરાયને દેશસેવા કરવાના સત્ય ઉપાયો દર્શાવ્યા હતા તેથી લાલાજી તમે અમારા ઉપદેશથી ઘણા ખુશી થયા હતા અને શેઠ

લક્ષ્યબાઈ રામજીને કહેવા લાગ્યા હતા કે આવા જૈન મુનિઓથી હિંદનો ઉદ્ધાર થવાનો છે. લાલાજીના વિચારોમાં પાછળથી પરિવર્તન થયું હોય એમ લાગે છે. જૈનો, ક્રીડી મંકોડા વૃક્ષ પશુ પંખી મનુષ્યો વગેરેની દયા રક્ષા કરે છે. તેઓ પશુ પંખીઓની દયા કરતાં મનુષ્યોની દયા રક્ષા કરવામાં અનંત ગણું વિશેષ ધર્મકૃત માને છે અને તેવું તેઓ વર્તનથી પણ જણાવે છે છતાં કેટલાક એવા કઠોર હૃદયના કેટલાક જૈનો હોય તો તેથી આખી જૈન કૌમને જે નિર્દય માનીએ તો હિંદુઓ વગેરે પણ તેવી રીતે તો નિર્દય ઠરી શકે. જ્યારે મનુષ્યોની દયા રક્ષાનો ખાસ પ્રસંગકાલ આવે છે ત્યારે ક્રીડી મંકોડા વગેરે ક્ષુદ્રજીવોની રક્ષા મૂકીને પહેલી મનુષ્યોની ખાસ દયા રક્ષા કરવામાં અર્પાઈ જવું એમ જૈનો માને છે અને વર્તે છે તેથી લાલાજી !! હવે પોતાની ભૂલની દ્વિતીયાવૃત્તિમાં સુધારો કરશો એમ ઇચ્છું છું. લાલાજી !! તમે લખો છો કે જૈનો મનુષ્યપ્રતિ નિર્દયવર્તનવાળા હોય છે પણ તમે સમજશો કે છપ્પનિયા ડુંકાલમાં હિંદમાં ખ્રિસ્તીઓએ અનાથ હિંદુઓનાં લાખો બાળકોને ખ્રિસ્તી બનાવ્યાં પછી તેઓની રક્ષા કરી, ગુજરાત સૌરાષ્ટ્રમાંથી પચીસ હજાર મનુષ્યો ખ્રિસ્તી થયાં જણાય છે તે પ્રમાણે આખા હિંદમાંથી લાખો મનુષ્યો ખ્રિસ્તી થઈ ગયા અને તેજ ખ્રિસ્તીઓ હવે હિંદુ ધર્મના વિરોધી અને હિંદુ ધર્મનું ખંડન કરે છે. લાલાજી !! તે વખતે હિંદુઓની દયા કયાં ગઈ હતી? હાલ હિંદમાં ચૌદ કરોડ ગાયો છે. લગભગ પન્નર કરોડ ભેંસો છે. અને બકરા ઘેટાં વીશ કરોડ છે. બળદોની સંખ્યા તો ઘણી ઘટી ગઈ છે. ન હર વર્ષે બાવન લાખ ગાયો કપાય છે. લાલાજી !! તમે કહો કે તેઓની રક્ષા કરવામાં શું ધર્મ નથી? જૈનો પાંજરાપોળમાં ગાયો, બળદો, ભેંસો બકરાં કે જે રોગી અપંગ છે, તેઓની રક્ષા કરે છે. તમે તેઓને ક્ષુદ્ર જીવો ધારીને તેઓની દયા રક્ષા કરવાનું જૈનાનું ધર્મ ધિક્કારતા હોવ તો તે ચોખ્ખું નથી. કારણ કે પશુઓની

રક્ષાર્થી મનુષ્યોની રક્ષા થાય છે. ગાયો, ભેંસો, બકરાં, ભગદં એ દેશની દોહત છે. તેઓના આધારે મનુષ્યો જીવી શકે છે. દુધ, ફાદી, ઘી અને છાશવગેરેની સહાય આપનારાં પશુઓ છે. પક્ષીઓથી સુષ્ટિના સૌન્દર્યમાં વૃદ્ધિ થાય છે, મત્સ્યોથી જલની શુદ્ધિ રહે છે. દરેક પ્રાણી ઉપયોગી તો હોય છે. જૈનો પાંચરાયોળમાં પશુઓની રક્ષા કરે છે તેની સાથે જૈનો અને હિંદુઓ, લાખો હજારો પશુઓના કરતાં એક ધર્મી મનુષ્યની રક્ષા-દયા માટે તેને વિશેષ ઉત્તમ ગણે છે તેથી તેઓ પશુઓ કરતાં મનુષ્યોની રક્ષા કરવામાં પાછા હઠંતા નથી. લાલાલ!! જૈનો ઉપયોગીવૃક્ષોની દયા-રક્ષા કરવામાટે પણ ચૂકતા નથી. ઉપયોગી વૃક્ષોની દયા-રક્ષા કરવામાં તેઓ ધર્મ માને છે અને તેથી પ્રભુઓનું તથા દેશનું કલ્યાણ થાય છે. વૃક્ષોની હયાતીથી સારી વૃષ્ટિ થાય છે, તેથી લાલાલજીએ તો ખરી રીતે જૈનોને પશુ પંખી વૃક્ષો અને મનુષ્યોની રક્ષા દયામાટે ધન્યવાદ આપવો જોઈએ. કારણ કે જે જે કોમો જે જે દયા વગેરેવાં સારાં કાર્યો કરતી હોય તેઓને તે બાબતમાં વખાણની જોઈએ અને અન્ય શુભ કાર્યો કરવાની તે તે કોમોને સૂચના કેવી જોઈએ, એવું દેશમેતાએ સમજવું જોઈએ. ક્ષત્રિયોમાં શૂરતાશુભુ પ્રધાન છે. બ્રાહ્મણોમાં વિદ્યાની પ્રધાનતા છે. વણિક વૈશ્ય જૈનોમાં દયાની પ્રધાનતા છે. જે નાના જીવોની દયા કરે છે તે મોટા જીવોની દયા અવશ્ય કરે છે જ. દયા ધર્મકા મૂલ્ય છે, પાપ મૂલ અધિમાન, સુહૃદી-દયા ન હાંકીય, જાલ લગ લગ વદમેં પ્રાણ. એમ હિંદુ ધર્મી તુલસી-દાસ કહે છે. હિંદુઓ કીડીઓને પણ લોટ પૂરે છે તેથી દયાની બાબતમાં જૈનો અને હિંદુઓ સારા છે. હિંદુઓ કરતાં ખાસ મનુષ્યોની દયામાં જૈનો આગળ આવે છે એમ હું મારા અનુભવથી જણાવું છું. પક્ષપાત વિના જેવું મેં અનુભવ્યું છે તેવું જણાવું છું. હવે હું જૈનોને જણાવું છું કે જૈનો તમે મનુષ્યોની અને જૈનોની વિશેષ ત: રક્ષા કરો. કડિયા કૂતરાં અને કપૂતરાંમાં જૈન કોમના લાખો

કરોડો રૂપૈયા ખર્ચાય છે. સ્થાવર તીર્થ દેરાસરો વગેરેમાં જૈનો જેટલું વાર્ષિક ખર્ચ કરે છે તે, દશમા ભાગને પણ જૈનોને કેળવણીમાં સહાય કરવી, તથા જૈનોના દુઃખમાં ભાગ લેવા વગેરે જંગમ તીર્થોની આખતમાં ખર્ચતા નથી. જંગમ જૈનોની હયાતિમાં તીર્થો અને જૈનશાસનની હયાતી છે. ખ્રીસ્તિયોને અને મુસલમાનોને પોતાના ધર્મ માટે અને પોતાના ધર્મમાં અન્યોને લાવવા માટે જેટલી ધર્મની લાગણી-બુદ્ધિ છે, તેમાંનું જૈનોમાં ઘણું ઓછું તરવ છે, માટે હવે જૈનો !!! તમારો ઉંઘવાનો વખત નથી. હવે તો જાગો. આપણા દરેક જૈન ગૃહસ્થે, બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્રની કેળવણીથી તૈયાર થવું જોઈએ. પાંજરાપોળોને તમે એકલા જાળવો છો અને તેમાં તમારા કરોડો રૂપૈયા જાય છે. પણ હવે તમે તો હિંદુઓને પાંજરાપોળો સોંપો અને તમે તમારી હયાતી કાયમ રાખવા માટે મુસલમાનો અને ખ્રીસ્તિયોની પેઠે ધર્મના પૂર્ણ બુદ્ધિસાવાળા બનો અને તમારાં સંતાનોને તેવી ઉત્તમ કેળવણી આપો, નહીં તો દુનિયામાંથી તમારું નામ ભૂંસાઈ જશે. જૈનોના નાશની સાથે અહિંસાદિ ધર્મનો નાશ થશે. પદમં નાળં તજો દયા. પ્રથમ જ્ઞાન અને પશ્ચાત્ દયા છે. જૈનશાસ્ત્રોનું પૂર્ણ જ્ઞાન કર્યોથી સત્ય દયા સમ જાય છે અને ગાંધી અર્થાત્ અસત્યદયાનો પરિહાર થાય છે. જૈનોની હયાતી અને અઢતીનો નાશ થાય એવી દયા તે દયા નથી પણ હિંસા છે. વાંચો અમારો બનાવેલ સંસ્કૃત દયા ગ્રન્થ અને સુદર્શનામૃત્યોધ તથા શ્રેણિકમૃત્યોધ તેમાં દયાની ખરી વ્યાખ્યા જણાવી છે. તમારી સર્વશક્તિયો કાયમ હશે તો દયા પણ રહી શકશે. હાલ તો જૈનો તમે આપત્કાળના ધર્મને સમજી પુનઃ જૈનોદ્વાર કરવામાં તમારું સર્વસ્વ વાપરો. જૈનોની સંખ્યા વધારો.

યદુક્તં

કૃત્ને નષીને જૈને તુ, સ્વર્ગં ભવતિ દેહિનામ્
સર્વકર્મવિનાશશ્ચ, મુક્તિર્મવતિ સર્વથા

॥ ૧ ॥

જૈનાનાં જૈનધર્મસ્ય, પ્રચારોદ્યમકારિણામ્
 તીર્થંકરનામબન્ધોઽસ્તિ, સ્વર્ગં મુક્તિશ્ચ જાયતે ॥ ૨ ॥
 સેવાર્થં વિશ્વજીવાનાં, જૈનધર્મપ્રકાશનમ્;
 કૃતં તીર્થંકરૈ જ્ઞાત્વા, જૈનધર્મં સમાચર ॥ ૩ ॥
 સાધર્મિકસ્ય ષાત્સલ્યં, સર્વધર્માન્મહન્મતમ્
 સેવામક્તિશ્ચ જૈનાનાં, કર્તવ્યા પરમાર્હતૈઃ ॥ ૪ ॥
 ચતુર્વિધસ્ય સંઘસ્ય, સેવાત આત્મશુદ્ધતા,
 જૈનાનાં જાયતે પૂર્ણા, પ્રોક્તમેવં જિનેશ્વરૈઃ ॥ ૫ ॥
 પશુપક્ષિમનુષ્યાણાં, દયારક્ષાદિકર્મતઃ
 જૈનાનામાત્મસંશુદ્ધિ, જાયતે નચ સંશયઃ ॥ ૬ ॥
 સર્વતીર્થાદિમક્તયાયત્, ફલં તત્તુ સુરાગતઃ
 જૈનસ્ય સેવયા પ્રોક્તં, જૈનાનાં શ્રોજિનેશ્વરૈઃ ॥ ૭ ॥
 ભિન્નધર્મિમનુષ્યાણાં, પશુપક્ષ્યાદિદેહિનામ્
 જૈનૈઃ સમ્યગ્દયા કાર્યા, રક્ષાચ નિજશક્તિઃ ॥ ૮ ॥

ભાવાર્થ—જેઓ એક નવીન જૈન કરે છે તે મનુષ્યોને સ્વર્ગ અને
 મોક્ષ થાય છે. સુદર્શનાચરિત્ર, ત્રિપષ્ઠિશલાકા પુરૂષ ચરિત્ર, વગેરેમાં
 કહ્યું છે કે એક મનુષ્યને સમ્યગ્દૃષ્ટિ બનાવવાથી ચૌદરાજ લોકના
 જીવોને અભયદાન આપ્યા જેટલું ફળ થાય છે. જૈનધર્મ પ્રચાર
 અને જૈનોની વૃદ્ધિ માટે ઉદ્યમ કરનારાઓને તીર્થંકરનામકર્મનો
 બન્ધ થાય છે અને તેઓ સ્વર્ગ મુક્તિને પામે છે. વિશ્વજીવોનો
 ઉદ્ધાર કરવા માટે વિશ્વજીવોની સેવા કરીને તેઓનું પ્રભુમય
 સ્વર્ગ મોક્ષ જીવન કરવા માટે તીર્થંકરોએ જૈનધર્મનો પ્રકાશ કર્યો
 છે, એવું બાણીને લખ્ય મનુષ્ય! તું જૈન ધર્મની આરાધના કર. સર્વ
 જીવોની શુદ્ધિ કરવામાટે અને વિશ્વવર્તિ સર્વજીવોને સમ્યગ્-
 જ્ઞાની ચારિત્રી શુદ્ધપ્રેમી બનાવવાં તે જૈનધર્મ છે, અને સર્વ
 લોકોને સદ્ગુણી બનાવવાં તે જૈનધર્મ છે. યતઃ સદ્ગુણૈર્જૈન
 ધર્મોઽસ્તિ, દ્વધર્મોદુર્ગુણૈર્મતઃ સમમાવેનમોક્ષોઽસ્તિ, સેવા તુ સર્વ
 દેહિનામ્ ॥ સદ્ગુણોવડે જૈન ધર્મ છે અને દુર્ગુણોવડે અધર્મ

૬૦

છે. સમ ભાવથી સર્વ ધર્મવાળાઓનો મોક્ષ થાય છે. સર્વજીવોની સેવા કરવી જોઈએ. સદ્ગુણોવડે સમભાવ પ્રાપ્ત થાય છે. એવા જૈન ધર્મનો સર્વ વિશ્વમાં પ્રચાર થાય તો તેથી સર્વ મનુષ્યો સુખશાંતિ પામી શકે છે. સર્વ ધર્મોથી મોટું આ ધાર્મિક વાત્સલ્ય છે. જૈનોની સેવા ભક્તિ ને જૈનોએ કરવી જોઈએ. ચતુર્વિધસંઘની સેવાથી સેવકોની આત્મશુદ્ધિ થાય છે, એમ સર્વજ્ઞતીર્થકરોએ જૈનોને જણાવ્યું છે. પશુપંખીમનુષ્યોની દયા કરવી અને તેઓની રક્ષા કરવી, તેઓને દુઃખમાં મદત કરવી, મનુષ્યોના રોગો ટાળવા તથા તેઓને જ્ઞાન ચારિત્ર દેવું એજ જૈનોનો જૈન ધર્મ છે અને એવા જૈન ધર્મથી જૈનોના આત્માઓની શુદ્ધિ થાય છે, તેમાં સંશય નથી. સર્વ સ્થાવર તીર્થોની ભક્તિવડે જે ફલ થાય છે તે ફલ, શુભ રાગથી જૈનની સેવા કરવાથી જૈનોને થાય છે, એમ જૈનશાસ્ત્રોમાં તીર્થ-કર જિનેશ્વરોએ કહ્યું છે. ઇત્યાદિ જૈનશાસ્ત્રોના ધાર્મિક આશયોને લાલાલ !!! તમો જાણશો. જૈન ધર્મ એક દેશી નથી પણ સર્વદેશી છે, જૈનશાસ્ત્રોના આચારો ઉત્કૃષ્ટા છે પણ જૈનો દેશકાલને અનુસરીને તેઓ જેટલું બને છે તેટલું પાળી શકે છે. ગૃહસ્થ જૈનોને ઉત્કૃષ્ટ દયાના આચાર પાળવાનું જૈનશાસ્ત્રોમાં કહ્યું નથી, પણ જૈનસાધુઓમાંટે વીશ વશની દયા વગેરે પંચમહાવ્રતના ઉત્કૃષ્ટાચાર કહ્યા છે, તે પણ દેશકાલથી તથા ઉત્સર્ગ અને અપવાદથી કહ્યા છે. તેથી “લાલાજી તમો અસાધ્ય આચારશાસ્ત્ર પર બલ દેનેહિકા યહ પરિણામ હૈ” એવું લખો છો તે મિથ્યા ઠરે છે. કારણ કે ગૃહસ્થ જૈનો દેશકાલ તથા પોતાની શક્તિના અનુસારે આચારશાસ્ત્રોમાંથી પોતાના યોગ્ય ધર્મોચાર પાળી શકે છે. છેવટે વ્રતાચાર પાળ્યા વિના દેવગુરુધર્મની શ્રદ્ધા સેવાભક્તિથી અવિરતિ ગૃહસ્થ જૈન બની શકે છે, માટે તમારા લેખમાં આ બાબતમાં દ્વિતીયાવૃત્તિમાં સુધારો કરશો.

જૈનો અને હિંદુઓ, મનુષ્યોની તથા પશુપંખી વગેરેની દયા માટે પ્રાણ પાથરે છે, તેથી તેઓ આર્યો કહેવાય છે. જૈનોએ અને હિંદુઓએ વનસ્પતિ આહારને શ્રેષ્ઠ માન્યો છે તેથી તેઓ આ-

ત્મારૂપ પ્રભુનો સાક્ષાત્કાર કરી શકે છે. જાપાનીઓ મોટા ભાગે ભાત ખાઈ છે તોપણ તેઓએ માંસાહારી રૂશિયાને ઠારીઆની લ-
ડાઈમાં હરાવ્યું હતું. જૈનોના ધર્માચાર ઉત્કૃષ્ટ છે તેથી તેઓ મનુષ્યો
પ્રતિ ક્રૂર નિર્દય વર્તનવાળા હોય છે એવા નિયમ નથી, માટે લાલા-
જીએ તત્સંબંધી મત આંધવામાં મોટી ભૂલ કરી છે. જૈન સાધુઓ
અને સંન્યાસીઓ દયાના ઉત્કૃષ્ટ આચાર કે જે સામાન્ય મનુ-
ષ્યોથી સાધી શકાતા નથી એવા આચારોને તેઓ પાળે છે તેથી
તેઓ જેમ મનુષ્યોપ્રતિ નિર્દય બની શકતા નથી તો ગૃહસ્થજૈનોનું
મનુષ્યો પ્રતિ નિર્દયવર્તન, તે વ્યાપ્તિપ્રમાણે તો કયાંથી હોઈ
શકે? અર્થાત્ હોઈ શકે નહીં. લોકમાન્ય તિલકે અમને માણ-
સાના શેઠ હકમચંદ ઇશ્વર મારફત પત્ર લખી જણાવ્યું હતું કે
વેદોના સત્યાચાર તેજ જૈન ધર્માચાર છે. વેદોનું શુદ્ધ
સ્વરૂપ તે જૈનધર્મ છે. જૈનોની દયાથી હિંદુ આર્ય તરીકે
ઓળખાય છે. તેમણે અમારા બનાવેલા કર્મ યોગની ઘણી
પ્રસંસા લખી હતી અને અમને મળવા માટે આવવા ઇચ્છા
જણાવી હતી.

મહાત્મા ગાંધીજીએ લાલાજીને જૈનપરત્વે લખતાં તેમના
છાપેલા પત્રમાં જણાવ્યું છે કે-અહિંસાના સિદ્ધાંતની અધિક સીમાથી
ભારતની પડતી થઈ નથી, પરંતુ કુસંપ, અજ્ઞાન, મતલેહથી હિંદની
પડતી થઈ છે. દેશ પ્રેમને બહલે સ્વાર્થના જોરથી દેશની પડતી થઈ
છે. હિંદીઓની હુકંશાનું કારણ અધર્મ યાને અધર્મીભાવ છે. જૈનો
પર નામદીનો આક્ષેપ લમો દો છો તે સત્ય નથી. જૈનો તરફથી
હું તમને કંઈ કહેતો નથી. હું તો જન્મ થકી વૈષ્ણવ છું. બાલ્યા-
વસ્થાથી મહને અહિંસાની શિક્ષા મલી છે. બીજા ધર્મોના અન્યોની
પેઠે હું જૈનધર્મ અથોમાંથી સારી વાતો શીખ્યો છું. હાલ આપણા
લોકોની મર્યાદા નથી તેનું કારણ એ નથી કે આપણે બીજાઓને
આઘાત કરવાનું નથી જાણી શકતા. પરંતુ તેનું ખરું કારણ તો એ
છે કે અમે મરવાથી ઠરીએ છીએ, ને મરવાથી ડરે છે તે વાસ્તવિક

વાં અનુચિત ભયથી લાગી જાય છે અને તે એમ ઇચ્છે છે કે અમને જેઓ હાનિ પહોંચાડે છે તેઓનો નાશ થીજાઓ કરે. સર્વ પ્રકારના સંસારિક દોષોનો નાશ કરવા માટે અહિંસા રામબાણુ ઉપાય છે. એ પ્રમાણે મહાત્મા ગાંધી નામના પુસ્તકમાં કહ્યું છે. લાલા-જીએ એ પ્રમાણે ગાંધી મહાત્માના વિચારો વાંચ્યા હશે છતાં હજી જૈનોને નામદં ગણે છે તે કેવળ મિથ્યા મોહ છે. જૈનોને મનુષ્ય પ્રતિનિર્દય કહેવાની તેમની વિચાર શ્રેણી પણ મિથ્યાત્વ મોહયુક્ત છે, તેમના એવા જૂઠા આક્ષેપોને જૈનો કંઈ હિંસાબમાં ગણતા નથી, અજ્ઞાની મનુષ્યો ભલે તેમના વિચારો કદાપિ ધર્મ લેહથી પક્ષપાત કરી સાચા માને પણ મધ્યસ્થપંડિતો તો તેવા તેમના વિચારોને ન કામા અસત્ય માને છે.

લાલાજીનો જૈનો અને બૌદ્ધોપર ગંભીર આક્ષેપ.

मेरी सम्मतिमें बौद्ध और जैनधर्मका सामान्य प्रभाव भारतके राजनैतिक अधःपातका एक कारण हुआ है.

આક્ષેપ પરિહાર—લાલાજી !! તમે જૈનધર્મના અને બૌદ્ધધર્મના પ્રભાવથી ભારતની રાજનૈતિકનો અધઃપાત થયો એમ લખો છો પણ તેમાં કોઈ હેતુ આપતા નથી, એ તમારી ભૂલ છે. જૈનધર્મમાં અને બૌદ્ધધર્મમાં રાજનૈતિક અધઃપાતના હેતુઓ નથી. કમળાની આંખવાળાને ધોળી વસ્તુ જેમ પીળી લાગે છે, તથા ધંતુરાના ભક્ષકને શ્વેત વસ્તુઓ પીળી દેખાય છે, તેમ લાલાજીના હૃદયમાં એમના ગુરૂએ એવું ઠસાવી દીધું છે કે જેથી લાલાજી એવા અસત્યવિચારની ધૂનમાં દોરાર્થ ગયા છે. શંકરાચાર્યના વેદાન્તનો વૈરાગ્ય પણ તેમને ભારતની પડતીતું કારણ લાગે છે. જૈનો અને બ્રાહ્મણોને પૂર્વે ઉંદર બિલાડીતું વૈર હતું તેથી તે લોકોએ જૈનોને રાજકીય જૈનધર્મ બનાવવામાં ઘણાં વિઘ્નો ઉપસ્થિત કર્યાં છે, તો પણ પૂર્વે ઘણા જૈનરાજઓ થઈ ગયા છે. શ્રી મહાવીરપ્રભુના સમયમાં ચેટક રાજ, ઉદાયી રાજ, શ્રેણિક રાજ, ઠાણિક, અંદ્રપ્રદોતન, વગેરે રાજઓ જૈનધર્મી થઈ ગયા છે. જૈન રાજઓને દેશ, રાજ્ય, પ્રજા

૬૩

સંઘ વગેરેના રક્ષણ માટે ધર્મયુદ્ધ કરવાની સ્વયમેવ સ્વતંત્રતા છે. લાલાજી તમે પોતેજ લખો છો કે:—“ જૈનવિદ્વાન, ધર્મ યુદ્ધમાં લડને કા પાપ નહીં સમજાતે ઓર ન દંડ દેના વ અપને ધર્મકે વિરુદ્ધ સમજાતે હૈ.” તમારાજ આ લખાણથી રાજકીય ખાબતમાં જૈનો પાછળ પડયા નથી. જર્મનીની હાલ મિત્રરાજ્યોએ જેવી સ્થિતિ કરી લીધી છે, તેવી હિંદુવૈદિક પૌરાણિકોએ વિ. આઠમા સૈકાથી જૈનોની સ્થિતિ કરવા માંડી હતી, તેથી જૈનકોમને પુનઃ જૈન ધર્મને રાજ્યધર્મ કરવાનો વખત ન મળ્યો, ગુજરાત વગેરે દેશોમાં ધર્મલેહ દ્રેષથી બ્રાહ્મણોએ જૈનો પ્રતિ અને જૈનધર્મ પ્રતિ ઘણા તિરસ્કાર બતાવ્યો છે, અને જા માકણને જાતિ તેને આરવાતું પાપ નથી રાત. ઇત્યાદિ કહેવતો જોડી, જૈનોના સાધુઓ ઝાડો કરીને ગુદા ધોતા નથી અને વિષ્ઠા ફેંકે છે. વગેરે આણેપોથી જૈન સાધુઓને હલકા પાડવામાં અને હલકા ચિતરવામાં નવલરામ સુધીએ પણ બાકી રાખ્યું નથી. રાજનૈતિક ગ્રન્થ તરીકે જૈનોનો અર્હન્તીતિ નામનો ગ્રન્થ વાંચશો તો ભારતની પડતીમાં જૈનધર્મનો પ્રભાવ પડ્યો નથી એમ મધ્યસ્થોને સ્પષ્ટ જણાશે. શ્રી મહાવીર પ્રભુના મામા ચેડારાજ્યએ આર વર્ષ સુધી કૌણિક રાજ સાથે યુદ્ધ કર્યું હતું. જૈન આરવેલરાજ્યએ પણ અનેક યુદ્ધો કર્યા છે. સંપ્રતિરાજ્યએ, અશોકે તથા અંદ્રગુપ્તે પણ રાજનૈતિક દષ્ટિએ ભારતમાં અનેક યુદ્ધોની પ્રવૃત્તિ કરી હતી, ગુજરાતના છેલ્લા જૈન મુખારપાલરાજ્યએ ધર્મ્યુદ્ધથી ભારતની રાજનૈતિક દષ્ટિએ ચડતી કરી હતી. ગુજરાતનું રાજ્ય હિંદુ રાજ્યોના સમયમાં બાહશાહો લીધું પણ જૈનોની આગેવાની વખતે મુસલમાન બાહશાહોએ ગુજરાતનું રાજ્ય છૂટી લીધું નથી. જૈન પ્રધાન વસ્તુપાલે અને તેજપાલે ગુજરાતનું રાજ્ય, મુસલમાનબાહશાહ પાસેથી છૂટી લીધું અને ગુજરાતમાં ધોળકામાં પુનઃ રાજ્યગાદી સ્થાપી રાજ્ય સજીવન કર્યું તે પાછું કરણવાઘેલા રાજના સમયમાં નાગરબ્રાહ્મણ માધવે દિલ્લીના બાહશાહને ચઢાવી ગુજરાતનું રાજ્ય અલ્લાઉદ્દીનને આપ્યું, તેમાં નાગર બ્રાહ્મણ માધવરાય અને વ્યલિચારી કરણવાઘેલા રાજનો અપરાધ

છતાં જૈનોથી ગુજરાતનું રાજ્ય ગચું એવું હકકહડતું બહુ કહી જૈનોને હલકા પાડવા પ્રયત્ન કરવો તે મિથ્યા પ્રયત્ન છે, ગુજરાતના રાજ્યમાં જૈન પ્રધાનો અને જૈનો સેનાપતિયો, જૈન શેઠો, જૈન ભંડારીઓ, મહેતા વગેરે જૈન આગેવાનો હતા, ત્યાં સુધી જૈનોએ ગુજરાતના રાજ્યની અભિવૃદ્ધિ કરી છે. હિંદુ ધર્મી નાગર ધ્રાહ્મણો વગેરે પૌરાણિક હિંદુઓના વખતમાં ગુજરાતનું રાજ્ય, મુસલમાનોએ લુતી લીધું. કાઠિયાવાડમાં ધરવાળાના શેલાશા જૈન હતા. તેમણે લીંબડીના રાજાનું રાજ્ય કાયમ રાખ્યું. મારવાડમાં રજપુત રાજ્ય સંસ્થાનોમાં જૈન પ્રધાનો, મહેતાઓ, ભંડારીઓ હતા, તેથી હજી સુધી મારવાડનાં દેશી રાજ્યો છે તે મુસલમાનોના અને અંગ્રેજોના રાજ્યકાલમાં પણ કાયમ રહ્યાં છે. મુસલમાન આદલાહોના સમયમાં કચ્છ કાઠિયાવાડમાં જૈનો પ્રધાન વગેરે હતા, તેથી તથા ખ્રિસ્તી રાજ્યસ્થાપનકાલના પ્રારંભમાં જૈનો રાજકીય બાબતમાં આગેવાન હતા, તેથી મોટાભાગે દેશીરાજ્યો કાયમ રહ્યાં છે. મેવાડનો પ્રતાપરાણો જ્યારે ઉચાળા ભરીને સિંધ તરફ જવાની તૈયારી કરતો હતો અને મેવાડના રાજ્યની આશા યોષ મેવાડને છેલ્લા નમસ્કાર કરતો હતો ત્યારે જૈન શેઠ ભામાશાહે, પ્રતાપરાણાને કરોડો રૂપૈયાની મદદ આપી અને મેવાડનું રાજ્ય પાછું સ્થિર કર્યું. માળવામાં પણ જૈનોની આગેવાની હતી, ત્યાં સુધી પરમારોનું રાજ્ય ટક્યું પણ પાછળથી માળવાનું રાજ્ય મુસલમાનોએ લુતી લીધું. જૈનો વણિકો હોવાથી ખ્રિસ્તીશ વણિકોની પેઠે રાજ્ય અભાવવામાં અનેક પ્રકારની યુદ્ધની કુશળતા વાપરતા હતા. બંગાલા, વિહાર, આંધ્ર દેશોમાં તે જૈનો ખારમા સૈકાથી હયાત નહોતા, એકલા ધ્રાહ્મણ વગેરે હિંદુઓ હતા તે પણ મુસલમાનોએ બંગાલા કાશી આન્ધ્ર વગેરે દેશોનું રાજ્ય લુતી લીધું, તેમાં જૈન વણિકોનો કંઈ દોષ નથી. દિલ્લીના રાજા પૃથુરાજનો પ્રધાન જૈન નહોતો. પૃથુરાજનો જૈન પ્રધાન હોત તે પૃથુરાજનું રાજ્ય જાત નહીં, દક્ષિણમાં કલ્યાણી વગેરેમાં હિંદુઓનું રાજ્ય હતું અને પ્રધાન વગેરે પણ હિંદુઓ હતા તે વખતે ચૌહાના સૈકામાં દિલ્લીના અહ્મદીન આદ-

શાહના સેનાપતિઓએ ગુજરાત તથા દક્ષિણ દેશ જીતી લીધા તેમાં જૈનો તો અદ્વય સંખ્યામાં હોવાથી તેમજ તેમનું તે વખતે રાજ્યમાં આગેવાનીપણું નહીં હોવાથી હિંદુઓના કુસંપ, અજ્ઞાન, મોહ અને હિંદુ રાજાઓના પરસ્પરવૈરથી અને મુસલમાનબાદશાહોના પક્ષમાં હિંદુઓ જવાથી; પરસ્પરફાટકૂટથી, ભારતનું હિંદુઓનું રાજ્ય ગયું, તેમાં જૈનોના અને ઔદ્દોના શિરપર દોષ આવતો નથી એમ ઐતિહાસિક તત્ત્વજ્ઞ યુરોપીયનવિદ્વાનો પણ બહાર કહે છે. ઔદ્દો રાજનૈતિક બાબતમાં કુશળ છે, તેથી તેઓએ તીબેટ, ચીન અને બંપાનનું રાજ્ય ટકાવી રાખ્યું છે. લાલાજી ! તમે એમ કહેશો, કે જૈનો લડાઈમાં હિંસા થાય તેથી ગુજરાતમાંના ઘણાખરા જૈન રજપુતો, વાણિયા તરીકે થઈ ગયા અને તેથી ગુજરાતની રાજકીય પડતી થઈ. ” લાલાજી જો તમે આમ કહેશો તો તે પણ યુક્ત નથી. ગુજરાત વગેરે દેશોમાં દેશ રાજ્યની લડાઈમાં જૈનવણિકોએ યુદ્ધ કરવામાં આગેવાની ભર્યો ભાગ લીધો છે. તેના અનેક દાખલાઓ મૌજુદ છે. લડાઈની હિંસામાં પાપ નહીં માનનાર જર્મની, આસ્ટ્રીયા અને તુર્કેસ્તાન હાલની મહાલડાઈમાં કેમ હાર્યું? જર્મનો, આસ્ટ્રીયનો, તુર્કો, માંસાહારી, કૂર, હિંસક હતા તોપણ હારી ગયા અને ખ્રીશો જૈન વણિકકોમ જેવા કલાબાજ દક્ષ હતા, તેથી લડાઈમાં જીત્યા, તેથી તેમાં માંસાહારી હિંસક કૂર હોય છે તેજ જીતે છે એવો કંઈ નિયમ બંધાતો નથી. અશોક જૈન રાજા અને ઔદ્ધરાજ ગણાય છે, તેના વખતમાં જેવી રાજનૈતિક ચઢતી હતી તેવી સર્વ હિંદુ રાજાઓના સમયમાં નહોતી, કોઈક હિંદુ રાજાની સરખામણી અશોકની સાથે કરી શકાય. જૈનોના ખારવેલ રાજા, હર્ષવર્ધન રાજા પણ એવો હતો. કુમારપાલ પણ ઉત્તમરાજા હતો, તેઓના વખતમાં રાજનૈતિક પ્રગતિ હતી, શિવાજીમાં નહોતી છતાં શિવાજી વગેરે રાજાઓની કુટલાકપાડુ નીતિ-યોથી પણ હિંદની રાજનીતિનો અધ:પાત નહિ થયો અને જૈનો-થી અધ:પાત થયો એમ લખવું તે પક્ષપાત, ધર્માન્ધતા, મિથ્યા-વાદ છે. હિંદની રાજનૈતિકનો અધ:પાત થાય એવું જૈનધર્મમાં

૬૬

અહીંનિહું તરવ નથી તથા ભારત વગેરે દેશો પશુ દેશની રાજ્ય
 નેસિક પડતી થાય એટલી હદ સુધીની જૈન ગૃહસ્થને કયા પ્રકારની
 નથી તથા ગૃહસ્થશાખા ગૃહસ્થો મહાદેવો આયોજા અને રાજ્યકર્તા
 સંભાવવામાં આવે અને અને પોતાની ગૃહસ્થશાખા અધિકારની
 ફરજથી બ્રહ્મ થાય એવો કોઈપણ નામદોષને આચાર, જૈનશાસ્ત્રમાં
 બતાવ્યો નથી. તે બાબતમાં અમે તે શરતે લાલાલ લાભસ્વરૂપ
 અમલી સાથે સંવાદ કરે તે અમે તેની અમે તે શરતની એલે
 ઉપાડી લેવા તૈયાર છીએ અને જૈનધર્મથી અમે બૌદ્ધધર્મથી હિંદની
 રાજ્યનેતિક પડતી થઈ નથી; એમ મમ્મસ્વમહાસભાની અભાવ
 જૈનશાસ્ત્રથી તથા ઐતિહાસિક પુસ્તકોમાં સિદ્ધ કરવા તૈયાર છીએ.
 લાલાલ !!! તમે બહુશો કે બૌદ્ધસામ્રાજ્ય અને જૈન સામ્રાજ્યકર્તા
 ભારતીયજનનેતિક ઉન્નતિ હતી. શાંકરના વેદાંતમાં તેમાં લખે
 છે કે “સંસાર અસાર છે” એવા વિચારને શંકરના વેદાંતે ઘણું
 ઉન્નતન આપ્યું તેથી જનસમૂહ, સ્વદેશની રક્ષામાં તે તદ્દન
 અસાવધાન થઈ ગયો” લાલાલ અમારે તમને જણાવવું જોઈએ
 કે-શાંકરના વેદાંતે સંસારની અસારતા જણાવી તેથી કંઈ હિંદના
 લોકો સ્વદેશરક્ષામાં નિર્ભલ પડ્યા નથી; અમારે નિષ્પક્ષપાત
 પણે કહેવું જોઈએ કે, શાંકરવેદાંતધર્મીઓએ જૈનીના અને બૌદ્ધના
 રાજ્યકર્તા પછી, મુખ્યતાએ રાજ્ય કરવામાં ભાગલજ્યો છે; કારણ
 કે જૈન અને બૌદ્ધના રાજ્યો પછી ગુજરાત વગેરે દેશોમાં શાંકર
 વેદાંતીરાજ્યો થયા છે. લાલાલ !!! તમને સંસારની અસારતા
 ક્યારે નથી પણ મરણ વખતે જણાશે કે સંસારમાં અસારપણું
 છે જૈનો, બૌદ્ધો, મુસલમાનો અને શાંકરવેદાંતી હિંદુઓ, સંસારની
 અસારતા જણાવે છે, તે ગૃહસ્થ અને ત્યાગીના અધિકારપરતે
 જણાવે છે અને નિષ્કામદશા પ્રાપ્ત કરવા માટે જણાવે છે. હુનિયા
 ખાખ છે એમ મુસલમાનો કહે છે, તેમનામાં લાખો ફકીરો છે તેથી
 કંઈ મુસલમાની રાજ્ય ગયું નથી. બૌદ્ધોમાં હજારો લાખો ત્યાગી-
 ઓ છે, તેથી કંઈ બૌદ્ધોનું રાજ્ય ગયું નથી. હિંદની રાજ્યને-

૧૭

સિદ્ધ પદ્ધતી થવાનું કારણ કુસંપ, કુટકુટ, મરણબીતિ, અનીતિ, પરસ્પર સંબંધમાં દ્વેષ, વગેરે તમોગુણી દોષો છે. હાલની મુરખાની પદ્ધતી થવાનું કારણ પણ સંબંધ લેખથી અનીતિ, પરસ્પરને અમંદ જવાની વૃત્તિ, કુસંપ, વગેરે તમોગુણી દોષો છે. જૈનધર્મ અને બૌદ્ધધર્મ સાત્વિક ગુણો અને સાત્વિક કર્મો કરવાનો ઉપદેશ આપે છે, શાંકર્યેદાન્તીહિંદુઓ પણ સાત્વિક ગુણ કર્મોનો ઉપદેશ આપે છે, તેથી તેઓ પરસ્પર સંબંધલેખથી મુક્ત મોહ તમા અધર્મો કામ લો-ગોની મુદ્ધિથી વિરામ પામે છે અને મૃત્યુ ભયરાજે છે. તેઓમાં અનેક શૌચાદિ સદ્ગુણો અથે છે અને ધર્મની આચરણથી વૈર, કલેશ, અધર્મ્ય મુદ્ધ, અતિભોગલાલસા, વગેરે દોષોનો અને અનીતિનો તાથ થવાથી દેશકામ સંબંધમાં સુખ શાંતિ વતે છે, અને પૃથ્વીય સંબંધ છે તે સ્વ-ર્ગના સંબંધ સમાન થાય છે. કોઈ અપત દુનિયામાં ઘણા કામ લેખમાં મનુષ્યો મસ્ત બની અધર્મી બની જાય છે ત્યારે તે વખતે ત્યાજની મહત્તાનો ઉપદેશ મુખ્યતાએ આપવો પડે છે. ત્યાજીઓ-જાણીઓ તો સંસારથી મુક્ત થયેલા હોય છે એટલે તેઓને મૂકી ગૃહસ્થ જૈનોનો વિચાર કરીએ તો ગૃહસ્થ જૈનોને તેઓના અધિકારે મધ્યમદક્ષાનો અંશથી મત, ત્યાગ, વૈસાગ્ય પ્રદ્યે હોય છે, તેથી ગૃહસ્થ જૈનો, દેશધર્મ સંબંધના પારક્ષત્રકર્મ, લગ્ન, પુત્રાદિ કુટુંબપાલનમાં અને સ્વદેશ સંધાદિકના રક્ષણના કર્મમાં પ્રવૃત્ત થાય છે અને એ તરફથી નિ-ષ્કામ રહી સેવા ભક્તિ કર્મ મોગથી આત્મિકશુદ્ધિ પણ કરી શકે છે. સ્વદેશ, જન્મભૂમિ, સંબંધ, પ્રજા, સંઘ સ્વધર્મના રક્ષણ માટે ગૃહસ્થ જૈનો સ્વશક્તિયોને ફારવી શકે છે અને તદર્થે ગૃહસ્થજ્ઞાના સ્વાધિકારે સર્વકરનેને અદા કરી શકે છે. જૈનોમાં પરસ્પરવે-તાંબર દિગંબરોમાં ધર્મભેદ, કુસંપ થયો, તેથી હિંદુઓ જેમ દુશુભોથી હાથો તેમ જૈનો પણ દુશુભોથી સ્વરાજ્યને હાથો અને સુસદ્માનો પણ તેની રીતે કુસંપ, વૈર, પરસ્પર કુટ, વગેરે દુશુભોથી હિંદની ખાદ્ધાહી ખોઈ બેઠા અને પ્રીતિયોતું રાજ્ય પણ કુસંપ પરસ્પર દ્વેષ અનીતિ બુદ્ધમ અન્યાય વગેરે દુશુભોથી ખાદ્ધ સુદની

સામગ્રી તથા લઠવાનું બળ છતાં પણ જશે. કુસંપ, પરસ્પર વૈર, અન્યાય જૂઠ્ઠમ. અનીતિનાં પશુ બળથી દુનિયાનાં રાજ્યો સઠાં સ્થિર રહ્યાં નથી અને રહેવાનાં નથી. જ્યારે અલોકઝાંડરે હિંદ પર સ્વારી કરી ત્યારે હિંદના રાજ્યો કુસંપ ઇર્ષ્યાદિક દોષોથી રાજ અનંગપાલની સહાય કરવા ગયા નહીં તેમાં હિંદુઓનો દોષ હતો કે જૈનોનો ? તે વિચારી જોશો. લાલાલજપતરાયના મતપ્રમાણે તે વખતે તો જૈનોના જૈનધર્મ પ્રભાવથી કંઈ તેઓ તે વખતે હાર્યાં નહોતા, તો પણ હિંદુ રાજ્યોની સહાયના અભાવથી હિંદુરાજ્ય હાર્યો હતો. મહાભારતની તમારા શાસ્ત્રની દૃષ્ટિ પ્રમાણે લડાઈ થઈ તેમાં આર્યોની પાચમાલી થઈ તેમાં જૈનધર્મનો દોષ નથી. દિલ્લીનો રાજ પૃથુરાજ ચોહાણ અને કનોજના રાજને પરસ્પર વૈર દ્વેષ થવાથી હિંદુઓનું રાજ્ય ગયું હતું, તેમાં જૈનધર્મના પ્રતાપથી હિંદુઓ કંઈ નબળા પડ્યા નહોતા. તે વખતે હિંદુઓનું યુદ્ધબળ તો હતું પણ પરસ્પરના વૈર ઝેર અને કન્યાઓ પરણવા માટે યુદ્ધ કરીને તેઓ હાર્યાં, તેમાં હિંદની પડતી થવામાં જૈન ધર્મ, કારણ નહોતો. જ્યારે પ્રતાપ રાણો મેવાડમાં રાજ્ય કરતો હતો. ત્યારે તેને હરાવવા અકબર બાદશાહે સૈન્ય મોકલ્યું. સુસહમાન સૈન્યના વારંવાર આક્રમણથી પ્રતાપરાણને ડુંગરે ડુંગર જંગલે જંગલ દરરોજ ભટકવું પડતું હતું. પ્રતાપે કેશરીયાં કરીને પોતાના ઘણા રજપુત સૈનિકો ખોયા, તે વખતે જૈન ભામાશા શેઠ મળ્યો અને તેણે પ્રતાપને સહાય કરી. શ્રીલક્ષ્મીસાગરસૂરિ વીંછીવાડા પાસે હતા, ત્યાં તેમને પ્રતાપરાણો મળ્યો અને મેવાડના રાજ્યની ગાદી સ્થિરથવામાટે વિનંતી કરી. શ્રીલક્ષ્મીસાગર સૂરિએ થોડું બળ હોય ત્યારે દેવની સહાય માગવાનું જણાવ્યું અને વીંછીવાડા પાસે એક એકાંતસ્થાનમાં પક્ષાવતી દેવીની સાધના કરાવી. પક્ષાવતી દેવીએ પ્રતાપ રાણાને સહાય કરી તેથી તેણે પુત્ર મેવાડની રાજ્ય ગાદી સ્થાપી. જે જગ્યામાં પક્ષાવતી દેવીની આરાધના કરી તે જગ્યા નાગકૃષ્ણપાર્શ્વનાથના નામથી હાલ

૬૬

મૌભુદ છે. જયશિખરીના પુત્ર વનરાજને જૈનોએ અને શ્રીશીલ ગુણી સૂરિએ ઉચ્છેડી લાણાવ્યો. રાજ્યનીતિનું શિક્ષણ આપ્યું, તેથી તેણે ગુજરાતમાં પાટણ વસાવી રાજ્યગાદી સ્થાપી. જૈનોએ જતાં રાજ્ય પુનઃ સ્થપાવ્યાં છે. જૈનધર્મના અહિંસાના સિદ્ધાંતથી હજી હિંદુઓ-વૈષ્ણવ ગાંધી મહાત્મા વગેરે અહિંસા-ત્મક અસહકારની દૃષ્ટિએ સ્વરાજ્યની ચળવળ ચલાવે છે. મહાત્મા ગાંધી વૈષ્ણવ એક વખતે વિ. ૧૯૭૩ ની સાલમાં અમને સાબર-મતી કાંઠે જીવનલાલખારીદરના ખંડામાં મળ્યા હતા. તેમણે અમને કહ્યું હતું કે જૈનધર્મનો જો યુરોપમાં પ્રચાર થાય તો યુરો-પની પશુબલની હિંસા કેટલેક અંશે ટળે. યુરોપમાં જૈનધર્મનો પ્રચાર કરવા માટે તેમણે અમને ચળવળ કરવા ખાસ કહ્યું હતું. લાલાજી મહાશય !!! તમે દેશલકત છો અને પંજાબ તરફના આગે-વાન ગણાઓ છો, તમે જૈનધર્મ અગર અન્યબૌદ્ધ વગેરે ધર્મને સ્વધર્મોન્ધતાથી અન્યાય આપો છો, તો જ્યારે તમે હિંદના સ્વરાજ્યના લવિચ્યમાં પ્રમુખ ચુંટાઓ તો તમે જૈનોને હિંદમાંથી હાંકી મૂકવાનો હુકમ કાઢી શકો અને જૈનધર્મ કોઈ પણે નહીં તથા કોઈ બૌદ્ધધર્મ પણે નહીં એમ કરી શકો ખરા, કારણ કે તેથી હિંદીઓ નબળા બાયલા બની જાય છે અને હિંદુ-ઓના રાજ્યની પકટી થાય છે એમ જણાવીને હિંદુઓની અને મુસલમાનોની ખડુમતી મેળવી જૈનોદું અને જૈનધર્મનું અસ્તિત્વ કાઢી નાખે એવી અમને કેમ શંકા ન રહે ? નાની કોમોને તમે ધર્મભેદથી પોતાના બળથી કેમ કચરી ન નાખો ? કારણ કે દેશનાયક થઈને તમે હજી સુધરેલા જમાનામાં આવી ધર્મો-ન્ધતા જણાવીને જૈનધર્મની નિર્બંધતા અનુપયોગિતા જણાવો છો તો જ્યારે હિંદ સ્વરાજ્યના પ્રમુખ થાઓ ત્યારે તમે શું ન કરી શકો ? અને તમે તથા મુસલમાનો વગેરે ધર્મભેદે સંપીને ન વર્તી શકો ત્યાં સુધી ખ્રિષ્ટિશરાજ્યની હિંદમાં હયાતી રહે એ કુદ્રતી નિયમ છે, માટે લાલાજી !!! તમે ભારતનો ઇતિહાસ લખીને હિંદ

૭૦

સુસહમાનોને એમ શિખવવા માગો છે અને ભવિષ્યની બાલ મળને એમ શિખવવા માગો છો કે જેનો અનુભવો પ્રતિ નિર્દય-વર્તી સ્થાળા છે અને જૈનધર્મથી હિંદીરાજ્ય નૈતિક પડતી થઈ. એમ શિખવવાથી હિંદુઓને જૈનધર્મ અને જેનો પ્રતિ તિરસ્કાર છૂટે અને જેઓનાં બાળકોને પણ તમારી પેઠે હિંદુ બનવાનો પ્રસંગ આવે. વાહ લાલાલ !!! તમારી ભવિષ્ય સંબંધી દીર્ઘદષ્ટિ બ્રહ્મી છે, પણ તે કેવી ખરાબ જૂઠી અને અન્યશ્રદ્ધાવાળી છે, તેનો ખ્યાલ જૈન જેનેતર સર્વલોકોને આવી શકશે. જેનો કે જેઓ જૈનધર્મ માટેજ પ્રથમ નંબરે જીવનારા છે. તેઓ તમારા ફંદમાં ફસાશે નહીં. ખ્રિસ્તીશ રાજ્યના આગેવાનો કહે છે કે હિંદમાં ધર્મના અનેકલેદો છે અને તેઓ પરસ્પર ધર્મલેદે કલ્યા લડાઈ તોફાનો કરે છે, તેથી ખ્રિસ્તીશ રાજ્યની હિંદમાં જરૂર છે અને તે લાલા લજપતરાય !!! તમે પોતે એ બાબતને પુરવાર કરો છો તેથી તમે દેશનેતા થઈને હિંદ સ્વરાજ્યની પ્રગતિમાં આડખીલી જેવા થાઓ છો. એ તમારે ધર્મના ખંડનમંડનમાં પડવું હોય તો તમે ધર્મનેતા બનો, અને શ્રદ્ધાર્થ કરો. તમે દેશનેતાના ઝબલા તળે કયાં ધર્મનેતાની પેઠે ધર્મોના ખંડનમંડનમાં પડો છો. તે વિચારો ! લાલાલ !!! તમે હાલની વ્યાપારી જૈન કોમની દશા દેખીને તથા હાલની ક્યાળુજૈનવણિક કોમ કે જે યુદ્ધ લડાઈથી દૂર રહે છે તેને દેખીને પૂર્વના જેનો પર હાલની દષ્ટિની કલ્પના કરીને જૈનધર્મના પ્રભાવથી હિંદની રાજનૈતિક પડતી કલ્પો છો, તે તમારું અસત્ય અનુમાન છે. કારણકે હાલની વ્યાપારી જૈન કોમમાં અને સુસહમાન કોમમાં, વહોરા પિંબરા, હિંદુ કોમમાં વણિક વૈષ્ણવ કોમ વગેરે તથા ખ્રિસ્તીઓમાં વ્યાપારી કોમ છે તે કપટ કલ્પકલ્પ, અતુર, ભયશીલ તથા રણબીરૂ, સ્વાર્થી તથા કેટલેક અંશે, વ્યાપારમાં શૂર હોય છે, પણ ઠરેક ધર્મની ચાર વર્ષની શુણ્કર્મવાળી કોમમાં યોદ્ધાઓ હોય છે તેજ દેશ, ધર્મ, પ્રભસંધ રક્ષાઈ યુદ્ધ કરનારા હોય છે. વહોરા માંસાહારી છે પણ તે સુસહમાન સિપાઈથીજ રક્ષાય છે. વણિક વૈષ્ણવો હિંદુઓ છે પણ તે રજપુત

૭૧

વગેરેથી રક્ષાઃ છે. પ્રિસ્તિ અને ધર્મની વ્યાપારી કામો પશુ તે તે ધર્મના સૈનિકક્ષત્રિયોથી રક્ષાય છે, તેથી વણિક જેનોને દેખી પૂર્વાના સર્વજેનો પશુ એવા હશે અને તેથી તેઓના વિભારોની અક્ષર હિંદુઓપર થઇ અને તેથી જૈનધર્મથી હિંદની પડતી કલ્પીલેવીતે, વહોરા અને વેળુવ વણિકોને દેખી મુસલમાન અરબાદિની દેશોની અને હિંદની પડતી અરબર તેઓના મુસલમાન અને હિંદુ ધર્મથી થે એમ માનવા બરોબર છે. જ્યારે રાજ્યધર્મ તરીકે જૈનધર્મ હતો ત્યારે પ્રાહાયુ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્રો એ ચારવર્ણો જૈન ધર્મ પાળતી હતી, તે વખતે પશુ આર્યોની દૃષ્ટિએ આર્યક્ષત્રિયોજ રાજનૈતિક પ્રવૃત્તિથી દેશરક્ષણ કરનારા હતા હાલ હિંદુઓમાં પશુ ક્ષત્રિય કોમથીજ રાજનૈતિક અનુમાનથી હિંદની ઉન્નતિનું અનુમાન થાય છે, પશુ વણિક વૈશ્ય વર્ણને દેખી દેશની રક્ષામાં ઉન્નતિમાં, અવનતિમાં, ક્ષત્રકર્મ દૃષ્ટિ બિના અનુમાન કરી શકાય નહીં. વહોરાઓને દેખી મુસલમાન ધર્મની સિપાઈગીરીની મહંતાવું અનુમાન કરવું વ્યર્થ છે, તેમ હાલની જૈન વણિક કોમને દેખી જૈનધર્મથી હિંદની પડતી માની લેવીતે વધ્યાપુત્રની કલ્પના સામ્રાજ્ય મિથ્યા છે. માટે લાલાલ મહાશય ! ! આખે હિંદની પડતીમાં જૈનધર્મ કારણ છે તથા બૌદ્ધ ધર્મ કારણ છે એમ કલ્પી લીધું તે તમાર જવા વૈશ્યને દેખી હિંદુધર્મથી હિંદની પડતી કલ્પવા બરોબર છે, એમ ઉપરનાદષ્ટાંતોથી સમજીને આપની થએલી ભૂલ સુધારશે. અમે હવે હાલના સંયોગને દેખી જેનોને ઉપદેશ દેખી છીએ કે તમારે રાજનૈતિક બાબતોમાં કુશલ અને અરોવાજ થવું, કરેક જેને હવે પ્રાહાયુ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, શૂદ્રનાં ગુણ કર્મોથી ચારે વર્ણોની ઉપચેષિતાના જીવનને પ્રાપ્ત કરવું. સ્વરાજ્ય ચળવળમાં પાછળ ન પડવું. જૈનધર્મ પાળીને અન્યધર્મો સાથે પ્રેમમૈત્રીથી વતવું. જેનોએ બાલ્યાવસ્થાથીજ પોતાનાં બાળકોને ધર્મ-શુદ્ધ પાસે ધર્મ જ્ઞાન અપાવવું. ધાર્મિક જ્ઞાનની સાથે વ્યાવહારિક જ્ઞાન અપાવવું, શારીરિક, વાચિક અને માનસિક બળ વધે એવું શિક્ષણ

લેવું. દરરોજ સફ્ફગુરૂની સંગતિ કરવી અને ધર્મક્રિયાઓ કરવી. સ્વાર્થિક કાર્યોની સાથે પારમાર્થિક કાર્યો કરવાં. જૈનશાસ્ત્રોત્તું દરરોજ વાચન કરવું. રાજકીય આખતોમાં જૈનોતું આગેવાનીપણું રાખવું. સામાયિક, પ્રભુપૂજન, ગુરૂવંદન, આદિધર્મકાર્યોમાં દરરોજ અપ્રમત્ત પણે પ્રવૃત્તિ કરવી. અન્યધર્મીમનુષ્યોને યથાયોગ્ય મહત્ત કરવી. દુગુણું દુવ્યસન દુષ્ટાચારથી મુક્ત થવું અને સફ્ફગુણી સહાચારી બનવું. ગૃહસ્થાવાસમાં જ્યાં સુધી રહેવાય ત્યાં સુધી ગૃહસ્થ જૈનોએ સકામ નિષ્કામવૃત્તિએ આવશ્યક વ્યાવહારિક સર્વકાર્યો કરવાં. કૌઠરીતે અન્યકૌમોથી પછાત રહેવું નહીં. આજીવિકાકર્મ પ્રવૃત્તિમાં નીતિથી પ્રવૃત્તિ કરવી. આપણે-જૈનોએ હાલ આવા આપત્ કાલમાંથી પસાર થવામાટે અને પૂર્વની સ્થિતિ પામવા માટે કરોડો કરોડો ઉપાયો સેવવાની જરૂર છે. આપણા જૈન-ધર્મપર જૈનોપર અન્યકૌમોના હજારો આક્ષેપ થતાં તેના જવાબો આપવા માટે તથા જૈનોની હયાતી માટે મરતાં શિખવું, જોઈએ. કઠિ કાચર ન બનવું. આપણા આત્મા તે પ્રભુ છે એવો નિશ્ચય કરીને સર્વકર્મો અઠાકરવામાં આત્માની શક્તિયો ફેરવવી. જૈન કૌમે પોતાના બળ પર જીવવું અને અન્ય કૌમોના સ્પાર્ધિકસંઘ-ર્ષણમાંથી બચવાના સર્વઉપાયોને દેશકાલાનુસારે આચરવા.

જગત્કર્તા ઇશ્વરબાદીઓ કહે છે કે જૈનો જો જગત્કર્તા તરીકે ઇશ્વરને માને તો તેઓ જગત્માં બળવંત થઈ શકે, જો તો કર્મમાં લખ્યું હશે તેમ થશે, કર્મના ઉદય પ્રમાણે બનશે, ભાવીભાવ હશે તેમ થશે એમ માનીને જૈનો પોતાના દુશ્મનો સામે નબળા પડે છે, કર્મ-પાપ લાગી જશે, તેથી જૈનો પ્રહુ ધીએ છે, તેથી જૈનો રાજ્ય પ્રકરણમાં તથા યુદ્ધમાં ભાગ લેવામાં પાપ માની અશક્ત નિ-બંદ બની બચ છે, તેથી તેઓ અમારા આશરે-હિંદુઓના આશરે જીવે છે, તેઓ પોતાની એકલી કૌમમાં પ્રાક્ષણ, ક્ષત્રિય, શૂદ્ર તથા ખેડુત વર્ગ નહીં હોવાથી તેઓ અમારા વિના એકલા જીવી જૈનો તરીકે હયાતી લોગવી શકે તેમ લાગતું નથી. અમારા હિંદુધર્મમાં

પ્રાણી, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્રનાં ગુણકર્મોને નીતિસર કરવામાં પાપ માન્યું નથી તેથી અમો ચારેવળું તરીકે હયાતી ભોગવીએ છીએ. તજ્જારા ગૃહસ્થ જૈનો ક્ષત્રિય ખેડૂત વગેરેનો ધંધો કરવામાં પાપ માને છે. યંત્ર સાંચાઓનો ધંધો કરવામાં પાપ માને છે તેથી તેઓ પોતાના બળપર ઉભા રહી પોતાની હયાતી નભાવવા શક્તિ-માન્યથા વિના છેવટે મરી જવાના, અને અમો હિંદુઓ, મુસલમાનો અને ખૌદો, ખ્રીસ્તિયો નીતિસર ગમે તેવો ધંધો કરવામાં પાપ નહીં માનતા હોવાથી દુનિયામાં હયાતી ભોગવવાના છીએ. માટે જૈનોએ દુનિયામાં પોતાની હયાતી રાખવી હોય તો તેઓએ અમારી પેઠે ચારેવળોનાં કાર્યો કરવામાં પાપ ન માનવું જોઈએ અને અમારા ત્યાગી સાધુબાવાઓની પેઠે તમારા સાધુઓ જો દેહેમાં બેસી સર્વ દેશોમાં ફરશે અને જીવ્યાં પાપ કર્મને લાગવાના ભયથી મુક્ત થઇ પરમાર્થિકધાર્મિકકાર્યો કરશે તો તેઓ જૈનધર્મને ટકાવીને જૈનોની હયાતી રાખશે. વચ્ચિકજૈનોએ તમારા ધર્મના જોવા સાંકડા આચાર કરી નાંખ્યા છે કે જેથી રાજાઓ લડી શકે નહીં. ખેડૂતો પણ રાત્રીભોજન કરે કંદમૂળ ખાય તેથી જૈનધર્મ પાળી શકે નહીં. ઢેડ ભંગિયા પણ પોતાનો ધંધો કરતા છતા જૈનધર્મ પાળી શકે નહીં. પ્રભુમહાવીરદેવના સમયમાં પ્રાણી, ક્ષત્રિય, વૈશ્યો અને શૂદ્રો, સ્વસ્વ ધંધાને કરતા હતા અને જેટલો બને તેટલો જૈનધર્મ પાળતા હતા. હાલ તો વચ્ચિકજૈન ધર્મી છે અને તે પોતાના જેવા ગુણકર્મી બને તેને જ જૈનો માનતા હોવાથી તથા જૈનધર્મશુદ્ધો પણ વચ્ચિકજૈનોના જ જૈનધર્મનો ઉપદેશ દેતા હોવાથી તથા હિંદુઓના જેટલા ઉદાર નહીં હોવાથી ભવિષ્યમાં જૈનોની સંખ્યા પણ ઘણી ઘટશે માટે જૈનો વધારવા હોય તો અમારા જેવા ઉદાર બનો. !!!

જૈન-હેજગતકતૃત્વ ઇશ્વરવાદીભાઈ !!! તમોએ જે કહ્યું તેનો નીચે પ્રમાણે ઉત્તર છે, જૈનો આત્માની સાથે કર્મને માને છે અને કર્મ પણ કર્મરૂપે પ્રભુ છે. કર્મઉપર આત્માતું જોર થાય છે ત્યારે

૭૪

તે જૈન બને છે. અમો જેને કર્મ કહીએ છીએ તેને આપ અપેક્ષાએ ધર્મવર કહો છો. પ્રજ્ઞા, વિષ્ણુ મહેશ્વર પણ કર્મયુક્ત અર્થાત્ રજ તમસ્ સર્વશુભ યુક્ત છે.

યદુક્તં

વેદવેદાન્તશાસ્ત્રોક્ત, બ્રહ્મૈષ કર્મસમ્મતમ્, હયાપિતં જૈન-
શાસ્ત્રેતત્, સાપેક્ષનયયુક્તિતઃ ॥૧॥ કર્મૈવ જૈનશાસ્ત્રોક્ત, મન્યાનાં
પ્રમુરેવતત્ । દુષ્ટશુભંચ કર્માઽસ્તિ-ફલં દુઃખં સુખંમતમ્ ॥૨॥
કર્મરૂપજગત્સૃષ્ટિ-કર્મૈવ નિશ્ચયાન્મતમ્ । કર્મરૂપજગત્સૃષ્ટિ,
નિજાઽઽસ્તમા વ્યવહારતઃ ॥૩॥ ईश्वरोऽस्तिनिजाऽस्त्वैव, ह्यनादि
કર્મસંયુતઃ કર્મસૃષ્ટિઃ પ્રકૃત્ત્વં, કર્મણૈવ સ્વભાવતઃ ॥૪॥ યઃ કર્તા
કર્મભેદાનાં, ભોક્તા કર્મફલસ્યચ ॥ સંસર્તા પરિનિર્વાતા, સહ્યા-
ઽઽસ્માનાન્યલક્ષણઃ ॥૫॥ કર્મભિન્નોનિજાઽઽસ્ત્વૈવ, શુદ્ધબ્રહ્મ પ્રકી-
ર્તિતઃ જૈનવેદાન્તશાસ્ત્રેષુ, શુદ્ધાઽઽસ્તમાહિ પ્રમુર્મેહાન્ ॥૬॥ કર્મપ્રભો-
રપેક્ષાતઃ પ્રમુકૃત્ત્વવાદિનામ્, જૈનધર્મ સમાવેશો, હ્યનાદિકાલતો
મતઃ ॥૭॥ જૈનધર્મ સમાવેશઃ કેવલાદૈતવાદિનામ્, સંગ્રહ
દુષ્ટિસાપેક્ષ-બ્રહ્મૈકત્વપ્રદર્શનાત્ ॥૮॥ આઽઽસ્તમકર્માદિત્વાનાં,
સાપેક્ષનયવૃષ્ટિતઃ જૈનધર્મસમાવેશ । આસ્તિકા જૈનધર્મિણઃ
॥૯॥ પ્રમોર્મહિમદુષ્ટ્યૈવ, વ્યાપકત્વં પ્રમોર્મતમ્ । કર્મણશ્ચાત્મન
ઐવ વ્યાપકત્વમપેક્ષયા ॥૧૦॥ કર્મપ્રમોહિધામૂર્તિ, વૈહ્યાવિષ્ણુ
ર્મહેશ્વરઃ સસ્વરજસ્તમોઽસ્તિ-કર્મૈવાઽનાદિકાલતઃ ॥૧૧॥
આત્માદિતત્ત્વમન્તાર આસ્તિકા જૈનધર્મિણઃ દુષ્ટકર્મવિના-
શાર્થ, ભવન્તિ ધર્મધારકાઃ ॥૧૨॥ ईश्वस्यभयात्केचित्, केचि-
ત્કर्मप्रभीतितः । पापकर्म न कुर्वन्ति, धर्मकुर्वन्तिमानवाः ॥૧૩॥
બ્રહ્મકર્માદિતત્ત્વજ્ઞા આત્મશુદ્ધાપયોગતઃ પાપમીર્તિ ન કુર્વન્તિ,
જૈનાઃ કાર્યાક્રયાપરાઃ ॥૧૪॥ આત્મધર્મેણતત્ત્વજ્ઞા જૈના
ભવન્તિ યોગિનઃ ગુણકર્માનુસારેણ, સ્વસ્વવર્ણસ્યિતાશ્ચતે ॥૧૫॥
બ્રાહ્મણાઃ ક્ષત્રિયા વૈશ્યા, શૂદ્રા યે જૈનધર્મિણઃ વર્ણકર્મપરાસ્તેસ્યુ
નિર્લેપા મોક્ષધામિનઃ ॥૧૬॥

શ્લોકોનો ભાવાર્થ એ છે કે-જૈનશાસ્ત્રોક્ત કર્મ તેજ ધર્મવરકર્તા

વાદીઓનો પ્રભુ છે. શુભકર્મ એ કર્મરૂપ પ્રભુની કૃપા છે અને અશુભકર્મ તે કર્મરૂપ પ્રભુનો ક્રોધ છે, શુભકર્મનું ફલ સુખ અને અશુભકર્મનું ફલ દુઃખ છે. કર્મરૂપ જગતનો કર્તા કર્મ છે એમ નિશ્ચયનયથી જાણવું, અને કર્મસૃષ્ટિનો કર્તા આત્મા છે એમ વ્યવહારથી જાણવું અને ભક્તિની ઔપચારિકદૃષ્ટિએ ઈશ્વર જગત્ કર્તા તરીકે કહેવાય છે. નિબત્તાકર્મ સહિત તેજ ઈશ્વર છે. અનાદિકાળથી કર્મ સહિત આત્મા છે તેને કર્મ છે તેને કર્મસૃષ્ટિનું કર્તૃત્વ છે. જે કર્મલેહોનો કર્તા છે અને જે કર્મફલનો લોકતા છે, જે ચાર ગતિમાં સંસારી છે અને જે કર્મનો નાશ કર્તા છે તેજ આત્મા છે. જ્યારે કર્મથી ભિન્ન આત્મા થાય છે ત્યારે તેને જૈનશાસ્ત્રો અને વેદાન્તશાસ્ત્રો શુદ્ધબ્રહ્મ-શુદ્ધાત્મા-પરમાત્મા કહે છે. કર્મપ્રભુની અપેક્ષાએ કર્મપ્રભુ કર્તૃત્વવાદનો જૈનધર્મમાં સમાવેશ થાય છે. સંબંધનયદૃષ્ટિની સત્તાબ્રહ્મકત્વની અપેક્ષાએ કૈવલાદૈતવાદનો જૈનધર્મમાં અંતર્ભાવ થાય છે. આત્મા, કર્મ વગેરે તત્ત્વોની અપેક્ષાએ સર્વદર્શનમૂલતત્ત્વોનો જૈનદર્શનમાં અંતર્ભાવ થાય છે, માટે જૈનો આસ્તિક છે. પ્રભુની મહિમા દૃષ્ટિએ પ્રભુનું વ્યાપકત્વ છે તે, તે અપેક્ષાએ સત્ય છે. કર્મનું અને આત્માનું વ્યાપકત્વ પણ અપેક્ષાએ છે. બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, મહાેશ્વર, એ આત્મસહિત કર્મપ્રભુની ત્રિધામૂર્તિ છે. સત્ત્વગુણ, રજોગુણ અને તમોગુણ તે આત્મસહવર્તી અપેક્ષાએ વિષ્ણુ, બ્રહ્મા, મહાદેવ છે. અમારા રચિતશુદ્ધોપયોગ ગ્રન્થમાં તે ધીના સ્પષ્ટ કરી છે. સત્ત્વ રજ તમોગુણ એજ કર્મ છે તે અનાદિકાળથી છે. આત્માદિ તત્ત્વોને માનનારા જૈનો આસ્તિક છે તે દુષ્ટકર્મવિનાશાર્થે ધર્મધારકો અને છે. કેટલાકદર્શનીઓ ઈશ્વરના ભયથી અને કેટલાક, કર્મના ભયથી અનીતિ પાપકર્મ કરતા નથી. આત્માકર્મ વગેરે તત્ત્વજ્ઞ જૈનો, શુદ્ધોપયોગથી કાર્યો કરે છે તેમાં તે પાપની ભીતિ ધારણ કરતા નથી. એવા જૈનો આત્મધર્મવડે સ્વાધિકારે સર્વ કર્મો કરતા છતા સ્વતંત્ર વર્તે છે અને કર્મયોગીઓ બને છે. સર્વવર્ણના

ગૃહસ્થ જૈનો વર્ણાનુસારે ગુણુકર્મોને કરે છે. જૈનધર્મ માનનારા પ્રાણીઓ ક્ષત્રિય, વૈશ્યો અને શૂદ્રો વગેરે સ્વભવતિયોગ્યકર્મો કરે છે અને નિર્દોષ બની મોક્ષગામી થાય છે. જૈનો પ્રારબ્ધ, સંચિત અને ક્રિયામાણુ કર્મને માને છે. ઉદ્યમથી કર્મનો ક્ષય કરે છે અને તેઓ કર્મમાં લખ્યું હશે-કર્મ પ્રમાણુ થાય છે એમ માની આગમુ બની બેસી રહેતા નથી. કોટિકોટિ પુરુષાર્થ કરતાં પણ જો તે કાર્ય ન થાય તો પછી તે પ્રારબ્ધકર્મથી થતું નથી એમ જાણુ છે. આત્મ-બળ ફેરવાય અને પછીથી પાણુ પડાય ત્યારે કર્મનો ઉદ્ય છે એમ જૈનો માને છે, એજ કર્મના ઉદ્યને હિંદુઓ, મુસલમાનો, ખ્રીસ્તિયો હરિ ઇસ્લા, ઇશ્વર ઇસ્લા, પ્રભુની મરણુ એવાં નામથી બોલાવે છે. જૈનો કહે છે કે કર્મના ઉદ્ય પ્રમાણુ થાય છે, હિંદુઓ વગેરે કહે છે કે ઇશ્વરની ઇસ્લા પ્રમાણુ થાય છે, ત્યારે કર્મનો ઉદ્ય તેજ કર્મપ્રભુની ઇસ્લા સમજવી. આત્મજ્ઞાનથી એક ક્ષણમાં સર્વ કર્મનો ક્ષય થાય છે એમ જૈનો માને છે તેથી જૈનો બનવાનું હશે તે બનશે એમ માની બેસી રહેતા નથી. તેઓ તો ઉત્સાહ, ધૈર્ય, જ્ઞાન અને ઉદ્યમથી કર્મને છુટે છે અને આત્માને પ્રભુ માની પ્રભુની પેઠે કર્તવ્ય કાર્યો કરવામાં પુરુષાર્થ ફેરવે છે. ભાવી ભાવ માની બેસી રહેનારા અને કર્મ પ્રમાણુ થશે એમ માની બેસી રહેનારા અને ઉદ્યમ નહીં કરનારા લોકો, જૈનધર્મને જાણી શકતા નથી, અને કર્મ દુસ્મનેને છુટનારા ખરા જૈનો બની શકતા નથી. જૈનશાસ્ત્રમાં ભાવીભાવ અને કર્મનો ઉદ્ય માની બેસી રહે-વાનું લખ્યું નથી, માટે જૈનો, કર્મ અને ભાવીભાવ માની મહાલા-એકાંતે નિર્વાર્ય અને નહીં. ગૃહસ્થ જૈનો પાપ કર્મ લાગશે એમ જાણી ધીકણુ બની સ્વાધિકારકાર્યોને ત્યજતા નથી, તેઓ તો એકા મહારાજ વગેરેની પેઠે યુદ્ધ કાર્યને સ્વાધિકારે સ્વીકારે છે અને પાપકર્મ લાગે છે તો તેને જ્ઞાન ધ્યાન પ્રાયશ્ચિત્ત વગેરેથી ટાળે છે અને ગૃહસ્થાશ્રમના ધર્મમાં તથા સ્વાધિકારપ્રમાણુ રાજ્ય નૈતિક બાબતોમાં પ્રવર્તે છે. હાલમાં પ્રાણીઓ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, શૂદ્ર

એ ચાર વર્ણો જેમ હિંદુ ધર્મને યથા શક્તિ પાળી વર્ણ ગુણકર્મ પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરે છે તેમ પ્રાચીનકાળમાં બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, શુદ્રો-અંત્યજો તથા મ્લેચ્છો વગેરે સર્વજાતીય મનુષ્યો, જૈન ધર્મને યથાશક્તિથી આરાધતા હતા અને વર્તમાનમાં પણ આરાધે તે આરાધી શકે છે અને તે હાલ જેમ બાહ્યથી બ્રાહ્મણો, ક્ષત્રિય, વૈશ્યો, શુદ્રો, અંત્યજો, યવનો આજીવિકાકર્મ પ્રવૃત્તિ કરે છે તેવી રીતે કરતા છતાં યથાશક્તિ જૈનો બની શકે છે અને ધર્મગુરુ-જ્ઞોથી તેવી રીતે જૈનો બનાવી શકાય છે. સ્વામી શ્રદ્ધાનંદ વગેરે જેમ અન્ય ધર્મીઓને હિંદુઓ બનાવે છે તેમ જૈનો પણ અન્ય ધર્મીઓને જૈન બનાવી શકે છે, તેમાં જૈનશાસ્ત્રોની આજ્ઞા છે. ખ્રીસ્તિઓ, મુસલમાનો, બૌદ્ધો અને હિંદુઓ જેમ દેશ કાલાનુસારે વર્તી બાહ્યજીવન સંગ્રામમાં આજીવિકાવૃત્તિને કરી પોતાની હયાતી રાખી શકે છે તેવી રીતે જૈનો પણ વર્ણગુણકર્મ પ્રમાણે આજીવિકાવૃત્તિને સ્વસ્વદેશ શક્તિઆદિના અધિકારે કરી શકે છે અને જેટલા અંશે અને તેટલા અંશે જૈન ધર્મને ગૃહસ્થદશામાં પાળે છે અને જૈનધર્મની કૃત શ્રદ્ધા જ રાખીને પણ દુનિયામાં પોતાની હયાતીને કાયમ રાખે છે અને ભવિષ્યમાં તેઓ આ રીતે જૈનસંઘનું એક્ય કરીને જૈનોતરીકે પોતાની હયાતી રાખશે. હિંદુઓના સંન્યાસી-બાવા-સાધુઓ વગેરે કરતાં જૈન સાધુઓ ત્યાગ વ્રત સંયમમાં ઘણા ઉત્તમ છે એમ લાલાજી પોતે બહરેર કરે છે, એવા જૈન સાધુઓ વર્તમાનમાં હવે જૈનોની સંખ્યા વધે તેવી ચળવળવાળા થાઓ. જૈનો અને વૈદિક પૌરાણિક વૈષ્ણવો અને હિંદુધર્મી છે. અને આર્ય છે. અને એક માળાપનાં સંતાન છે. અનેના ધર્મ ઠેક નહીં કના અધ્યાત્મવાદ પર ઉભા છે. અનેનું ધ્યેય પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કરવું તે છે, અને અનેને આખી દુનિયાના અધ્યાત્મજ્ઞાની ગુરુ તરીકે રહી સર્વ દુનિયાના લોકોને શાંતિ સુખ આપવાનું કાર્ય કરવાનું છે, તેમાં આર્ય જૈનોએ અને આર્ય હિંદુઓએ એક્ય થી વર્તવાનું છે. બૌદ્ધો પણ હિંદુધર્મીઓ છે, તેઓને પણ હિંદુધર્મીઓ

તરીકેના સંગઠનમાં એકઠા કરવાના છે અને બાહ્ય જીવન સંચા-
 મમાં હિંદુ ધર્મીઓની હયાતી રાખવાના ઉપાયોથી પ્રવર્તવાનું
 છે. જૈનોએ પોતાની ભૂલો બહુ લીધી છે અને વૈદિક હિંદુઓએ
 પણ સાત કરોડહિંદુઓ તેજ મુસલમાનો થયા તેથી પોતાની ભૂલો
 બહુ છે. લાલાજીએ આક્ષેપો કર્યા છે તે તેમણે સુધારી લેવા
 અને અમો તો આક્ષેપોથી ઉલટા ચેતીને જગતમાં હયાતીનું બળ
 મેળવીએ છીએ તેથી લાલાજીનો તે અપેક્ષાએ અમો ઉપકાર
 માનીએ છીએ. જૈનોએ સર્વદુનિયામાં જીવંત કોમોની હયાતીના
 ઉપાયો બહુને જૈનોની શક્તિયો વધે એવા ગીતાર્થશુદ્ધિઓની
 સલાહ સાથે ઉપાયો લેવા જોઈએ અને પોતાની ભૂલો સુધારીને
 સર્વકોમોની હરિક્ષાઈમાં જીવંતમૂર્તિ શક્તિબળમયધર્મીઓ
 બનવું જોઈએ.

આ અવસર્પિણીમાં પ્રથમ તીર્થંકર ભગવાન શ્રી ઋષભ-
 દેવથી આરંભીને ચોવીશમા તીર્થંકર શ્રી મહાવીરભગવાનના
 સમય સુધી આરે વર્ણો પોત પોતાનો ધર્મો કરતી છતી ચોથા
 ગુણસ્થાનકસ્થ અને પાંચમા ગુણસ્થાનકનો દેશવિરિત જૈન ધર્મ
 પાળતી હતી અને આરે વર્ણના ગૃહસ્થ જૈનો તથા જૈનેતરો જૈન
 ધર્મી ત્યાગી સાધુઓ બની સર્વ વિરતરૂપ જૈન ધર્મ પાળતા હતા.
 દુનિયાના કોઈપણ મનુષ્યને યથાશક્તિ સમકિતરૂપ અને દેશ
 વિરિતિના અમુકવ્રતને વા શ્રાવકનાં આરવ્રતને પાળવામાં જૈન
 શાસ્ત્રોથી વિરોધ આવતો નથી. સર્વતીર્થંકરોના વખતમાં રાજ્ય
 ધર્મતરીકે જૈન ધર્મ હતો અને આરે વર્ણો પોત પોતાના ગુણ
 કર્મોનુસારે આજીવિકા પ્રવૃત્તિ કરી યથાશક્તિ જૈનધર્મ આરા-
 ધતી હતી. શ્રી શાંતિનાથ, કુંથનાથ અને અરનાથ એ ત્રણ તીર્થં-
 કરોએ ગૃહસ્થાવાસમાં ભારત વગેરે છ ખંડનું રાજ્ય કર્યું હતું
 અને તેઓ આરે વર્ણો પર રાજ્ય ચલાવતા હતા અને આરે વર્ણના
 મનુષ્યો યથાશક્તિ સ્વાધિકારે સમકિત ધર્મ તથા દેશવિરિતિ ધર્મ
 પૈકી ખમે તે ધર્મ પાળતા હતા. એ ત્રણ તીર્થંકરોએ પણ છખંડ

સાધવા માટે યુદ્ધો કર્યાં હતાં તેથી લાલાલ મહાશય !!! જાણુશો કે અનાદિ કાલથી જૈનધર્મ પાળનારી ચારેવર્ણુ દુનિયામાં નખળી પડી નહીં અને જૈનધર્મ પાળવામાં તેને હરકત આવી નહીં. કુમાર-પાળ, સંપ્રતિરાજ, ચંદ્રગુપ્ત, અશોક, કુમારપાળ રાજા, આરવેલ રાજાના વખતમાં પ્રાજ્ઞણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્રોપૈકી અને અંત્યજો પૈકી ઘણાલોકો જૈન ધર્મ પાળતા હતા તેથી હિંદની નૈતિક પઠતી થઇ નથી, ગૃહસ્થ જૈનોના હાથે પાપ અને પુણ્ય તથા હિંસા અને અહિંસા થાય છે. તે કંઈ ગૃહસ્થાવાસમાં સાધુઓ જેવા બનતા નથી કે જેથી ગૃહસ્થજૈનો દુનીઆના રાજકીયાદિ વ્યવહારોમાં પશ્ચાત્ પડે, અમારા જૈનધર્મના ચારેવર્ણુના લોકોને ધર્મ યુદ્ધાદિકમાં મડદાલ રહેવાનો અધિકાર નથી.

વૈદિક પૌરાણાદિ હિંદુઓના બળથી જૈનો કેટલાક શતકો થી નખળા પડી ગયા છે, અને તેથી તેમાંથી કેટલાક સૈકાથી ક્રમે ક્રમે પ્રાજ્ઞણ, ક્ષત્રિય, અને કેટલીક જાતના વૈશ્યો અને શૂદ્રો જૂદા પડયા. તેથી વશ્લિક જૈનોજ હવે જૈનધર્મી તરીકે રહ્યા છે, તેઓ પણ સ્વાધિકારે ધર્મ યુદ્ધાદિકકર્મોથી જૈનત્વ અને જૈન ધર્મના રક્ષણ માટે હવે જાગ્રત થવાનાજ. લાખોની સંખ્યામાં જૈનો હાલ છે તે કંઈ યુદ્ધ ઝરવામાં પાપ માનીને છેવટે મરી જવાના વિચારવાળા તો નથી. જૈનોએ કેટલીક વખત હિંદુઓમાં પરસ્પર કન્યા વગેરેના કારણોને લઈ નકામી ઉત્પન્ન થએલી લડાઈઓથી દેશ પ્રજાની ખાના ખરાબી થાય છે એમ જાણુયું અને તેથી તેવી નકામી હાનિકારક લડાઈઓને નહિ કરવાની ઝુબેશ ઉઠાવી હતી. યુરોપની હાલમાં થએલી મહાભયંકર લડાઈને યુરોપના અનેકદેશહિતચિંતકોએ વખોડી કાઢી છે, તેવી રીતે જૈનોએ પણ કુસંપ, વેર વગેરે નકામી હાનિકારક કારણોથી દેશની પ્રજાની પરસ્પર અત્યંત હાનિ કરનાર લડાઈઓ ન કરવી પણ ખાસ કારણેજ અલ્પહિંસા અને મહા લાભની દૃષ્ટિએ ધર્મ યુદ્ધ કરવા યુદ્ધાદિક કર્મ કરવાં જાહેર કર્યાં છે અને તે વાત, ધ્યાનમાં લેઈને હાલના સંયોગોને અનુસરી ગાંધી

મહાત્માએ અહિંસાત્મક અસહકાર ચલાવ્યો છે અને લાલાજી તમોએ પણ તે અહિંસાત્મક અસહકારને કબૂલ કર્યો છે, તે જેમ અસુક દેશકાલ સંયોગની અપેક્ષાએ હિંદીઓના રક્ષાર્થે છે તે પ્રમાણે તેને જૈનો પણ અલ્પહિંસા અને મહાલાભની દેશકાલાદિકની દૃષ્ટિને અનુસરી યુદ્ધ અને અહિંસા વગેરેને રાજકીયદૃષ્ટિએ તથા ધાર્મિકદૃષ્ટિએ સ્વીકારતા હોવાથી જૈન શાસ્ત્રોને માનનાર અને જૈનધર્મ પાળનાર એવા જૈનો કોઈ રીતે દુનિયામાં મડદાલ રહી શકે. તેમ નથી. અને તેઓને જો કુદરત બળ આપે તો જૈનધર્મને રાજધર્મ તરીકે બનાવીને દુનિયાને સ્વર્ગરાજ્ય બેવી કરી શકે. રોમનલોકો એક વખત વિશ્વમાં બળવાન હતા, ગ્રીક લોકો બળવાન હતા, મીશરવાસીઓ બળવાન હતા, તેઓ મુખ્યતાએ યોદ્ધાઓ હતા. તો પણ તેઓ દુરાચાર, દુવ્યસન, જૂદમ, અન્યાય, દોષોથી નામ શેષ થઈ ગયા તે પ્રમાણે હિંદુ, ખ્રિસ્તી, મુસલમાન, બૌદ્ધોમાં પણ પાપ, અન્યાય, જૂદમ, દુવ્યસન દુશુષ્ટ દોષોત્ અત્યંત પાપ કર્મ વધવાથી તેઓની પડતી થશે એમ ઇતિહાસથી જાણ્યો.

વશ્લિક જૈનોમાંથી થએલ સાધુઓએ કંઈ જૈનધર્મના સાંકડા વિચારાચાર કર્યા નથી અને હાલ સાંકડા વિચારાચાર છે પણ નહીં. હાલના વશ્લિક જૈનોને જો અનુકુલ સંયોગો મળે તો તેઓ હાલ પણ ચારવણના લોકોને ચાર વર્ણો જૈનો બનાવી શકે. એમ જૈનશાસ્ત્રો તેઓને જાહેર કરે છે, જૈનો સૂતેલા સિંહ સમાન છે. કૃત સમક્રિતને ધારણ કરનારા અને દેશવિરતિને અભિલાષા કરનારા શ્રેણિકરાજના જેવા ચોથા ગુણસ્થાનકવર્તી જૈનોને વ્રત પ્રત્યાખ્યાન હોતાં નથી અને તેઓ રાત્રીભોજન, કંઠમૂલ વગેરેના ત્યાગી હોતા નથી. શ્રાવકનાં ખારવ્રત તેઓને હોતાં નથી. ચોથા ગુણસ્થાનકવાળા સમક્રિતી જૈનો, ખેતી, યંત્રકર્મ, યુદ્ધ વગેરે કરે છે. તેથી જૈનધર્મની શ્રદ્ધાથી સમક્રિત અંગીકાર કરીને સમક્રિત જૈન તરીકે બનનાર તથા દેશવિરતિ તરીકે બનનાર એવા બે પ્રકારના

જૈનોથી જૈનરાજ્ય ધર્મ પ્રવર્તે છે અને જૈનોની દુનિયામાં હયાતી રહે છે એમ જાણનારા જૈનો હવે ઉંધમાંથી ઉઠીને પાછા ચેતીને જૈનોની વૃદ્ધિ કરશે અને જૈનધર્મ પ્રવર્તાવવામાટે અને જૈનોના માટેજ જીવશે.

એક વખત જૈનધર્મ, એશિયાના ઘણા ખરા દેશોમાં તથા યુરોપમાંના ગ્રીસ વગેરેમાં, આફ્રિકામાં, અમેરિકામાં, જાવા વગેરે એટોમાં, પ્રસરી હતો, કારણ કે ત્યાં જૈનો ગયા હતા. એક વખત હિંદુસ્થાન વગેરે દેશોમાં જૈનોની ચાલીએ કરોડ મનુષ્યોની સંખ્યા હતી. અન્યદેશોમાં સ્વસ્તિકત્તું જે ધર્મચિહ્ન પહેલાં આલેખાયું હતું તે જૈનધર્મનું ચિહ્ન છે. જ્યારથી જૈનધર્મમાંથી બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, અને શૂદ્રવિભાગ જૂઠા પડવા લાગ્યા, ત્યારથી જૈનોની સંખ્યા કમી થવા લાગી છે. યોગવાસિષ્ઠ કે જે હિંદુધર્મના તત્ત્વજ્ઞાનનું પ્રાચીન પુસ્તક છે તેમાં પણ જૈનધર્મના જિન ભગવાનની મહત્તા જણાય છે અને રામચંદ્રજી જૈન હતા એવું યોગવાસિષ્ઠથી સિદ્ધ થાય છે તે નીચે મુજબ.

નાહંરામો નમે વાઙ્મ્હા, માવેષુ ચ ન મે મમઃ

શાન્તિમાધાતુમિચ્છામિ, સ્વાડડત્મનીવજિનોયથા ॥

હું રામ નથી, મહને પદાર્થોમાં વાંછા નથી, અને બાહ્ય પદાર્થોમાં માફ મન નથી. જેમ જિન ભગવાને શાંતિ ધારણ કરી તેમ આત્મામાં શાંતિ ધારણ કરવા ઇચ્છું છું.

જૈનશાસ્ત્રોની હિંદુ પૌરાણિક ધર્મશાસ્ત્રોપર અસર થઈ છે. હિંદુધર્મ શાસ્ત્રોમાં-ગ્રન્થોમાં-અહિંસાના જે વિચારો છે જે તે જૈનશાસ્ત્રોમાંના છે. તુલસી વગેરે કવિઓએ જૈનશાસ્ત્રોમાંના કથાના વિચારોને પોતાના ગ્રન્થોમાં દાખલ કર્યા છે. વૈદિકપૌરાણિક હિંદુઓએ જૈનોપર આક્રમણ કરીને જૈનધર્મનો નાશ કરવા પ્રયત્ન કર્યો અને જૈનધર્મના અહિંસાના સિદ્ધાંતને પોતે આચારમાં મૂકવા માંડ્યો છે તેથી ઉલટી જૈનધર્મની મહત્તા અને તેનો પ્રભાવ જીવતો રહ્યો છે. ખ્રિસ્તીશ રાજ્યમાં કોઈ ધર્મવાળાનો, અન્ય શક્તિવાળા ધર્મીઓ નાશ કરી શકે તેમ નથી. જૈનધર્મમાં એહબર ચાર

યુગપ્રધાનો થવાના છે. તેમાંના થોડા યુગપ્રધાનો થયા છે અને બાકીના ઘણા હલ થવાના છે. તથા ત્રેવીશ ઉદય પૈકી બે ત્રણ ઉદય થયા છે, બાકી વીશ ઉદય થવાના છે. તેમાં મહા સમર્થ જૈનાચાર્ય યુગપ્રધાનો થશે, તેઓ દરેક યુગમાં પ્રધાન થશે અને જૈનધર્મનો ઉદય કરશે. આરવણમાં જૈનધર્મ પ્રચાર પામે એવી વ્યવસ્થા કરશે, યુરોપ વગેરે દેશોમાં યુરોપીયનો વગેરે જૈનધર્મ પાળશે અને સર્વ વિશ્વમાં નવા થએલા જૈનોમાં જૈનધર્મનો પૂર્ણ બુસ્સો પ્રગટશે. હાલમાં હલ ચાલીશ વર્ષ સુધી જૈનધર્મનો સંક્રાંતિ કાલ છે તેથી જૈનધર્મ પર અનેક આપત્તિઓ આવશે પણ તેમાંથી જૈનધર્મ પસાર થશે અને પચ્ચાસ વર્ષ પછી, આરયુગ પ્રધાનો લગલગ સમાનકાલમાં થશે, તે સમયમાં હાલના જેટલા જૈનકોમમાં મતભેદો રહેશે નહીં. જૈનોનું જૈનધર્મી તરીકે પ્રગતિ-શીલ સંગઠન એકીકરણ થશે. તેથી જૈનો સર્વવર્ણિયમનુષ્યોમાં જૈનધર્મ પ્રચારશે. મહાયુગ પ્રધાનોના બળથી જૈનધર્મ યાછો ઉદય તરફ ગમન કરશે. ગૃહસ્થજૈનો પોતાનાં બાળકોને પ્રથમ જૈન-ધર્મનું જ્ઞાન આપશે અને ગૃહસ્થ જૈનો મોંજશોખ મૂકી દેઇ બહાર ક્ષત્રિયો બનશે અને ખરા જ્ઞાની થશે. જૈનસાધુઓ સફળુણો અને વ્રતપાલન સંબંધીમાં વિષેષ ઉદ્યમી થશે. જૈનધર્મ પર આવેલ આપત્કાલને બાળીને જૈનોને આપત્કાલમાંથી પસાર થવાનું જ્ઞાન આપશે, અને જૈનધર્મ અને જૈનોની જગતમાં હયાતી રાખશે. આ દુનિયામાં જૈનધર્મ હલ સાદી અઠાર હજાર વર્ષ સુધી હયાતી જોગવશે અને જૈનો ત્યાં સુધી જગતમાં જયવંતા વર્તશે. શુષ્ક ધર્મ પ્રમાણે જાતિની માન્યતા થશે અને જગતમાં સંક્રાંતિ પરિવર્તન યુદ્ધોબાદ જૈનોની પ્રગતિના યુગો, રથચક આરાની પેઠે આવશે. અને જૈનધર્મનું ઘણું સત્ય જૈનોના જીવનમાં જીવતું દેખાશે. શુદ્ધ, પ્રેમ, સત્ય, સત્યદયા, આત્મશ્રદ્ધા, સફળુણોનો પ્રકાશ, જેમ જેમ વિશ્વમાં વધતો જશે તેમ તેમ જૈનધર્મ તરફ દુનિયા વળશે.

જૈનધર્મ છે તે આત્માના શુણો છે અને સાત્વિગુણો તથા તેનાં

સાધનોની સાધના રૂપ છે. આત્માને મોહાદિકર્મના નાશથી પર
 માત્મા બનાવવા માટે જૈનધર્મની સાધના છે, સર્વવિશ્વલોકોને
 આત્માનો નિત્યાનન્દ અને પૂર્ણજ્ઞાન પ્રકાશ આપનાર અને સર્વ
 વિશ્વમાં શાંતિ તથા સ્વર્ગીયરાજ્ય પ્રકાશક જૈનધર્મ છે. સર્વ
 વિશ્વજીવોને શુદ્ધાત્મદશા તરફ લેઈ જનાર જ્ઞાનયોગ, કર્મયોગ,
 ભક્તિ યોગ, ઉપાસના યોગ, સમયોગની આરાધના રૂપ જૈનધર્મ
 છે. એવા જૈનધર્મનું સ્વરૂપ જણાવનાર અનેક જૈનધાર્મિક ગ્રન્થોનું
 સાહિત્ય છે. જૈનસાહિત્યના અનેક ગ્રન્થો છે. ભારતમાં હાલ પ્રથમ
 નંબરે જૈનધર્મશાસ્ત્રોના પ્રાચીન જૈનભંડારો છે અને તે જૈનોની
 ખરી હોલત છે. આર્યોનું પ્રાચીન ગૌરવ સર્વખંડમાં પ્રકાશિત
 કરનાર જૈનધાર્મિક શાસ્ત્રો છે, તેનો અભ્યાસ જે લાલૈાજી જેવા
 ગુરૂગમ પૂર્વક કરશે તે તેઓ સર્વપ્રકારનાં સત્ય રાજ્યોને પ્રાપ્ત
 કરી શકશે. અને તે સંબંધી અમારા બનાવેલ ભજન સંગ્રહ ભાગ
 નવમામાંથી અને દશમામાંથી સ્વરાજ્યનું વર્ણન એકવાર વાંચી
 જોવું. હવે આ વિષયની સમાપ્તિ કરતાં લાલાજી મહાશય કે જે
 દેશના નેતા છે તેમને જણાવવાનું કે તમે આ લેખ મધ્યસ્થભાવથી
 વાંચી જશો અને ભારતના ઇતિહાસમાં સુધારો કરશો, અગર અમારા
 લેખ સંબંધી તમારો ખુલાસો પ્રગટ કરશો. અમેને તમે, સર્વા-
 ત્માઓ, વિશ્વમાં મુસાફરો છીએ. મારા લેખના કોઈ લખાણથી
 તમારું દિલ દુઃખાય એવું થયું હોય તેની ક્ષમા માગું છું. માફી
 માગવી એ મહાઈ છે, નામરૂપના મોહને મારી મરજીવા થએલાઓ
 માફી માગે છે અને આત્મપ્રભુજીવને જીવી શકે છે અને સર્વ
 વિશ્વજીવોને સ્વાત્મવત્ દેખવા તથા વર્તવારૂપ જૈનધર્મને આરાધી
 શકે છે અને પૂર્ણજ્ઞાનાનન્દ રૂપ સ્વયંબની શકે છે.

અર્હિસાસત્યમસ્તેયં, બ્રહ્મચર્યંચ માર્દવમ્ ,
 મનોવાક્યાયપાવિચ્યં, માડ્ડત્મવદ્વિશ્વદર્શનમ્ ॥ ૧ ॥
 આત્મવત્ સર્વલોકેષુ, પ્રેમપ્રામાણ્યવર્તનમ્,
 સંયમો દોષત્યાગશ્ચ, લક્ષણં જૈનધર્મિણામ્ ॥ ૨ ॥

દુષ્ટાચારૈરધર્મોઽસ્તિ, દુર્ગુણૈશ્ચમનીષિણામ્ ।
 સદ્ગુણૈશ્ચસદાચારૈ જૈનધર્મોઽસ્તિ મોક્ષદઃ ॥ ૩ ॥
 હિંસાદિદોષબુન્દેન, સત્યરાત્યંનવાઽઽત્મનિ
 દયાદિસદ્ગુણૈઃ સત્ત્વં, રાજ્યંજ્ઞેયં નિનાઽઽત્મનિ ॥ ૪ ॥
 આત્મધર્મેણસ્વાધીના ભવન્તિજૈનધર્મિણઃ ।
 મોહાદિપારતંત્ર્યાક્તે મિત્ત્રાન્નહ્નસ્વરૂપિણઃ ॥ ૫ ॥

જૈનો અને જૈનધર્મથી સર્વવિશ્વમાં શાંતિ પ્રવર્તે. અન્ય-
 ધર્મોમાં જે કંઈ સત્ય સારું દેખાય છે તે જૈનધર્મ શાસ્ત્રોમાં છે
 અને તેને શ્રી સર્વજ્ઞતીર્થંકરોએ પ્રરૂપેલું છે, તેથી જૈનધર્મની
 આરાધનામાં સર્વધર્મના સમ્યક્ સત્યની આરાધના થઈ જાય
 છે. જૈનશાસ્ત્રોનો વિશ્વમાં બહોળો ફેલાવો થવાની જરૂર છે, જૈનોએ
 જૈનધર્મની સેવામાં સર્વ સ્વાર્પણ કરવું. અધ્યાત્મજ્ઞાનથી ભર-
 પૂર જૈનશાસ્ત્રોનો સર્વવિશ્વવર્તિલોકોમાં ફેલાવો થશે અને તેના
 ઉપદેશકો કે જે સાધુઓ અને સાધ્વીઓ છે તેઓની વૃદ્ધિ કર-
 વામાં આવશે તો વિશ્વની સેવા થઈ શકશે. સાધુઓથી અને સાધ્વી-
 ઓથીજ ધર્મની હયાતી છે. ધર્મના અવંતપ્રાણસ્વરૂપ સાધુઓ
 અને સાધ્વીઓ છે, તે દેશકાલાનુસારે યથાશક્તિ તત્ સદ્ગુણની
 આરાધના કરી શકે છે, તેઓના અવનપર જૈનોનું ધાર્મિક અવન
 છે. અતુવિધસંઘની હયાતીમાં જૈનધર્મની હયાતી છે, માટે
 અતુવિધસંઘની હયાતી રાખવા કોટિ કોટિ સેવા લક્ષિતનાં કર્મો
 કરવાં તેજ ધાર્મિકકર્મ યોગ છે, તથા સેવા લક્ષિત યોગ છે, તેથીજ
 આત્મા સ્વયં પરમાત્મા અને છે, તે માટે અમારી રચેલી જૈનો
 પનિષદ્ તથા જૈનગીતા વાંચવી, અને સર્વસંઘની સેવા લક્ષિતથી
 આત્મશુદ્ધિ પૂર્વક આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું કે જેથી જૈનો બાહ્યમાં
 અને આંતરમાં આત્મોન્નતિ યુક્ત થઈ વિશ્વમાં જયવંતા વર્તશે.

इत्येवं ॐ अहंमहावीर शान्तिः

મું. પ્રાંતિજ
 વિ. સં. ૧૯૮૦
 ચૈત્રપૂર્ણિમા

} શેઠ પૌઆલાલ ડુંગરશી જૈન ઉપાધ્યયમાં
 લેખક જૈનાચાર્ય બુદ્ધિસાગરસૂરિ.

लाला लाजपतराय और जैन-धर्म ।

श्रीमान् लाला लाजपतरायजी ने हाल ही में " भारतवर्ष का इतिहास " लिखकर प्रकाशित किया है । उसमें जैनधर्म के संबंध में लिखते हुए आपने कुछ ऐसे वाक्य भी लिख लिये हैं जो सर्वथा भ्रमपूर्ण, अनुचित, और वर्तमान परिस्थिति के प्रतिकूल हैं । उनके प्रतिवादारूपमें ~~व्ये~~ अजैन विद्वानों की सम्मतियां इस प्रकार हैं:—

१-श्रीमान् लाला कन्नोमलजी एम. ए. सेशन जज धौलपुर स्टेट, आगरे के ' जैनपथ प्रदर्शक ' ता. २२ जुलाई १९२३ के अंक में इस प्रकार लिखते हैं:—

ला० लाजपतराय लिखित-भारतवर्ष के इतिहास में जो अभी प्रकाशित हुआ है, जैनधर्म के विषय में कुछ ऐसे वाक्य लिखे गये हैं जिन से जैन धर्मावलम्बियों के दिल पर चोट लगी है । अच्छा होता यदि ला० साहब इन वाक्यों को नहीं लिखते । वह इस समय अपने अलौकिक त्याग और देश सेवा उत्साह के कारण समस्त भारतवासियों के हृदय मन्दिर में उच्चस्थानासीन हैं । हम भली भांति जानते हैं कि लाला लाजपतराय जैसे उच्च देश प्रेमी, सत्यव्रती, अनुभवी नीतिज्ञ विद्वान्, जान कर कोई ऐसी बात नहीं कहें और लिखेंगे जिससे दूसरों का दिल दुखे । जो कुछ आपने लिखा है वह निष्कपटता और सरल हृदयतासे ही लिखा है । किसी धर्म और सम्प्रदाय पर पक्षपात के तिरस्कृत भावों से आक्षेप करना उनका काम नहीं है । हम कह सकते हैं कि निर्भीक पुरुष जिनका एक मात्र आलम्ब सत्य है, कभी अपनी निजी सम्मति प्रकट करने में ऐसी बातें कह डालते हैं जिनसे दूसरों को दुःख होता है, और इन लोगों को इससे सान्त्वना नहीं होती है कि इन हृदयाद्धारों में द्वेष, पक्षपात और नीच भावों की कुछ भी वृ नहीं है ।

जिन बातों को श्रीमन्नू लाला साहब ने जैनधर्म के संबंध में लिखा है और जिन्हें जैन धर्मावलम्बी आक्षेप समझते हैं उनमें से कुछ ये हैं:—

आपने लिखा है कि जैन यह मानते हैं कि जैन धर्म के मूल प्रवर्तक श्री पारसनाथ थे जो भगवान् बुद्ध से लगभग ढाई सौ वर्ष पहिले हुये । इस बात को न तो जैन ही मानते हैं और न अजैन विद्वान् ही, जिन्होंने जैनधर्म के विषय में कुछ भी पढ़ा है । सभी लोग जानते हैं कि जैनधर्म के आदि तीर्थंकर श्री ऋषभदेव स्वामी हैं, जिनका काल इतिहास परिधि से कहीं परे है । इनका वर्णन सनातन धर्मी हिन्दुओं के श्रीमद्भागवत पुराण में भी है । ऐतिहासिक गवेषण से मालूम हुआ है कि उत्पत्ति का कोई काल निश्चित नहीं है । प्राचीन से प्राचीन ग्रन्थों में जैन धर्म का हवाला मिलता है । संसार में ऋग्वेद से पुरानी पुस्तक कोई नहीं है । इस धर्म पुस्तक में भी ऋषभदेवजी का नाम आया है और कुछ शब्द ऐसे भी मिलते हैं जिनसे जैन धर्म का संकेत होता है । श्री पार्ष्वनाथ जी जैनों के २३ वें तीर्थंकर हैं जिनका समय ईसा से १२०० वर्ष पहिले का बताया गया है न कि बुद्ध से २५० वर्ष पहिले का । सम्भव है किसी २ विद्वान् का यह भी मत हो । जब श्री पार्ष्वनाथ जी २३ वें तीर्थंकर थे और इनका समय ईसासे १२०० वर्ष पूर्व का है तो पाठक स्वयं विचार कर सकते हैं कि श्री ऋषभदेवजी का कितना प्राचीन काल होगा । जैन धर्म सिद्धान्तों की अवलिन्न धारा इन्हीं महात्मा के समय से बहती रही है । कोई समय ऐसा नहीं है जिसमें इसका अस्तित्व न हो । श्री महावीर स्वामी जैन धर्म के अन्तिम तीर्थंकर और प्रवर्तक । इनका जन्म काल ईसा से ५८२ वर्ष पहिले का बताया जाता है लेकिन वीर संवत् जो इनके नाम से प्रचलित है ईसा से ५२५ वर्ष पहिले का है । इस समय वीर संवत् २४४९ है ।

आपने लिखा है कि महावीर स्वामी ने एक नई सम्प्र-

दाय की नींव डाली। हम नहीं जानते हैं कि वह नई सम्प्रदाय कौन सी है। मालूम होता है कि यह बात लाला साहब ने किसी अंगरेज लेखकके आधार पर लिखी है। श्री महावीर स्वामी तो उन्हीं प्राचीन जैन सिद्धान्तों के प्रचारक थे जी आदि तीर्थंकर के समय से चले आए थे। इसमें कोई सन्देह नहीं कि आप उन सिद्धान्तों के अत्यंत भव्य, प्रभावशाली और अद्वितीय उपदेशक, प्रचारक और संस्थापक थे। आपने उन सिद्धान्तों को बड़ी खूबी से समझाया है। पर आपने ऐसी बात कोई नहीं कही है जो उन सिद्धान्तों के प्रतिकूल हो।

आगे चलकर योग्य ग्रन्थकर्त्ता ने लिखा है कि जैन धर्म की शिक्षा बौद्ध धर्म की शिक्षा से मिलती है। यदि देखा जाय तो मूल तत्त्व तो सभी धर्मों के एक हैं, पर प्रत्येक धर्म में कुछ न कुछ ऐसी विशेषता होती है कि उसके कारण वह किसी दूसरे धर्म से नहीं मिलता है। बौद्ध लोग आत्मा या जीव को नहीं मानते हैं, जैन धर्मावलम्बी आत्मा के आधार पर सब धार्मिक सिद्धान्तों की भित्ति रखते हैं। जैन २४ तीर्थंकरों को मानते हैं लेकिन बौद्ध अपने धर्म का विकास महात्मा बुद्ध से ही समझते हैं जो महावीरस्वामीके समकालीन थे। जैनो की फिलासफी, यानी उनके दार्शनिक सिद्धान्त बौद्ध दार्शनिक सिद्धान्तों से नहीं मिलते हैं। इनके साधु और श्रावकों के धर्म कर्म बौद्ध साधु और गृहस्थों के धर्म कर्मों से सर्वथा भिन्न हैं। बौद्ध मांसाहारी हैं और जैनों में कोई ऐसा नहीं है जो मांस खाता हो। इनके आचार विचार शुद्ध हैं। अहिंसा धर्म के सच्चे अनुयायी यही हैं बौद्ध नहीं।

लाला साहबने लिखा है कि जैन स्पष्ट रूप से ईश्वर के अस्तित्व से इन्कार करते हैं और इनके मत में अच्छे से अच्छा श्रेष्ठ से श्रेष्ठ और त्यागी से त्यागी मनुष्य ही परमेश्वर है। यह किसी अंगरेज के लिखे वाक्यों का अनुवाद

८८

सा मालूम होता है। बात यह है कि जैन सगुण ईश्वर को नहीं मानते हैं। इनका सिद्धांत इस विषय में सांख्य मत से मिलता है लेकिन सांख्यमत नास्तिक नहीं है और न हम जैनधर्म को नास्तिक कह सकते हैं। प्रश्न है कि क्या वेदान्त मत नास्तिक कहा जा सकता है? कदापि नहीं। वेदान्त केवल आत्मा को ही मानता है ब्रह्म और आत्मा एक ही हैं इसमें भी सगुण और साकार ईश्वर का महत्त्व नहीं माना गया है। वेदान्त कहता है कि प्रत्येक मनुष्य अपने जप तप सत्कर्मों के द्वारा अपनी आत्मा का ऐसा विकास कर सकता है कि वह ब्रह्म रूप हो जाय। जीवन मुक्त मनुष्यों की यही अवस्था है। वे आध्यात्मिक ज्ञान की पराकाष्ठा पर पहुंच जाते हैं वे स्वयं ब्रह्म रूप हो जाते हैं उनमें और ईश्वर में कोई भेद नहीं रहता है। यही अवस्था तीर्थंकरों की है। जन्म जन्मान्तरों में घोर तप के द्वारा कर्म बंधनों को तोड़ कर ये तीर्थंकर पदवी को प्राप्त करते हैं। जब तक ये संसार में रहते हैं तीर्थंकर या अरिहंत कहलाते हैं और मृत्यु के पश्चात् सिद्धावस्था को प्राप्त करते हैं। यदि इन्हें ईश्वर कहा जाय तो कोई बात अनुचित नहीं है यदि ईश्वर विषय में जैनों के सिद्धान्त सांख्य और वेदान्त दार्शनिक मतों से मिलते हैं तो इनपर नास्तिकता का आक्षेप नहीं हो सकता है बल्कि इनके दार्शनिक विचारों की प्रशंसा हो सकती है।

जैन धर्म में ईश्वर का अर्थ सृष्टिकर्ता शुभाशुभ कर्मों का फल दाता तथा अन्य ऐसे ही कार्य करनेवालेका नहीं है। वे कहते हैं ईश्वर वह है जो सर्वज्ञ और सर्व शक्तिमान है जिसे संसार की रचना से कोई संबंध नहीं, जिसे कर्मों के फल देने से कोई सरोकार नहीं, जिसे मनुष्योंकी मनोकामना पूर्ण करने तथा उनके दुष्ट कर्मों को क्षमा करने का कोई झंझट नहीं है। ये सब बातें जैन अपने सिद्धों में मानते हैं, इसलिए वे इन्हें ही ईश्वर कहते हैं। जैनों के इस अर्थ

८६

को देखते हुए हम यह नहीं कह सकते हैं कि जैन स्पष्ट रूप से ईश्वर के अस्तित्व से इन्कार करते हैं। ये प्रत्येक मनुष्य को परमेश्वर नहीं मानते बल्कि ये सिद्धात्माओं को जो केवल ज्ञान स्वरूप ही हैं और संसार में तीर्थंकरपदवी तक पहुंच गए हैं उसकुं ईश्वर या परमेश्वर कहते हैं।

यह कहना है कि जैन धर्म के सिद्धांत योरूपीय दार्शनिक कमिटि के मत से मिलते हैं, जैन धर्म के साथ श्रन्थाय करना है। कमिटि घोर नास्तिक है। वह न परमेश्वर को मानती है और न आत्मा या जीव को। उसका मत भौतिक विज्ञान की भित्ति पर अवलम्बित है। वह आत्मा या जीव को प्रकृति का ही एक सूक्ष्म विकार समझता है उसने उसी मनुष्यकी सामाजिक लाभ की दृष्टि से अच्छा समझा है जो सभाज का अधिक हित कर सके और सर्व प्रिय हो। वही श्रेष्ठ और उत्तम पुरुष है। कमिटि के सिद्धांतों में अध्यात्मज्ञान की झलक भी नहीं है। जैन से अपने तीर्थंकरों को इस दृष्टि से नहीं देखते हैं। उनके विचारों के अनुसार ऐसा मनुष्य जिसे कमिटि आदर्शरूप मानती है तीर्थंकर वही है जिन्होंने अपने सब कर्म बंधन तोड़ डाले हैं, जिन्हें केवल ज्ञान हो गया है, जिनकी आत्मा सर्वदा दोष रहित हो कर अंतिम बिकासवस्था को प्राप्त हो गई है। हमारे ख्याल से जैन मत और कमिटि के पोजिटिविस्म में बड़ा अंतर ही नहीं है बल्कि ये दोनों भिन्न २ हैं। कोई अंगरेज ऐसा लिखे तो आश्चर्य नहीं पर किसी आर्य विद्वान को ऐसा मेल मिलाना अनुचित है।

आगे चलकर लाला साहब ने लिखा है कि जैन जनता क्षुद्र जीवों की तो रक्षा करते हैं परन्तु मनुष्यों के साथ उनका वर्ताव बड़ा ही निर्दयता का होता है। यदि इस पिछले वाक्य के समर्थन में विद्वान लेखक जैनोके वर्तावके विषय में कोई दो चार उदाहरण दे देते तो बात कुछ समझ में आजाती। आश्चर्य है कि अनुभवी लेखक ने ऐसा क्यों

लिखा। यदि उनके अनुभव में कुछ जैन धर्मावलम्बियों की निर्दयता की बातें आई हैं तो उनके लिये वे मनुष्य ही अपराधी हैं न कि जैन धर्म का मुख्य सिद्धांत दया पालन है। यदि कोई जैन इस सिद्धांत के अनुसार नहीं चलता है और निर्दयता का बर्ताव करता है तो वह जैनों की दृष्टि में भी ऐसा ही पतित और भ्रष्ट है जैसा कि अन्य धर्मावलम्बियों की दृष्टि में जैन धर्म कभी उसे अच्छा न कहेगा। अलवत्ता यदि जैनों के आचार विचार या उनकी कोई रीति रवाज ऐसी हो जिससे निर्दयता प्रकट होती हो तो उसका खंडन या मंडन जानने पर ही हो सकता है। हम तो जहां तक जानते हैं उनमें कोई ऐसी रीति रवाज है ही नहीं। वे तो अपने देवताओं के सामने पशुओं का बलिदान भी नहीं करते हैं जो बहुत से हिन्दू करते हैं। जिस कार्य में हिंसा और निर्दयता हो वह कार्य उनके मत में सर्वथा त्याज्य है। अन्य धर्मावलम्बियों के मुकाबिले में जैन निर्दय और क्रूर कभी साबित नहीं हो सकते हैं। यदि लाला साहब यह लिखते कि जैसे जैन साधु उच्च श्रेणी के त्यागी सदाचारी और उदार हृदय हैं और इन कारणों से अन्य धर्मों के साधुओं से बहुत बढ़े चढ़े हैं और उनकी उत्कर्षता स्वयं सिद्ध है वैसे जैन गृहस्थ अन्य धर्मों के गृहस्थों से सदाचार के विषयमें कुछ विशेषता और उत्कर्षता नहीं रखते हैं तो उनका लिखना किसी मात्रा में उपयुक्त होता। खेद है कि जैन गृहस्थ अपने साधुओं के उच्च चरित्र देखते हुए और उनके शुद्ध धार्मिक व्याख्यान निरंतर सुनते हुए भी अपने चरित्रों का ऐसा उच्च श्रेणीका न बना पाये हैं कि जिस से यह कहा जाय कि वे अन्य धर्मावलम्बियों के मुकाबिले में सदाचार के विषय में बढ़े चढ़े हैं।

लाला साहब की निजकी यह सम्मति कि बौद्ध धर्म और जैन धर्म का सामान्य प्रभाव भारत के राजनैतिक अधःपात का एक कारण हुआ है, कहां तक ऐतिहासिक दृष्टि से ठीक है हम नहीं कह सकते हैं। यदि लाला साहब कोई

ऐतिहासिक घटनाएँ देकर यह बात सिद्ध करते तो हमारे राष्ट्रीय जीवन पर एक नई रोशनी पड़ती। लेकिन आपने तो कोई उदाहरण दिया ही नहीं है। इतिहास तो इस बात की गवाही दे रहा है कि विदेशीय लोगों के युद्ध हिन्दुओं के साथ ही हुये और उन्होंने उन पर ही विजय पाकर भारत पर अधिकार जमा लिया। बौद्ध धर्म तो विदेशियों के आने पहिले ही भारत से बाहर निकाल दिया गया था और जैन धर्म को हिन्दुओं ने कभी फूलने फलने ही नहीं दिया। जब कभी इसकी वृद्धि हुई तो हिन्दू राजाओं ने अपनी सनातनी धर्म प्रजाकी सहायता से इसका विरोध किया और उसे न बढ़ने दिया। जिस समय हिन्दुस्तान में मुसलमान आये उस समय हिन्दु धर्म का ही बोल बाला था, जैनों की अवस्था गिरी हुई थी। जब तक कोई ईतिहासिक प्रमाण न हो तब तक यह नहीं कहा जा सकता कि जैन धर्म, भारतका अधःपात का एक कारण है। हमें अपनी हीन दीन दशा का श्लोष किसी धर्म या जाति के मत्थे नहीं मढ़ना चाहिये। इससे आपस में फूट होती है और मेल की जड़ कटती है।

मुझे आशा है कि योग्य लेखक महाशय कृपाकर इन सब बातों का संशोधन पुस्तक के दूसरे संस्करण में कर देंगे।

२—श्रीयुत कश्यप महोदय “श्री शारदा-जम्बलपुर” के आशुषण १९८० के अंक में उक्त पुस्तक की विस्तृत समालोचना करते हुए जैनधर्म से संबंध रखने वाले आक्षेपों के विषय में यों लिखते हैं:—

“जैनधर्म के संबंध में लालाजी ने कुछ ऐसे मत प्रकट किये हैं जिन पर अभी हाल में जैनियों में असंतोष फैला है। सामयिक पत्रों में इसकी कुछ चर्चा थी। उनमें से कुछ श्री बानगी यह है:—

“जैन स्पष्ट रूप से ईश्वर के अस्तित्व से इनकार करते हैं। पृष्ठ १३०। वास्तव में जैनी ईश्वर के अस्तित्व से इनकार नहीं करते परन्तु वे उसे विश्व का सृष्टिकर्ता नहीं

मानते । कुछ आगे वे दिखते हैं, “ इस (अहिंसा के) सिद्धांत को जैनों ने चरम सीमा तक पहुंचा दिया है, यहां तक कि कुछ लोगों की दृष्टि में जैन होना पहले दरजे की कायरता है । ” मालूम नहीं यह विचार लालाजी का भी है या नहीं । यदि उनका भी है तो एक और प्रश्न के उत्तर पाने का कौतूहल होता है कि “क्या अहिंसा के संबंध लालाजी का यह मत पुराना अर्थात् पुस्तक के प्रथम संस्करणका समय का है, अथवा अहिंसात्मक असहयोग में भाग लेकर कारागार प्रवासी होने पर उनका यह मत है ? ” कुछ भी हो. कुछ और आगे लालाजी ने साफ साफ अपना मत प्रकाशित भी कर दिया है । “ मेरी सम्मति में बौद्ध धर्म और जैन धर्म का सामान्य प्रभाव भारत के राजनैतिक अधःपात का एक कारण हुआ है । पृष्ठ १३२ । यह बात विवाद प्रस्त है । परन्तु जैनियों के साहित्य, कला, चिकित्सा और मनुष्यता के प्रति जो प्रशंस्य उद्योग किये हैं उनका वर्णन करना भी परमावश्यक था जो विद्वान् लेखक ने नहीं किया । ”

प्रकाशक—बुद्धिसागरसूरि.

